

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU VEREJNEJ SPRÁVY
V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**School of Economics and Management
in Public Administration
Scientific Journal**

**Číslo 1, marec 2016, ročník XII.
No. 1, March 2016, Volume XII.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

Redakcia (Editorial Office):

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

E-mail: edita.kulova@vsemvs.sk

Redakčná rada (Editorial Board):

Členovia:

Viera Cibáková	VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika
Zoran Čekerevac	Union University Belehrad, Srbsko
Iveta Dudová	VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika
Vladimír Gozora	VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika
Sebastian Jabłoński	Vysoká škola ekonomiky, turizmu a spoločenských vied, Kielce, Poľsko
Jozef Kuril	VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika
Ján Liďák	Vysoká škola politických a spoločenských vied, Kutná Hora, Česká republika
Róbert Magda	Szent University Godolo, Maďarsko
Janus Paweska	Medzinárodná vysoká škola logistiky, Wrocław, Poľsko
Agota Raisiene	Mykolas Romeris University, Vilnius, Litva
Antonín Slaný	Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Brno, Česká republika
Renata Stasiak Betlejewska	University of Technology, Czestochowa, Poľsko
Oleg Soskin	Národná akadémia manažmentu, Kijev, Ukrajina
Daniela Todorova	Transport University T. Kableskov, Sofia, Bulharsko
Jaroslav Vykluk	Bukovinská univerzita, Černivci, Ukrajina
Lukáš Zagata	Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Česká republika

Hlavný redaktor (Chief Editor)

Vojtech Kollár

Výkonná redaktorka (Executive Editor)

Monika Hudáková

Zodpovedné redaktorky (Editors)

Lucia Balajová

Edita Kulová

Vydavateľ (Publishing House)

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

IČO 35 847 018

Náklad: 200 ks

Tlač (Printed by):

Merkury, spol. s r. o.

Martinčekova 2

821 09 Bratislava

Tel./fax: +421/2/ 53 41 59 22

E-mail: info@merkury.sk

Číslo (No.): 1, marec 2016, ročník XII.

Registračné číslo (Registration No.): MK SR EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management of Public Administration

**Číslo 1, marec 2016, ročník XII.
No. 1, March 2016, Volume XII.**

Obsah/Contents

Theoretical bases of policy of regional development.....	7
Romuald POLIŃSKI	
Ekonomická diferenciacia prihraničných regiónov Slovenska s Poľskom	17
<i>Economic differentiation of border regions of Slovakia with Poland</i>	
Vladimír GOZORA	
Sieťovanie podnikov a tvorba vedecko – výrobných klastrov.....	23
<i>Networking of Enterprises and Creation of Scientific - Manufacturing Clusters</i>	
Antonín KUČERA - Jozef HUDÁK	
Economic development, energy- and environment security in Hungary.....	28
Róbert MAGDA - Csaba SZŰCS - Sándor MARSELEK	
Role and meaning of Transcarpatha in the Pan – European area of frontier regions	37
A.Y. HORBOVYI – M.V. RESLER	
Význam manažmentu rizika pri vytváraní nových podnikateľských zámerov MSP	41
<i>The importance of risk management in creating new business plans for SMEs</i>	
Katarína BUGANOVÁ - Mária HUDÁKOVÁ	
Východiská ekonomického rozvoja Prešovského kraja.....	50
<i>The economic development background of Prešov region</i>	
Michal LEVICKÝ	
Consumer Education in Finance.....	56
Ľubica SABADOŠOVÁ – Vojtech KOLLÁR	
Vývoj priamych zahraničných investícií v Slovenskej republike a Poľsku po hospodárskej kríze	64
<i>Development of foreign direct investment after the economic crisis in Slovakia and Poland</i>	
Michal FABUŠ	
Vplyv finančných nástrojov regionálnej politiky EÚ na rozvoj regiónov SR.....	70
<i>Impact of financial instruments of EU regional policy on regional development SR</i>	
Ľubomír NEBESKÝ	
Recenzia: Jozef Papula a kolektív: Podnikanie a podnikateľské myslenie I. (Kto a prečo podniká)	82
Anna KACHAŇÁKOVÁ	
Autori príspevkov	86

Theoretical bases of policy of regional development

Romuald POLIŃSKI*

Abstract

The field of research in the regional science is the economic region which is understood as a definite organization of social-economic activity in a certain space (a certain area). The theory of systems covers an economic region as a system capable of determining its own objectives, a system which is characterized by structurality and hierarchy due to internal and external work share, relative separation from the surroundings, openness towards its own environment, possessing resources of exogenic and endogenic factors, and their transfer into goods and services, as well as ability to increase the level of its organization and efficiency.

Among the four types of economic regions: homogenous, interchange, complex and clusters of developing economic activity; a particular locomotive role in dynamisation and intensifying regional development is attributed to clusters as kernel spatial structures which are based on commonly understood urbanized and innovative factors featuring intensive information, knowledge and technology flow, in aspiration for considerable reduction of uncertainty and risk in domestic and international markets by participants of economic life.

A particular practical and applicable value as for policy and regional development strategy, is born by a new theory of endogenic growth which considers factors of long-term economic growth, investment in human capital, endogenically perceived inventions and innovations, international and interregional spillovers which are connected with transfer of knowledge, technology and capital, as well as processes of learning by doing in scientific-exploratory and manufacturing activities.

The main direction of overcoming regional diversification in terms of the level of social-economic development be effective utilization of endogenic material and human resources, and creation of higher forms of regional organization of economic and innovative activity as well, most of all including manufacturing and service clusters.

Regional development means an increase in social – economic potential in the region and permanent improvement of its competitiveness and living standards of inhabitants with respect to impact on development of the state and possibly international integrated formation.

Keywords: *regional science, international regionalisation, local regionalisation, regional development, types of economic regions, industrial and service clusters, theories of regional development, endogenic growth, polarisation of economic growth, the European Union, convergence, divergence*

JEL Classification: O10, O18

Introduction

Two mutually coupled, objective developmental processes: globalization and regionalization, play the most important part within the modern world economy. Their character, pace and directions are influenced, to a certain degree, by economic policy of states and international integrated formations.

Regionalisation is present on the international and local levels. International regionalization is referred to as creating integrated structures by definite groups of states in subsequent parts of the world, which may be exemplified by the European Union as the paragon. However, local regionalization means promoting regional development by subsequent countries (state regional policy) or regional integrated structures (supranational regional policy).

* Prof. Romuald Poliński, Warsaw University, Department of Finance and Banking, e-mail: r.polinski@o2.pl

The term „region” belongs to equivocal terms. It is used by representatives of various scientific and practical disciplines and various aspects are taken into account. Other factors will be researched by an economist or geographer, and quite another ones will be examined by a politician or ethnographer¹.

The present text defines „region” due to its economic specificity; regional development is regarded as an increase in economic potential of the region, and permanent improvement of its competitiveness and living standards of inhabitants influences on social – economic development of the state or international integrated formations in broader context².

Given the particular context, it is essential to formulate an appropriate answer to the following basic questions:

1. What main criteria of regional classification are present in professional scientific literature, economic policy and administrative practice?
2. How does the theory of systems perceive the notion of region?
3. Which types of economic regions may be singled out?
4. What is the role of clusters of development of economic activity?
5. What is the subject field of the regional science?
6. How can (and should) regional development be considered (defined) nowadays?
7. What are the assumptions of contemporary theories of regional development (methods of analysis and interpretation of long-term regional development)?
8. How does the incorrect paradigm, present in regional policy, as for the role of human capital and its investment work?
9. What is the essence and practical meaning of the endogenic concept of regional developmental policy?

1 The notion of economic region

The regional science has been developed for the last 20 years. It was established in the 1950s by W. Isard³. The subject matter of this study is the economic region as a definite organization of social – economic activity within a space – a particular area. A developed definition of economic region is provided by the theory of systems where a region means a system which is:

- intentionally organised, which means created to realise particular social-economic objectives and to consciously fulfil functions and tasks thereby arising;
- structural and hierarchical, due to domestic and interregional division of labour, functions, decisive competences, including navigation of the whole regional system due to internal subsystem of regulation;
- initially distinguished from its background and open towards its social, economic and natural surroundings; conducting exchange of people, financial resources and information with the surroundings;
- possessing resources of exogenic and endogenic factors which are necessary for conducting particular forms of activity and combined mutually, most commonly by means of feedback;
- transforming factors into goods and services so as to achieve results in accordance with pre-established objectives;
- able to determine and choose independently and to modify objectives as well as to increase the degree of its efficiency and the level of organization⁴.

1 POTOCZEK, A. *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna* (Regional policy and spatial development). TNOiK Publishing. House. Toruń. 2003.

2 POLIŃSKI, R. *Główne problemy teorii rozwoju regionalnego* (Main problems of the theory of regional development). „Scientific Journals” of ALMAMER University in Warsaw. 2008. No 1(15). pp. 107 – 119.

3 ISARD, W. *Regional Science: the Concept of Region and the Regional Structure*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association. 1956 (II). pp. 13 – 26; W. Isard, *Introduction to Regional Science*. Prentice – Hall Inc. Englewood Cliffs. New Jersey. 1975.

4 KOWALSKI, A. M. *Polityka regionalna w Unii Europejskiej, w Irlandii i Wielkiej Brytanii w latach 1989 – 2006* (Regional policy of the European Union in Ireland and Great Britain in the years of 1989 – 2006). Warsaw: School of Economics, 2008. pp. 15. 16. See also: W. Kosiedowski, *Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego* (Theoretical issues of regional development), /in:/ *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym: problemy teorii i praktyki* (Managing regional and local development: theoretical and practical issues), edited by W. Kosiedowski, Scientific Association for Organization and Management, „House of Organizer”, Toruń 2001, p. 19. See also: R. Poliński, *Teoria i polityka rozwoju regionalnego* (Theory and policy of regional development), /in:/ *Gospodarka regionalna i lokalna* (Regional and local economy). Edited by M. G. Brodziński, ALMAMER College of Economics, Warsaw 2010, pp. 8 – 9.

While creating economic region, which is a complex and long-lasting process, five following factors play a vital role: geographical, administrative, historical, cultural, national and economic.

2 Types of economic regions

The character of an economic region is determined due to social, economic and nature-spatial criteria⁵.

Professional literature and economic policy distinguish four types of economic regions:

1. homogenous regions,
2. regions of interchange,
3. complex regions,
4. clusters of development of economic activity.

Each of these types may bear the single-feature (simple), multi-feature (complex) and complete character.

Homogenous (scalar) region means an area whose parts possess one or more common features and which are distinguished considerably from surrounding areas⁶.

The essence of regions of interchange (modal, functional, vector) is homogeneity of its internal structure and organisation and closed character of certain internal processes. The main components of this structure are the focus (city, industrial-municipal centre) and its surroundings. Connections between them must bear mutual (bilateral), constant, common and everyday character. The borders of the region of interchange are determined by the range of the focus's effect⁷ whose active role results from concentrating social – economic, political, cultural and administrative activity as well as appropriate facilities.

As for this context, one may single out urbanized regions (migration of population), functional urban areas (commuting to work), regions of provision (supply) and regions of service concentration (service flow within school education, culture, healthcare and administration).

Complex region is referred to as universal homogenous and interchangeable system possessing various features, in the structure of which minor homogenous systems and systems of interchange may be distinguished⁸.

Clusters of developing economic activity are kernel systems composing spatial structures and based on commonly understood metropolitan and innovative factors. A cluster makes a spatial concentration of enterprises, institutions, organizations, scholar units and scientific-researching centres mutually interconnected by means of established network of universal relations bearing formal and informal character, common direction of technological, market or another development, mutually cooperating and competing⁹. A cluster of development features particularly intensive internal flows of information, knowledge and technology.

A basis for creating clusters of development is an aspiration of economic life participants (economic units and others) for considerable reduction in insecurity and economic – financial risk in the national and international markets, which functioning has been becoming more and more complex. This is due to mutual overlapping and support, and because of advances in information technology and telecommunications (ICT), and creating modern systems of network connections which provide with a fast transfer of information and knowledge which contributes to both absorption and generating or creating various processing, manufacturing and organizational innovations.

5 WANHOVE, N. Regional Policy: A European Approach, Asthgate. Aldershot: 1999. pp. 133 – 134.

6 KUCIŃSKI, K. Podstawy teorii regionu ekonomicznego (Theoretical prerequisites of economic region). Warsaw: PWN Publishing House, 1990, p. 44.

7 DOMANSKI, R. Geografia ekonomiczna (Economic geography). Warsaw: PWN Publishing House, 1978, pp. 228 – 229.

8 KUCIŃSKI, K. previously noted. pp. 80 – 81.

9 PORTER, M. E. Clusters and the New Economics of Competitions. „Harvard Bussines Review”. 1988.

Thus, clusters of development are a higher form of regional economic organization than conurbation (Polish term *aglomeracja*) whose value was essentially based cost reduction of trade exchange due to geographical proximity of economic units and others.

Developmental clusters – as individual systems of innovations are becoming an important and perspective component and driving force of regional development in numerous developed countries, that is improving innovation in enterprises and raising the levels of regional competitiveness.

3 Theories of regional development

The subject of the theory of regional development is imbalance in social – economic development – regional differentiation¹⁰. There is no single interpretation of this notion.

Contemporary economic literature contains five methods of analysing and interpreting problems in long-lasting regional development:

1. neoclassical theory of regional development,
2. theory of growth poles,
3. cumulative theory of cause,
4. theory of economic basis,
5. a new theory of growth.

According to the neoclassic theory of regional development, whose subject is regional imbalance is structural and developmental aspects, regional differentiation in case of an increase in GDP rate per capita results from spatial differentiation of the pace of technological progress and the rate of increase in capital per an employed individual.

This theory refers and applies the hypothesis of convergence (the hypothesis of catching up) to the analysis of regional development. This means a tendency to reach higher rates of economic growth pre capita by less developed regions when compared to more developed regions which results in lessening the developmental distance between such regions.

The neoclassic theory of regional development applies various classifications of convergence in research and theoretical – empirical analyses. The most important ones make the division into:

1. external (international) and internal (regional),
2. real and nominal,
3. absolute and conditional.

Internal and external convergence. There are two simultaneous and opposing tendencies in the European Union:

1. lessening differences among member states in terms of income per capita;
2. increasing domestic regional and sub-regional differentiations in economic development.

An economic integration within such an formation as the European Union, stimulates economic growth of member states, rather the new less developed ones than those more developed.

If entering a path towards fast development by a certain state is connected with occurring the poles of development – regional differentiation of GDP and income per capita, then it means that external convergence simply leads to appearing internal divergence (deepening regional differentiations).

Real and nominal convergence. Real convergence means factual mutual concurrence and adjusting levels of economic development. This indicates levelling off levels of income per capita in the international and interregional perspectives.

Nominal convergence manifests itself in concurrence of macroeconomic indicators which characterize the economy of the state or region.

10 BARRO, R. J. *Makroekonomia* (Macroeconomics). Warsaw: PWE Publishing House, 1997. p. 335.

Criteria of nominal convergence are identical to those of macroeconomic convergence (monetary and fiscal) as expounded in the Treaty of Maastricht of 1991 which established the European Union¹¹. In particular it refers to:

1. low annual average inflation rate (average annual indicator of increase in prices of goods and consumer services - CPI);
2. low average long-term interest rate;
3. stability of currency rate in further perspective;
4. budget deficit not higher than 3 % GDP;
5. public debt not higher than 60 % GDP.¹²

Real convergence means real concurrence and ability of a certain national economy to integrate organically (not only formally) in the ranks of a greater international formation.

Absolute and conditional convergence. Absolute convergence means levelling off income per capita between countries and regions. Conditional convergence is referred to as concurrence of their economies regarding the level of balance and directions of development, and it results from similarity in functioning essential factors of economic growth – employment, investment and technical – organizational progress.

The convergence hypothesis formulated by the neoclassical theory of regional development is confirmed in case of countries and regions with relatively similar developmental – economic, social, organizational – institutional conditions.

According to the theory of poles of development, which utilises analogies to the theory of gravity, certain developmental factors cause concentration of economic activity and increase in some geographical areas. Thus, poles of development are created as places which develop faster and better than other spaces, and they provide with developmental impulses for the region. Thereby, such places are becoming attractive for investors and labourers.

Polarisation of economic growth occurs in four basic forms:

1. technical (investment) regarding functional and cooperative associations which, among others, results in multiplier effect;
2. income, pertaining to entrepreneurs and enterprises, which influences on increase in budget income of a certain unit of local (regional) self-government and the level of consumption among inhabitants;
3. psychological, which results from economic, social, cultural and spatial attractiveness;
4. geographical.

A leading role in shaping poles of growth is played by driving units which typically are great enterprises or groups of enterprises, most of all, representing sectors with potential and dynamic development (microelectronics, telecommunication, information technology and biotechnologies).

Driving units principally are characterised by relative magnitude and the network of intensive connections with other fields of social-economic activities, which ensure possibility of effective influence on functioning, pace and directions of economic development.

11TUMPEL-GUGERELL, G. Introduction: Welcome remarks from the 2001 conference, w: Economic convergence and divergence in Europe: growth and regional development in the enlarged European Union. edited by G. Tumpel-Gugerell, P. Mooslechner, Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton. MA. USA. 2003.

12 More about macroeconomic convergence in the European Union, see: R. Polinski, Prawidłowości transformacji systemów ekonomicznych (Regularities of political systems' transformation), Warsaw University, Warsaw 2003; R. Poliński, Polityka makroekonomiczna Polski, (Polish macroeconomic policy), /in:/ Polityka gospodarcza Polski po akcesji do Unii Europejskiej (Economic policy after access to the European Union), edited by S. Zieba, E. Mazurkiewicz, ALMAMER College of Economics, Warsaw 2007, pp. 55–74; also, Polityka makroekonomiczna Polski a strefa euro (Polish macroeconomic policy and the euro zone), „Rzeczpospolita” of 9 July 2007, p. B4; Program of convergence. Update 2013, the Ministry of Finance, Warsaw 2013.

Effects of poles of growth may exert not only positive but also negative pressure on a less developed region. For the part of positive pressure, one may regard increased demand for goods and services provided in such a region and investments made by driving units in additional activity located backstage and generated by the pole of growth, which is the reason for creating new workplaces for local inhabitants. Negative pressure is expressed by diminishing the position of remaining parts of the region in competition for a market for goods and services as well as outflow of capital resources and workforce, the skilled staff in particular, from these areas to the pole of growth. An effect of washing backstage (brain and investment drain).

Cumulative theory of reason created by Gunnar Myrdal¹³, while explaining the causes and mechanisms of uneven of social – economic development and thus chances of regional development, is based on an assumption of frequent occurrence of economic feedbacks of causes with results, which brings about accumulation of causes by means of multiplying results of the primary cause. These feedbacks initiate a cumulative process of two types of changes: positive ones resulting in economic growth, and negative ones leading to regression.

A conclusion may be drawn from this theory, namely, that the main mechanism diversifying the level of regional development is the market and power of its law – free game of market forces producing two basically different effects: positive – spread effects, trickling down effects, when economic growth of one region contributes to development of another region; and negative – backwash effect, outflow, drain, regression, polarization effect, when economic growth of one region deteriorates the social-economic situation of another region.

In further perspective market mechanisms provide domination of positive effects on condition that a strong interdependence exists among regions which put the shape of cores of growth with regions without such centres¹⁴.

New spreading effects of development occurred in the European Union, which is expressed by economic dynamics of new member states and less developed regions by inflow of capital and direct investments (location of factories and other plants). Also, negative effects turned up – backwashing (workforce outflow, brain drain, etc.).

The theory of economic basis distinguishes two functions of settlement unit (usually towns and cities): exogenic and endogenic. Here, the criterion of subdivision is to focus the economic activity of population of a particular unit externally or internally (locally). Exogenic functions of a settlement unit mean its opening for the surroundings, for other settlement units (export, import and other forms of exchange), and the number, character and intensity of relations with these units determine its role and place in the geographical division of labour. Endogenic functions involve satisfying needs of inhabitants of the settlement unit (local market servicing) and make an expression of proper closing and self-sufficiency of the unit.

Three types of exogenic functions of a settlement unit (town or city) may be singled out: central (e.g. administrative functions of district or county towns), specialised (educational services of colleges and universities, or activities of specialist hospitals) and complementary ones.

The theory of economic base most of all stresses exogenic functions of a settlement unit which is, in such a perspective, a basis of development for other settlement units (towns, cities, regions). It means that local resources (natural resources, labour and capital resources) of a given unit are utilised mainly to satisfy the internal demand. The advantage of exogenic character of settlement unit, makes it an economic basis of development of other settlement units (towns, cities, regions).

¹³ An outline of the cumulative theory of cause was presented by its creator Gunnar Myrdal in the book *Economic Theory and Under – Developed Regions*, issued in 1957. See: G. Myrdal, *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo niedorozwinięte* (Theory of economics and economically underdeveloped countries), Polish Economic Publishing House, Warsaw 1958.

¹⁴ HIRSCHMAN, A. *The Strategy of Economic Development*. New Heaven: Yale University Press, 1958, p. 187.

The new theory of growth, also called the theory of endogenic growth, created by Paul M. Romer, regards investment in human capital, endogenically perceived inventions and innovations, international spillovers connected with transfer of knowledge, technology and capital as well as processes like *learning by doing* in scientific-researching and manufacturing activities, as the main factors of long-term economic growth¹⁵.

Within the new theory of growth, positive external effects of utilising and individual mutual cooperation between technological progress and capital lead to an increase in productivity which is higher than private benefits generated by them. The phenomenon of high permanent economic growth may occur when external effects are high enough to neutralise diminishing receipts connected with increasing reserves of material capital.

The new theory makes an attempt to explain the problem of why the hypothesis of convergence, which logically results from the standard theory of growth, has no empirical confirmation in the scale of the whole global economy, in all regions.

The presence of positive spillovers connected with overall impact of investments in human and material capitals may be a strong incentive towards further effective investing specially in well-developed countries and regions¹⁶.

From assumptions, theses and conclusions of the new theory of growth, it appears that in less developed countries and regions there are no bases for long-term stability of economic growth owing to numerous significant negative conditions. In particular, there are:

1. relatively very low contribution of public and private subsidies for research and development (B+R, in English R & D) and higher education in GDP;
2. low level of innovative transfers generated by the domestic research sector;
3. undeveloping, by means of the mechanism of competition, strong incentives towards increase in productivity, quality and modernity of goods, increasing the participation of highly processed goods;
4. lack of an efficient system of financing research and development activities and their implementation in small and medium enterprises in particular, and the type of venture capital operating in high-tech fields.
5. lack of modern scientific-technical policy tightly connected with industrial policy.

Thus, it can be stated that running the contemporarily wrong paradigm, underestimating the role of human capital and investment in it as factors of long-term stability of economic growth, also the regional one, is the main cause of a considerable international and interregional differentiation in terms of the pace and level of social – economic development.

Human capital also brings about positive external results which may additionally raise the pace of long-term economic growth.

The assumptions, theses conclusions and recommendations of the new theory of growth have become the basis for the new concept of regional policy – endogenic policy of regional growth which regard material and human resources, their effective application by, among others, investing in research and development (R & D, in Polish B+R), education and creating higher forms of regional organization of business and innovative activity – clusters of developing production and services, scientific – technological parks or other forms, as the main factor of endogenic growth¹⁷.

15 Assumptions of the new theory of growth were presented by Paul M. Romer in 1986 for the first time. See: P.M. Romer, Increasing Returns and Long-run Growth, „The Journal of Political Economy” 1986, vol. 94, pp. 1002 – 1037; P.M. Romer, Endogenous Technological Change, „Journal of Political Economy” 1990, vol. 98, nr 5, s. 71 – 102; A. Young, Invention and Boundel Learning by Doing, „The Journal of Political Economy” 1991, vol. 101, s. 443–472; M. Grossman, E. Helpman, Endogenous Innovation in the Theory of Growth, „Journal of Economic Perspectives” 1994, vol. 8, pp. 23 – 44.

16 Convergence of Productivity, W.J. Baumol, R.R. Nelson, edited by E.N. Wolf, Oxford University Press, New York 1994.

17 More about this issue see: R. Polinski, Główne problemy... (Main problems ...), cited previously.

Conclusions

The subject matter of the regional science is an economic region understood as a definite organisation of social – economic activity in a space (in a certain area). The theory of systems perceives the economic region as a system which is able to determine its own objectives, which may be characterised by structurality and hierarchy due to internal and external division of labour, relative difference from its surroundings and openness towards its own environment, having resources of exogenic and endogenic factors at its disposal and transforming the into goods and services, and ability to increase the degree of its organization and efficiency.

Among the four types of economic regions: homogenous, interchange, complex and clusters of developing economic activity; a particular locomotive role in dynamisation and intensifying regional development is attributed to clusters as kernel spatial structures which are based on commonly understood urbanized and innovative factors featuring intensive information, knowledge and technology flow, in aspiration for considerable reduction of uncertainty and risk in domestic and international markets by participants of economic life. Clusters as individual systems of innovations are becoming an important and perspective component and driving force of regional development in numerous developed countries, that is improving innovation in enterprises and raising the levels of regional competitiveness – enhancing their developmental potential.

A particular practical and applicable value as for policy and regional development strategy, is born by a new theory of endogenic growth which considers factors of long-term economic growth, investment in human capital, endogenically perceived inventions and innovations, international and interregional spillovers which are connected with transfer of knowledge, technology and capital, as well as processes of learning by doing in scientific-researching and manufacturing activities.

Adopting the assumptions of this theory contributes to overcoming the incorrect paradigm which is expressed in practical (not declarative) underestimating the role of human capital and investment in it, as developmental factors.

The main direction of overcoming regional diversification in terms of the level of social-economic development be effective utilization of endogenic material and human resources, and creation of higher forms of regional organization of economic and innovative activity as well, most of all including manufacturing and service clusters.

This way, regional development means an increase in social – economic potential in the region and permanent improvement of its competitiveness and living standards of inhabitants with respect to impact on development of the state and possibly international integrated formation.

References

- [1] BARRO, R. J. 1997. *Makroekonomia (Macroeconomics)*. Warsaw: PWE Publishing House, 1997.
- [2] *Convergence of Productivity*. BAUMOL, W. J. – NELSON, R. R. 1994. edited by Wolf E.N.). New York: Oxford University Press, 1994.
- [3] *Final Documents of the United Nations Conference „Environment and Development”*. Rio de Janeiro. 3 – 14.06.1992. Warsaw: the Institute of Nature Conservation, 1993.
- [4] DOMAŃSKI, R. 1978. *Geografia ekonomiczna (Economic geography)*. Warsaw: PWN Publishing House, 1978.
- [5] DOMAŃSKI, R. 2000. *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny w Polsce (Foreign capital and regional development in Poland)*. Regional and Local Studies, 2000. no 1.
- [6] DUDEK, K. 2004. *Kontrakt wojewódzki jako instrument wdrażania polityki regionalnej w Polsce (District contract as an instrument of implementing regional policy in Poland)*, „Community Finance”. 2004. no 4.

- [7] DZIEMIANOWICZ, W. 1997. *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce (Foreign capital and regional and local development in Poland)*. Warsaw: Warsaw University, 1997.
- [8] HIRSCHMAN, A. 1958. *The Strategy of Economic Development*. New Heaven: Yale University Press, 1958.
- [9] GORZELAK, G. 2004. Polska Wschodnia – perspektywy rozwoju (Eastern Poland – perspectives for development) /in:/ *National Strategy of Regional Development*. edited by J. Szlachta, „PKZP PAN Bulletin”. No 191/2004.
- [10] GROSSE, T. G. 2003. *Rola kontraktów wojewódzkich w rozwoju polskich regionów (The role of district contracts in development of Polish regions)*, „Territorial Self-Government”. 2003. no 12.
- [11] GROSSMAN, M. – HELPMAN, E. 1994. *Endogenous Innovation in the Theory of Growth*, „*Journal of Economic Perspectives*”. 1994.
- [12] ISARD, W. 1975. *Introduction to Regional Science*. New Jersey: Prentice – Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1975.
- [13] ISARD, W. 1956. *Regional Science: the Concept of Region and the Regional Structure. Papers and Proceedings of the Regional Science Association*. 1956 (II).
- [14] KOGUT, M. – MAZURKIEWICZ, M. 2004. *Kontrakt wojewódzki jako narzędzie realizacji polityki regionalnej (District contract as a tool of realising regional policy)*. Wrocław: WSZiF Publishing House, 2004.
- [15] KOSIEDOWSKI, W. 2001. Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego (Theoretical problems of regional development) /in:/ *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym: problemy teorii i praktyki (Managing regional and local development: theoretical and practical issues)*. edited by W. Kosiedowski, Scientific Association for Organisation and Management „the House of Organiser”. Toruń. 2001.
- [16] KOWALSKI, A. M. 2008. *Polityka regionalna w Unii Europejskiej, w Irlandii i Wielkiej Brytanii w latach 1989 – 2006 (Regional policy in the European Union, Ireland and Great Britain in the years of 1989–2006)*. Warsaw: Warsaw School of Economics, 2008.
- [17] KUCIŃSKI, K. 1990. *Podstawy teorii regionu ekonomicznego (Theoretical foundations of economic region)*. Warszawa: PWN Publishing House, 1990.
- [18] KUDLACZ, T. 2002. *Programowanie rozwoju regionalnego (Regional development programming)*. Warsaw: PWN Publishing House, 2002.
- [19] MYRDAL, G. 1957. *Economic Theory and Under – Developed Regions*. 1957.
- [20] MYRDAL, G. 1958. *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo niedorozwinięte (Economic theory and underdeveloped countries)*. Warsaw: Polish Economic Publishing House, 1958.
- [21] POLIŃSKI, R. 2003. *Prawidłowości transformacji systemów ekonomicznych (Regularities of economic systems' transformations)*. Warsaw: Warsaw University, 2003.
- [22] POLIŃSKI, R. 2007. *Polityka makroekonomiczna Polski a strefa euro (Polish macroeconomic policy and the euro zone)*, „Rzeczpospolita” of 9th July 2007.
- [23] POLIŃSKI, R. 2008. *Główne problemy teorii rozwoju regionalnego (Main problems of the theory of regional development)*, „Scientific Journals”. Warsaw: ALMAMER Warsaw College of Economics, 2008. no 1(15).
- [24] POLIŃSKI, R. 2010. *Teoria i polityka rozwoju regionalnego (Theory and practice of regional development)*, /in:/ *Gospodarka regionalna i lokalna (Regional and local economy)*. edited by M. G. Brodzinski, ALMAMER Warsaw College of Economics, Warsaw 2010.
- [25] POLIŃSKI, R. 2007. *Polityka makroekonomiczna Polski (Polish macroeconomic policy)* /in:/ *Polityka gospodarcza Polski po akcesji do Unii Europejskiej (Polish economic policy after access to the European Union)*. edited by S. Zieba, i E. Mazurkiewicz, ALMAMER Warsaw College of Economics, Warsaw 2007.

- [26] PORTER, M. E. 1988. *Clusters and the New Economics of Competitions*, „*Harvard Business Review*”. 1988.
- [27] PORTER, M. 2000. Location, Competition and Economic Development: Local Clusters In *Global Economy*, „*Economic Development Quarterly*”. 2000. no 14.
- [28] PORTER, M. E. 2001. *Porter o konkurencji (Porter on competition)*. Warsaw: PWE Publishing House, 2001.
- [29] PORTER, M. E. 2002. *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów (Competition strategy. Methods of analysing sectors and competitors)*. Warsaw: PWE Publishing House, 2002.
- [30] POTOCZEK, A. 2003. *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna (Regional policy and economy of space)*. Torun: TNOiK Publishing House, 2003.
- [31] Program of Convergence. Update 20013, the Ministry of Finance, Warsaw. 2013.
- [32] ROMER, P. 1990. Endogenous Technological Change, „*Journal of Political Economy*”. 1990. vol. 98. no 5.
- [33] ROMER, P. M. 1986. *Increasing Returns and Long-run Growth*, „*The Journal of Political Economy*”. 1986. vol. 94.
- [34] SZLACHTA, J. – ZALESKI, J. – DZIEMIANOWICZ, W. 2006. *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej (Strategy of social – economic development of Eastern Poland)*. Warsaw: the Ministry of Regional Development, 2006.
- [35] TUMPEL-GUGERELL, G. 2003. Introduction: Welcome remarks from the 2001 conference, /in:/ *Economic convergence and divergence in Europe: growth and regional development in an enlarged European Union*. G. Tumpel-Gugerell, P. Mooslechner, edited by E. Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2003.
- [36] WANHOVE, N. 1999. *Regional Policy: A European Approach*, Asthgate. Aldershot. 1999.
- [37] YOUNG, A. 1991. *Invention and Boundel Learning by Doing*, „*The Journal of Political Economy*”. 1991. vol. 101.

Ekonomická diferenciácia prihraničných regiónov Slovenska s Poľskom

Vladimír GOZORA*

Economic differentiation of border regions of Slovakia with Poland

Abstract

The paper analyzes economic differentiation of border regions of Slovakia with Poland. On details of two self-governing regions it documents economic and social development, reasons of economic lagging of the regions and describes risks and determinants of economic and social development of border areas with Poland. Last but not least it provides system solutions to eliminate economic and social differences between Slovak-Polish regions. The paper is the outcome of solved project of international scientific cooperation „The Development of Euroregions Carpathians, Tatras and Beskydy - Achievements and Perspectives of Development“.

Keywords: *economic differentiations, regional disparities, economic safety of business, critica infrastructure, road infrastructure, small and medium enterprise*

JEL Classification: O10, O18

Úvod

Účinným faktorom rozvoja globálnej ekonomiky a postupujúcich integračných procesov sa stala regionalizácia na medzinárodnej, národnej a miestnej úrovni. Preto sa kreovanie národných a európskych regiónov stalo nevyhnutnou súčasťou globalizačných a integračných tendencií aj v Strednej Európe.

Slovenská republika sa svojím geopolitickým postavením zaraďuje medzi krajiny, ktoré svojimi technickými a dopravnými infraštruktúrami podporujú tvorbu efektívneho podnikateľského prostredia, urýchľujú materiálové toky a determinujú rozvoj osobnej dopravy.

Slovenská republika je úzko spojená so susednými krajinami hmotno-energetickými a ekonomickými väzbami, majú spoločné historické korene, kultúrno-spoločenské tradície a rozvinutú ekonomickú a kultúrnu spoluprácu. Preto sú vzájomne porovnateľné, kompatibilné a prechádzajúce zložitými spoločenskými procesmi.

Uvedené atribúty sa stali pilierom kreovanej platformy krajín V4, konštituovania početných euroregiónov a územno-administratívnych celkov na národnej úrovni. Viacpočetné funkcie utvorených regiónov podporujú rozvoj regiónov a národných ekonomík v ekonomickom, sociálnom a kultúrno-spoločenskom prostredí.

Preto cieľom príspevku je zistiť príčiny ekonomickej diferenciácie euroregiónov s ekonomickou participáciou samosprávnych krajov Slovenska s Poľskom.

Materiál a metodika práce

Realizácia predznačeného cieľa si vyžiadala uskutočniť prieskum v súbore euroregiónov Karpatského, Tatry a Beskydy s ekonomickou účasťou prihraničných samosprávnych krajov Slovenska s Poľskom. Na detaile Žilinského a Prešovského samosprávneho kraja sa uskutočnila analýza ekonomických rizík v špecifickom prostredí, príčin ekonomickej diferenciácie a možností ekonomického, sociálneho a kultúrno-spoločenského rozvoja Slovensko-poľských regiónov.

* Dr.h.c. prof. mpx.h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD., MBA, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

Podkladové údaje sa získali zo Štatistického úradu SR, Ministerstva financií SR a výsledkov ukončeného výskumného projektu „Regionálne disparity v ekonomickom a sociálnom prostredí Slovenskej republiky“. Podkladové údaje sa verifikovali šetrením malých a stredných podnikov, cestnej infraštruktúry a foriem cezhraničnej spolupráce. V syntetickej časti príspevku sa uviedli vecné návrhy na riešenie regionálnych disparít na území Slovenskej republiky.

1 Regionalizácia ako faktor ekonomického rozvoja rastu

Euroregión sa ako priestorová kategória a sociálno-priestorová jednotka začala presadzovať ako prirodzený dôsledok prebiehajúcich spoločensko-politických a kultúrnych zmien v celej Európe. Vyvrcholením týchto zmien bolo úsilie členských krajín Európskej únie vytvoriť združenia s kontaktnými krajinami postkomunistického bloku, ktoré boli neskôr asociované do Európskych integrovaných štruktúr. Myšlienka vytvoriť združenia prihraničných regiónov bola podnetom pre vytvorenie Združenia európskych pohraničných regiónov (Association of European Border Regions – AEBR tab. 1).

Tab. 1 Štruktúra euroregiónov Karpatského, Tatry a Beskydy na Slovensko-Poľskej hranici.

Názov regiónu	Sídlo na Slovensku	Členské štáty	Územné celky	Výmera v km ²	Počet obyvateľov v mil.
Karpatský euroregión (Prešov 1999)	Prešov	Slovensko	Prešovský, Košický	150 000	12, 000
		Poľsko	Wojewodstva Rzeszowske Przemyskie, Krosniewskie		
		Maďarsko	Župy Heves, Borsad, Abany, Zemplín, Hajdu-Bihar, Jusz Nagy-kum-Szolnok, Szabolez-Szatmar-Bereg		
		Ukrajina	Oblasti Ľvova, Ivanovo-Frankovsk, Červenica, Užhorod		
		Rumunsko	Oblasti Satu Mare, Maramures, Bihor, Salaj, Botosami		
Euroregión Tatry (Kežmarok 1994)	Poprad	Slovensko	Obce a mestá Prešovského a Košického kraja	11 000	0,900
		Poľsko	Obce a mestá Wojwodstiev Nový Targ, Zakopané, Szezawnica		
Euroregión Beskydy (Žilina 1999)	Žilina	Slovensko	Obce a mestá Žilinského kraja, Reg. a obchodná komora, Reg. živnost. komora	4 473	0,933
		Poľsko	Obce a mestá Sliezskeho a Maľopoľského Wojwodstva		

Poznámka: V rámci Karpatského euroregiónu sa vyčlenil euroregión Poloniny

Zdroj: www.aebr.net/index.p.h.p.

Euroregionálne procesy sú doposiaľ na Slovensku založené na občianskom princípe. Podstatným znakom je skutočnosť, že do vzťahu na báze dobrovoľnosti vstupujú samosprávne územné celky alebo vidiecke sídla. Preto tieto zoskupenia nie vždy kopírujú administratívno-správne územné členenie. Na tomto princípe sa začali vytvárať aj euroregionálne vzťahy, do ktorých vstupujú administratívno-správne vymedzené územia, zastúpené ich samosprávnymi inštitúciami.

Multilaterálny euroregionálny priestor na Slovensko-poľskej hranici je divizionalizovaný na tri Euroregióny. Na hraničnej línii v dĺžke 518 km je reprezentovaný dominantným Karpatským euroregiónom s plošnou výmerou do 150 tisíc km² a počtom 12 mil. obyvateľov. V poradí druhým euroregiónom je región Tatry s plošnou koncentráciou 11 000 km² a počtom žijúceho obyvateľstva 900 tisíc. Ostatným euroregiónom je región Beskydy s výmerou 4 773 km² s takmer 1 miliónom

žijúceho obyvateľstva. Špecifickým euroregiónom sú Poloniny, ktoré v rámci Karpatského euroregiónu majú podporovať krajino-ekologickú funkciu a rozvoj cestovného ruchu.

Zastúpenie Slovenskej časti z uvedených euroregiónov na Slovensko-poľskej hranici vyplýva z územno-správneho usporiadania Slovenskej republiky. Z uvedeného dôvodu sú Prešovský a Žilinský samosprávny kraj spolu s 24 okresmi priestorovou sociálno-ekonomickou súčasťou všetkých troch euroregiónov.

2 Ekonomická diferenciácia prihraničných samosprávnych krajov s Poľskom

Vstup Slovenska do Európskej únie bol podmienený znížením regionálnych rozdielov v ekonomickom a sociálnom prostredí. Napriek tejto skutočnosti sa však regionálne rozdiely prehĺbili medzi samosprávnymi krajinami, okresnými a vidieckymi sídlami. Naďalej pretrvávajú disproporcie medzi mestskými a vidieckymi oblasťami. Dokumentuje to aj ekonomická a sociálna diferenciácia okresov Žilinského a Prešovského samosprávneho kraja. Medzi hlavné príčiny možno zaradiť:

- Časté zmeny politického usporiadania administratívno-správnych územných celkov na Slovensku, následkom čoho sa zmenila ekonomická identita a spoločenská modulácia žijúceho obyvateľstva trvale udržateľnému rozvoju.
- Masívne vyludňovanie vidieka podmienené industrializáciou iných oblastí Slovenska a odchodom obyvateľstva za prácou.
- Neefektívna odvetvová štruktúra, nedostatok spoločenských objednávok pre ekonomicky slabšie podniky.
- Regionálna diferenciácia v počte prijatých projektov a priznaných finančných prostriedkov.
- Diferencované toky priamych zahraničných investícií.
- Pretrvávajúca duálna ekonomika a únik odvodov z veľkých podnikov.

K uvedeným determinantom je potrebné priradiť tiež nedostatky, ktoré boli súčasťou kompetenčných vzťahov formujúcich sa legislatív a právnych poriadkov v manažmente verejnej správy.

Diferenciácia produkčnej výkonnosti v prihraničných krajinách s Poľskou republikou je determinovaná špecifickými podmienkami, ktoré v celkovom poradí úspešnosti krajov v ekonomickom a sociálnom prostredí priradili Žilinskému kraju 6. a Prešovskému kraju 8. pozíciu. Po započítaní miery nezamestnanosti sú v celkovom poradí Žilinský kraj na 6. a Prešovský kraj na 7. mieste (tab. 2).

Tab. 2 Vybrané ukazovatele regionálnych disparít

P. č.	Ukazovateľ	Samosprávny kraj		
		Žilina	Prešov	SR
1.	Plocha v km ²	6 809	8 974	49 038
2.	Podiel z celkovej plochy SR v %	13, 90	18, 30	100, 00
3.	Počet okresov	11	13	79
4.	Počet obyvateľov v tisícoch	695, 70	803, 90	5 385, 80
5.	Podiel z celkového počtu obyvateľstva v %	12, 90	14, 90	100, 00
6.	Hustota obyvateľstva v km ²	102, 20	90, 00	109, 80
7.	Podiel regionálneho HDP na celoštátnom HDP v %	10, 79	8, 10	100, 00
8.	Regionálny HDP na obyvateľa	14 114	13 790	16 852
9.	Počet nezamestnaných osôb v tisícoch	25, 90	48, 70	257, 50
10.	Podiel nezamestnaných v % v roku 2014	10, 95	17, 48	100, 00
11.	Miera nezamestnanosti v % v roku 2014	7, 70	13, 50	9, 60
12.	Poradie krajov podľa bodu 7 a 8 v SR	6	8	-
13.	Poradie krajov podľa bodu 7, 8, 11 v SR	6	7	-

Zdroj: ŠUSR a vlastné výpočty autora

Z početných determinantov ekonomickej a sociálnej diferenciácie šetrených samosprávnych krajov vyplývajú nasledovné determinanty:

- Efektívna využiteľnosť prírodných a ekonomických zdrojov v transformačnom procese na výkonnú ekonomiku.
- Rozvoj malého a stredného podnikania je determinovaný prítomnosťou strategických podnikov a zvýšenou návštevnosťou turistov Oravského a Tatranského subregiónu.
- Využitie priamych zahraničných investícií a podporných finančných prostriedkov bol v Žilinskom samosprávnom kraji motivovaný kvalifikovanými ľudskými zdrojmi, budovaním rýchlostnej komunikácie a vedecko-výskumným potenciálom univerzitných a výskumných pracovísk. Implementácia automobilového priemyslu pozitívne ovplyvnila rast ekonomickej výkonnosti a zamestnanosti obyvateľstva.
- Zamestnanosť a kúpyschopnosť obyvateľstva. Výrazné zaostávanie Prešovského kraja za Žilinským samosprávnym krajom je podmienené aktivizovaním malého a stredného podnikania. V Prešovskom kraji sa uvedený problém rieši odchodom za pracovnými príležitosťami do iných krajov alebo zahraničia, čím sa znižuje domáca spotreba.
- Obchodná spolupráca a malý cezhraničný styk. Majú dlhodobú tradíciu. Prítomnosť väčšieho počtu hraničných prechodov a hlavných križovatiek podmieňuje intenzívnu obchodnú spoluprácu v prihraničných okresoch Žilinského samosprávneho kraja s Poľskom a Českou republikou.
- Podpora cestovného ruchu a podnikania. Je podmienená prítomnosťou univerzitných štruktúr, vedecko-výskumných pracovísk a regionálnych, poradenských centier. Vytvorili sa vedecko-výskumné, edukačné a priemyselné konzorcia. V Žilinskom samosprávnom kraji tieto procesy prebiehajú oveľa intenzívnejšie ako v Prešovskom samosprávnom kraji.
- Dopravná infraštruktúra. Je lepšie vybudovaná v Žilinskom samosprávnom kraji. Predpokladáme, že dobudovaním diaľničných úsekov D-2 sa zaktivizujú zahraniční investori a priame zahraničné investície podporia podnikateľské aktivity v Prešovskom samosprávnom kraji.
- Podnikateľské skúsenosti a kreativita obyvateľstva. Väčšie skúsenosti badať v Žilinskom samosprávnom kraji. Dôležitým determinantom je blízkosť vysokých škôl a ich podiel na zvyšovaní vzdelanostnej úrovne miestneho obyvateľstva.
- Ekonomická výkonnosť prihraničných poľských regiónov výrazne ovplyvňuje ekonomické a spoločenské procesy v Žilinskom, menej v Prešovskom samosprávnom kraji.

3 Riziká a determinanty ekonomickeho a sociálneho rozvoja prihraničných oblastí s Poľskom

Z prieskumu ekonomickej diferenciácie prihraničných krajov Slovenska s Poľskom vyplýva, že v tých územných celkoch a produkčno-ekonomických oblastiach, ktoré sú bohaté na prírodné a ekonomické zdroje, kde sa priame zahraničné investície a podporné finančné prostriedky zvyšovali, tam kde sa výrazne podporovalo malé a stredné podnikanie, tam rástol aj hrubý domáci produkt a produktivita práce, rozvíjala sa cezhraničná obchodná a vedecko-výskumná spolupráca, zvyšovala zamestnanosť a životná úroveň obyvateľstva. Naopak v oblastiach s nízkou ekonomickou výkonnosťou sa prehĺbila ekonomická i sociálna diferenciácia vidieckych sídel. V tejto súvislosti bude potrebné dôslednejšie presadzovať regionalizáciu v Slovensko-poľskom pohraničí. Všetky ekonomické a spoločenské procesy sa preto musia podriaďovať tvorbe a realizácii regionálnych cieľov, rozvojovým stratégiám a spoločným záujmom a potrebám oboch krajín.

Vybudovanie diaľničných úsekov a rýchlostných ciest zrýchli materiálne toky a umožní vstup ďalších investorov, či priamych zahraničných investícií do euroregiónov.

Oživenie podnikateľských aktivít podporí rozvoj malého a stredného podnikania na oboch stranách hranice, umožní rozširovať kooperačné väzby a obchodné partnerstvá. V tejto súvislosti odporúčame sieťovanie slovensko-poľských podnikov, kreovať obchodné združenia, vedecko-výrobné konzorciá a účelové klastre.

Veľkú príležitosť vidíme v spoločnom výskume, aktivizovaní spoločných podnikov a v riešení dlhodobých environmentálnych záťaží.

S postupujúcimi klimatickými zmenami a potencionálnymi prírodnými a ekonomickými katastrofami je potrebné rozvinúť spoluprácu štátnych a samosprávnych orgánov v oblasti občianskej bezpečnosti, pri monitorovaní prírodných katastrof, činností teroristických skupín a spoločnej likvidácii následkov prírodných, hospodárskych a ekologických katastrof. V neposlednom rade pri tvorbe kritických infraštruktúr prihraničných oblastí.

Osobitnú pozornosť treba venovať ekonomickým rizikám a bezpečnosti podnikov. V uvedenej súvislosti treba diverzifikovať ekonomické štruktúry prihraničných krajov, hľadať nové trhy, racionalizovať a urýchľovať materiálové toky. Zásadné riešenie vidíme v dokončení diaľničných úsekov a rýchlostných komunikácií. Pretrvávajúcimi rizikami ekonomického rozvoja je vysoká nezamestnanosť a mobilita obyvateľstva za prácou v iných regiónoch, s tým spojená nižšia kúpyschopnosť a domáca spotreba v špecifickom prostredí. Kritickým determinantom rozvoja slovenských samosprávnych krajov je ekonomická výkonnosť prihraničných poľských regiónov.

Najväčšie možnosti v rozvoji euroregiónov vidíme v kultúrnej oblasti. Slovensko a Poľsko viažu silné putá pri zachovaní spoločného kultúrneho dedičstva. V tejto súvislosti je potrebné aktívnejšie podporovať regionálnu kultúru žijúceho obyvateľstva, šíriť osvetu a pripraviť spoločné katalógy regionálneho kultúrneho dedičstva.

Záver

Výsledky šetrenia ekonomickej diferenciacie prihraničných regiónov Slovenska s Poľskom poukazujú na výrazné rozdiely medzi skúmanými krajinami a viditeľné zaostávanie Prešovského samosprávneho kraja za Žilinským.

Identifikované faktory ekonomickej diferenciacie a navrhované riešenia smerujú k eliminovaniu ekonomických rizík a uplatneniu bezpečnostných opatrení v podnikateľskej a kultúrno-spoločenskej oblasti, k vyrovnávaniu ekonomických a sociálnych rozdielov v euroregiónoch. K tomu je však potrebná podpora štátnej správy a regionálnych samospráv na oboch stranách hranice, vypracovať postup uplatnenia systémových opatrení a v spoločenskej praxi, kreovať efektívne projektové štáby a útvary na podporu rozvojových programov slovensko-poľských regiónov.

V neposlednom rade je potrebné rozšíriť ekonomické stimuly na podporu malého a stredného podnikania v rezorte priemyslu, pôdohospodárstva a cestovného ruchu, uplatniť právne normy na podporu rodinného podnikania a spoločných klastrov.

Literatúra

- [1] ADAMIŠIN, P. 2008. *Manažment a financovanie environmentálnych projektov z verejných zdrojov a ich význam pre regionálny rozvoj*. Habilitačná práca. Prešov: PU v Prešove, 2008.
- [2] FALŤAN, Ľ. 2004. *Regionálny rozvoj Slovenska v Európskych integračných kontextoch*. Bratislava: NK UNESCO-MOST, 2004.
- [3] FALŤAN, Ľ. – PAŠIAK, J. 2004. *Regionálny rozvoj Slovenska, východiská a súčasný stav*. Bratislava: SAV, 2004.
- [4] GOZORA, V. a kol. 2008. *Spolupráca poľnohospodárskych podnikov s orgánmi miestnych samospráv pri uplatňovaní komunálnej politiky, „Ekonomika poľnohospodárstva“*. Bratislava: VÚEPP, 2008. č. 3/2008.
- [5] GOZORA, V. 2011. *Regionálne disparity prihraničných regiónov Slovenskej republiky s Poľskom*. In Homoviator, Rozprawy o Turystyce. Warszawa: Almamater – Szkoła Wyższa, 2011. s. 633 – 644.
- [6] GOZORA, V. a kol. 2013. *Regionálne disparity v malom a strednom podnikaní – Riešenie regionálnych disparít*. Bratislava: Merkury s. r. o., 2013. 143 s. ISBN 978-80-89458-29-5.

- [7] GOZORA, V. 2014. *Ekonomická a sociálna diferenciácia prihraničných oblastí Slovenska s Poľskom v špecifickom prostredí*. In Zbior Abstraktów Sesji Panelowych Miedzynarodowej Konferencji na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskydy (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego). Krasieczyn – Arłamów, 27-28 czerwca 2014. Warszawa: Almamer – Szkoła Wyzsza, 2014. s. 19 – 27. ISBN 978-83-62644-29-2.
- [8] HUDÁKOVÁ, M. 2008. *Indikátory nerovnovážnych ekonomických stavov agropodnikateľských subjektov „Ekonomika poľnohospodárstva“*. Bratislava: VÚEPP, 2008. č. 3/2008.
- [9] POLIŃSKI, R. – SZOLUCHA, M. 2014. *Rozwoj gospodarczy Polski i Słowacji a kryzys finansowy w latach 2008-2013. Zbior Abstraktów Sesji Panelowych Miedzynarodowej Konferencji na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskydy* (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego). Krasieczyn – Arłamów. 27-28 czerwca 2014. Warszawa: Almamer – Szkoła Wyzsza, 2014. s. 19 – 27. ISBN 978-83-62644-29-2.
- [10] TANCOSOVÁ, J. 2008. *Regionálne rozloženie priamych zahraničných investícií a odvetvový aspekt „Ekonomika poľnohospodárstva“*. Bratislava: VÚEPP, 2008. č. 3/2008.
- [11] ZIEBA, S. 2014. *Sytuacja makroekonomiczna Polski w kontekście procesów spójności w I 2004-2015 (z uwzględnieniem regionów). Zbior Abstraktów Sesji Panelowych Miedzynarodowej Konferencji na temat rozwoju euroregionów: Karpaty, Tatry, Beskydy* (dylematy spójności w okresie wychodzenia z kryzysu światowego). Krasieczyn – Arłamów. 27-28 czerwca 2014. Warszawa: Almamer – Szkoła Wyzsza, 2014. s. 29 – 40. ISBN 978-83-62644-29-2.

Sieťovanie podnikov a tvorba vedecko – výrobných klastrov

Antonín KUČERA* - Jozef HUDÁK**

Networking of Enterprises and Creation of Scientific - Manufacturing Clusters

Abstract

The paper focuses on widespread deployment of information and commercial activities (technology), creating of all-around international coordination and specialized corporate strategy. The age of globalization is the worldwide production and distribution of goods and services of homogenous type and it led to the need to create network strategy of the alliance where there is the integration of organization to qualitatively new process through networking of enterprises and the creation of scientific - production clusters.

Keywords: strategy, networking, clusters, alliances, competition

JEL Classification: M13, M19

Úvod

Súčasný podnikateľský prostredie vyznačujúce sa nestálymi zmenami a turbulentnou mnohokrát smerujúcu až ku krízovým situáciám v podnikaní nie je možné zvládnuť bez poznania a smerovania medzinárodnej vedeckej stratégie vo svete.

Nový existujúci hospodársky systém a radikálne ekonomické zmeny, ktoré prebiehajú vo všetkých krajinách Európskeho spoločenstva postavili podnikateľské aktivity do historicky novej účelovej situácie.

1 Sieťovanie podnikov

Smernica Rady EHS definuje pojmy „prepojený podnik“ a „dominantný vplyv“ medzi podnikmi. V slovenských zákonoch však ich definícia už dlho chýba. Náš právny poriadok ekonomicky upravuje prepojené subjekty v zákone o ochrane hospodárskej súťaže. Subjekty, medzi ktorými existuje vzťah ovládania, nevnímajú sa ako vzájomne si konkurujúce spoločnosti, pretože tvorenie podniku v rámci takto prepojených subjektov (ekonomická skupina) spravidla pochádza z jedného rozhodovacieho centra. Účasť viacerých prepojených spoločností v jednom tendri (podniku) prostredníctvom sieťovania podnikov mnohé podnikateľské záležitosti týmto spôsobom sú akceptovateľné.

Subjekty podnikateľských sietí (napr. konkurencia, materská spoločnosť, jej domáce a zahraničné dcérske spoločnosti, dodávatelia, odberatelia, holding, multinacionálne podniky a pod.) môžu mať rôznorodé poslanie, no v konečnom výsledku ich pôsobnosť môže byť zároveň aj rozhodujúcim riadiacim článkom v konkrétnej oblasti prostredníctvom podnikateľskej siete.

Všeobecne najmä nadnárodné spoločnosti vytvárajú nové formy podnikateľských subjektov prostredníctvom interných a externých sietí.

Je potrebné zdôrazniť, že v sieťovom podnikaní ide o vzájomné prepojenie komplementárnych podnikov, v rámci ktorých sa podniky spoločne podieľajú na tvorbe komerčného produktu. Zároveň sa môžu prednostne podieľať na výskume, vývoji a na náklade jeho výsledkov aj na zmenách nákupu, predaja a výsledku hospodárenia.

* doc. Ing. Antonín Kučera, CSc., MBA, Institut manažerské ekonomie Litoměřice o.s., Česká republika

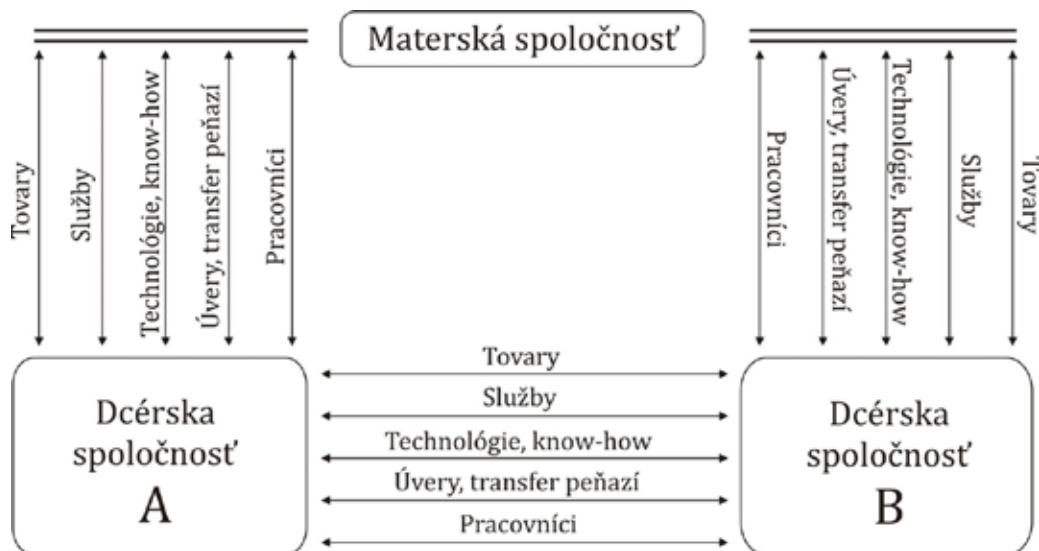
** prof. Ing. Jozef Hudák, PhD., Svätourbanská 4, Nitra, SR

Baláž, P. a kol. (2001) v jednotlivých podnikateľských činnostiach hodnotí interné a externé podnikateľské siete. Interné siete predstavujú korporácie resp. transakcie medzi materskou spoločnosťou a dcérskymi útvarmi, ako aj medzi dcérskymi navzájom t.j. ide o podnikateľské siete v rámci horizontálneho aj vertikálneho smerovania vo vnútri systému.

Externé transakcie zabezpečujú transnacionálne kooperácie s nezávislými subjektmi vo všetkých oblastiach hospodárskeho podnikania. Pričom ide o transakcie s „nepribuznými“ firmami (dodávateľmi, odberateľmi, konkurenciou, vládou, bankami a pod.).

Priebeh základných sietí (transakcií) v rámci internej podnikateľskej siete dokumentuje schéma 1.

Schéma 1 Interné podnikateľské siete

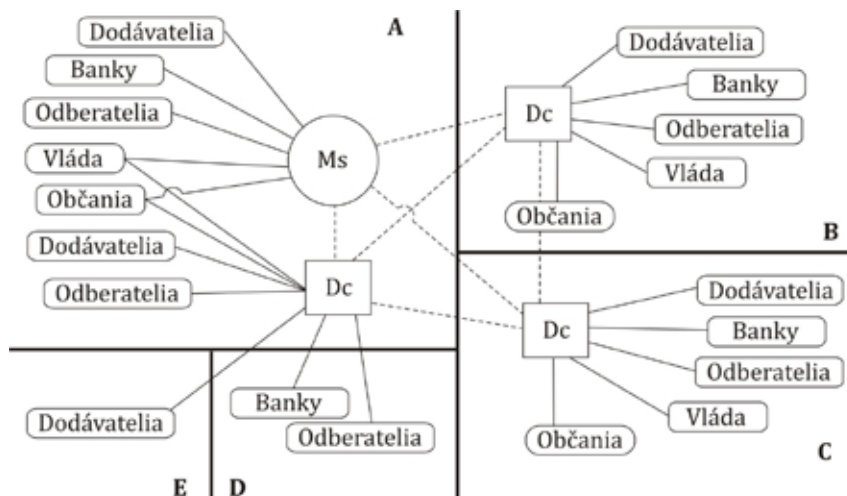
Zdroj: BALÁŽ, P. a kol. 2001. *Medzinárodné podnikanie*

Pri externých transakciách (schéma 2) ide okrem vzťahov medzi materskou spoločnosťou a dcérskymi útvarmi vstupujú do vzťahu aj ďalšie nezávislé subjekty. Ide o rozsiahlu a rozmanitú sieť vzťahov, tieto siete často nadväzujú na národné hranice. Externé podnikateľské siete pôsobia v rozsiahlej korporácii (ide o dodávateľov, odberateľov), odvádzajú rôzne odvody a dane, realizujú pôžičky, sponzorujú občianske aktivity obyvateľov v hostiteľskej krajine a podobne.

Tieto subjekty môžu existovať v materskej krajine, hostiteľskej zemi alebo môžu pochádzať z tretích štátov.

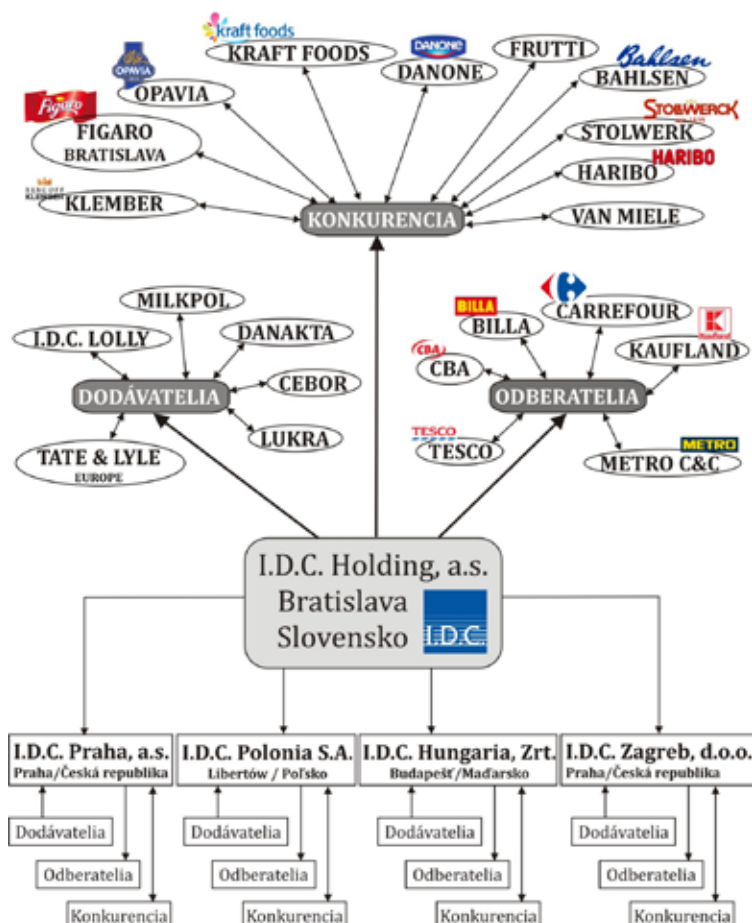
Súčasný obdoby globalizácie vyplýva potreba vytvárať strategické aliancie, kedy dochádza k spojeniu nadväzných podnikov prostredníctvom účinných sietí a väzieb, ktoré jednoznačne napomáhajú tak vonkajšiemu (medzinárodnému), ako aj vnútornému kooperačnému združeniu podnikajúcich podnikov.

Schéma 2 Externé podnikateľské siete

Zdroj: BALÁŽ, P. a kol. 2001. Medzinárodné podnikanie

Schéma 3 Konkurencia a dodávateľsko – odberateľské vzťahy

Zdroj: BALÁŽ, P. a kol. 2001. Medzinárodné podnikanie

2 Tvorba vedecko – výrobných klastrov

Medzi konkrétne formy sietí patria klastre ako forma kooperačného podnikania. Klastre sa všeobecne považujú za výhodné, a to v zmysle podieľania sa na tvorbe stratégie, cieľov i medzinárodnej koncepcie.

Konkrétne klastre prostredníctvom sietí zároveň umožňujú znižovanie podielových nákladov, a to predovšetkým inováciou a navýšením hodnoty produktov na svetových trhoch. Do sieťového a klastrového podnikania sa v značnom rozsahu zapájajú aj malé a stredné podniky.

Mimoriadnu pozornosť tejto problematike venovala Ing. Mária Jusková pôsobiaca na Fakulte manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove s kolektívom autorov. Jusková, M. a kol. (2012) poukazuje na moderné trendy posilňovania konkurencieschopnosti regionálnych ekonomík cez tvorbu klastrov. Klastre, ako systémy previazaných firiem a inštitúcií predstavujú inovovaný spôsob chápania ekonomiky, organizovania ekonomického rozvoja a definovania verejnej politiky.

Vychádzajúc z definície klastrov podľa OECD (2001) je možné pojem klastrov definovať ako sieť vzájomne prepojených podnikajúcich firiem, ktoré tvoria aktívne kanály pre obchodné transakcie, komunikácie a dialóg, zdieľajú špecializovanú infraštruktúru, pracovné trhy a služby, riešia spoločné podnikateľské príležitosti.

Jadro úspešných klastrov zohľadňuje spoločné prvky a väzby; sú miestne komentované, resp. môžu mať aj globálny rozsah; sú špecializované v konkrétnom priemyselnom odvetví; sú buď znalostné alebo tradičné; klastre by mali byť vedené podnikateľskými a verejnými lídrami; nevyhnutnosť väzieb medzi firmami a inštitúciami; klastrový prístup má byť systémový, pričom účastníci zohrávajú rovnako dôležitú úlohu.

Podľa uvedených autorov je možné klasifikovať nasledovné typy klastrov:

- Vertikálny výrobný reťazec. Základom tohto typu sú nadväzujúce etapy výrobného reťazca.
- Zoskupenie prepojených odvetví. Ide o klastre veľkého rozsahu, prekračujúce hranice jednotlivých štátov.
- Regionálne klastre. Ide o zoskupenie prepojených odvetví v rámci určitého regiónu.
- Priemyselný obvod. Sú chápané ako miestna koncentrácia malých a stredných firiem, ktoré sa špecializujú na jednotlivé etapy.
- Sieť. Špecifická forma vzťahov medzi ekonomickými partnermi, ktorá je založená na vzájomnej závislosti a na kooperácii.

Inovačné prostredie

Klastre existujú v rôznych podobách a rozsahu. Môžu byť použité v malých a väčších organizačno – právnych subjektoch, mestských a regionálnych združeniach, vo firmách, vo vyspelých rozvíjajúcich sa ekonomikách, v odvetviach a inštitúciách, vo väzbe na vertikálne resp. horizontálne usporiadania.

3 Vývoj klastrov

Samotný vznik klastrov je mnohostranný. Spôsobený ekonomickými podmienkami, špecifickými udalosťami, dostupnosťou materiálu, surovín v príslušnom regióne alebo inováciou určitých skupín zákazníkov resp. dodávateľov v príslušnej podnikateľskej činnosti.

- K výkonnosti klastrov prispievajú štyri nezávislé činnosti a to:
- forma výkonnosti klastrov,
- uplatnenie fyzickej infraštruktúry,
- uplatnenie mäkkej infraštruktúry,
- podporné činitele organizácie v danej ekonomickej závislosti.

Z hľadiska rozlíšenia v jadre klastrov sú zastúpené kľúčové firmy, ktoré sú vo vedení, v podporných firmách sú dodávatelia a subdodávatelia (napr. špecializovaných strojov, súčiastok, surovín). V mäkkej podpornej infraštruktúre ide o inštitúcie podporujúce svojimi aktivitami (napr. univerzity,

agentúry pre ekonomický rozvoj). V tejto forme ide o podporné aktivity vo výkonnosti klastrov. V tvrdej podpornej infraštruktúre ide o technickú infraštruktúru, ako sú cestné komunikácie, nakladanie s odpadmi, komunikačné spojenia a podobne.

Faktory rozvoja klastrov:

- Vytvorenie vedecko – výskumnej základne prostredníctvom výskumných inštitúcií.
- Presadenie podnikateľskej kultúry, image a úspešnosť daných firiem.
- Budovanie firemnej základne, blízkosť trhov.
- Schopnosť a dostupnosť kvalifikovaných pracovných síl.
- Dostupnosť a schopnosť financovania.
- Vhodná infraštruktúra budov a účelových zariadení.
- Dostupnosť primárnych surovín a vstupov.
- Prístup k regionálnym a medzinárodným dopravným a komunikačným sieťam.
- Celkové podporné prostredie pre podnikanie.

Prínosy klastrov:

- Klastre smerujú regióny k zvyšovaniu ekonomického rastu.
- Zvýšené možnosti prístupov k informáciám, k inštitúciám a verejným zdrojom.
- Úspešnosť klastrov ku konkurencieschopnosti prostredníctvom technologických znalostí inovácií v znižovaní nákladov, v zvyšovaní špecializácie inovovanými prenosmi informácií a technológií.
- Dochádza k získavaniu nových poznatkov a dostatočnej aplikácii vo výrobných činiteľoch.
- Umožňujú efektívne prepojenie a partnerstvo z rôznymi úspešnými svetovými inštitúciami.

Medzi hlavné činitele úspešnosti klastrov v závere je možné zaradiť aj pracovné sily, rozvoj vedomostí, vnímanie potreby zákazníkov a ich inovácie na úspešne fungujúce regionálne klastre vo svete.

Literatúra

- [1] BALÁŽ, P. a kol. 2001. Medzinárodné podnikanie. In *Knižná publikácia*. Bratislava: Jamex v spolupráci s vydavateľstvom Sprint – vydavateľská, filmová a reklamná agentúra, 2001. 591 s. ISBN 80-88848-68-7.
- [2] HORSKÁ, E. a kol. 2008. *Internacionalizácia agropotravinárskych podnikov*. Nitra: SPU v Nitre, 2008. 234 s. ISBN 978-80-552-0136-8.
- [3] JUSKOVÁ, M. Dizertačná práca. Fakulta manažmentu PU, ul. 17. Novembra č. 1, 080 01 Prešov, e-mail juskova@unipo.sk.
- [4] OECD. 2001. *Inovative Clusters Drivers of National Innovation System*. Paris: OECD Proceedings.
- [5] SKOKAN, K. 2004. *Konkurencieschopnosť, inovace a klastry v regionálnom rozvoji*. Ostrava: Repronis, 2004. 160 s. ISBN 80-7329-059-6.
- [6] SOJKA, L. *Klastre ako prostriedok dosahovania synergického efektu v rozvoji podnikania*. Buletín č. 2.
- [7] TEJ, J. *Diferenciácia klastrov podľa dimenzit. Rozvoj inovatívnych prístupov v oblasti technológie v regióne Prešov*. Buletín č. 3.
- [8] UBREŽIOVA, I. a kol. 2012. Manažment. In *Knižná publikácia*. Nitra: SPU v Nitre, 2012. 219 s. ISBN 978-80-552-0770-4.

Economic development, energy- and environment security in Hungary

Róbert MAGDA* - Csaba SZÚCS** - Sándor MARSELEK***

Abstract

The Hungarian economy has successfully tackled the consequences of the 2008 credit crunch and it is on a promising growing curve. In the past years the direct foreign investment triggered rapid development which was followed by more modest increases due to the crisis. The domestic households' propensity to save is at the EU average. The government debt a proportion of GDP is slowly decreasing, it was 77% in 2013. Hungary's energy import dependency was around 60% between 2003 and 2010 then it decreased compared to the EU average. The share of renewable energy sources of the total energy consumption was about 10% in 2012. The energy supply of the country is jeopardised. The environmental indexes show a generally improving trend. Nevertheless, the rate of the growth of ecological farming is behind the EU average. The proportion of the national economy investments on environmental protection shows a decreasing tendency and the rate of environmental taxes have also decreased.

Keywords: economic development, energy security, environment security

JEL Classification: O10, H50

Introduction

Scientist in the 1960s realised that the resources of the Earth is finite therefore the vision of continuous growth is by no means sustainable. Global problems are becoming ever more intense and the trends calculated from the available data forecast imminent calamities.

Global problems include population growth, pollution, rapid depletion of resources, the global growth of poverty, loss of biodiversity and climate change. The population explosion in recent decades the vagaries of industrial and technological development, and the explosive growth of consumption has upset the harmony between people and nature and human activity is a direct mortal threat to our planet's wildlife.

Ecological thinking was fundamentally influenced by Rachel Carson's 1962 book "Silent Spring" which called attention to the polluting effects of chemical agents in a dramatic way. The American writer drew the world's attention to the importance of environment protection, and afterwards such problems had to be taken seriously.

According to the Millennium Ecosystem Assessment published in 2005 dramatic ecosystem changes are being observable. Seawater is becoming more acidic, coral reefs are suffering and half of the mangrove forests have already disappeared, furthermore floods and forest fires have become more frequent.

Economists, scientists, industrialists and public figures founded the Club of Rome in 1968. In 1972 the organization published the study "The Limits to Growth" by Dennis L. Meadows in which the authors illustrate possible versions of the future by means of a model (World 3). The authors then believed that by the unity of mankind harmful consequences could be avoided (HELTAI, 2006).

In 2005 the authors revised the results of their earlier research and believe that the possibility of an "overshoot and breakdown" is still imminent unless something is done urgently, thus global development must be adjusted (MEADOWS et al., 2005).

* Róbert Magda Phd., Szent István University, 2100 Gödöllő, Péter Károly utca 1, Hungary, e-mail: rmagda72@gmail.com

** Csaba Szűcs Phd. Károly Róbert University College, 3200 Gyöngyös, Mátrai u. 36. Hungary, e-mail: szucscsaba@karolyrobert.hu

***Prof. Sándor Marselek Csc., Károly Róbert University College, 3200 Gyöngyös, Mátrai u. 36. Hungary, e-mail: smarselek@karolyrobert.hu

Growing energy consumption – owing to the vulnerability of the atmosphere – is one of the key issues. Economic growth in the future will be viable only with less energy intensive technology. In 1987 the opinion of the UN World Commission on Environment and Development was that we are running out of time.

“Little time is available for corrective action. In some cases we may already be close to transgressing critical thresholds. While scientists continue to research and debate causes and effects, in many cases we already know enough to warrant action. This is true locally and regionally in the cases of such threats as desertification, deforestation, toxic wastes, and acidification; it is true globally for such threats as climate change, ozone depletion, and species loss. The risks increase faster than do our abilities to manage them.” (BRUNDTLAND, 1998).

At present the disintegration of the basic systems that are indispensable for the maintenance of life and were believed to have been eternal is much more worrying. The hydrologic cycle, the composition of the atmosphere, the natural assimilation of waste and the natural recycling of nutrients, the pollination of agricultural crops and the delicate balance of the co-existence of animal and plant species are all in danger ELLWOOD (2001).

From the point of view of climate change the reduction of air pollution would be the most important. Energy efficiency must be improved and cleaner energy sources as well as less polluting technologies should be disseminated. Over the past 12 years the emission of harmful substances has improved significantly in Hungary in every respect except for atmospheric particulate matter (PM 2,5). This improvement cannot be observed in the developing countries of the world thus the risk of climate change increases.

Results and analysis

While maintaining economic growth we must strive to decrease energy consumption and to create a sustainable economic model.

HOPFENBECK (1994) sets out three major tasks in the field of sustainability:

- creation and maintenance of equality in societies,
- improved access to material goods supply and operation of an efficient economy,
- preservation of natural capital and the natural environment, improvement of the state of the environmental (HOPFENBECK, 1994).

The possibility of threatening changes in the EU has been realized only by a few people consequently the realisation of sustainability is slow. Sustainable development is related to energy use, water consumption and environmental pollution. The first important step is to maintain a parsimonious lifestyle (MOLNÁR et. al., 2006).

Sustainability comprises of production and utilization that are sustainable from environmental, social and economic aspects as well as of the highest level of energy efficiency that current technology allows. To this end along each of the pillars of sustainability the conditions set out in Table 1 must be satisfied in the process of production and utilisation.

Table 1 Conditions for sustainable production and consumption

	Environmental conditions	Social conditions	Economic conditions
Production	Sustainable production Energy efficiency, crop selection and production technology suitable for local growing conditions Protection of natural habitats	Consideration of the needs of local communities Consideration of landscape and recreational needs	Profitability Flexible production structure Solving hold-up problems Ensuring competition Economies of scale
Logistics	Minimisation of transport Utilisation of the least polluting mode of transport	Utilisation of the mode of transport that least disturb local communities	Efficient and safe transport

Processing	The most appropriate technology concerning energy efficiency and environmental protection	Consideration of the needs of local communities from the point of view of energy autonomy and job creation	Profitability Economies of scale Capacity utilization
Utilisation	Infrastructure that is least burdensome for the elements of the environment and natural habitats and that considers energy efficiency aspects	User-friendly technology Awareness-raising for energy use	Affordable technology

Source: Ministry of Environment and Water, 2007

Hungary's primary energy use, which is about 1000 PJ per year, grew until the 2008 crisis, but since then it has been declining and it is the current trend now. It is a favourable fact that the per unit GDP energy consumption has also decreased. Today the use of fossil fuels is prevailing, but the share of renewable energy sources is steadily increasing, in the past ten years its production has doubled. In the final the energy consumption of industry, agriculture and households reduced, while that of trade, transport and services increased. Hungary agreed that it will achieve a 14.65% rate in the use of renewable energy sources by 2020, which seems to be achievable.

1 The current economic situation in Hungary

The dynamism and the competitiveness of the economy are reflected in the rate GDP growth. The EU admits that GDP on its own is not enough to measure social welfare. STIGLITZ et al. (2009) analysed it 12 recommendations were made which included among others the corrections to GDP measurement, a broader approach to quality of life, and the integration of environmental factors.

GDP growth cannot be thought of as a valid index of improving social welfare since increasing output can trigger environmental pollution, health risks, and other expenses which do not have a positive effect on the quality of life. (Table 2)

Table 2 The value of the Gross Domestic Product (GDP) in HUF, Euro, Dollar, and PPS (1995-)

Year	The value of the Gross Domestic Product			
	million HUF	million Euro ^a	million Dollar ^a	million PPS ^b
1995	5 807 987	35 708.5	46 208.8	78 727.6
2000	13 310 357	51 185.1	47 154.8	107 195.5
2005	22 459 200	90 544.7	112 484.9	146 145.5
2010	27 051 695	98 222.7	129 964.1	164 579.1
2011	28 133 826	100 762.2	140 007.8	170 068.9
2012	28 627 889	98 916.2	127 028.2	170 104.4
2013	30 065 005	101 257.5	134 397.6	175 619.5
2014	32 179 666	104 256.0	138 395.3	184 125.8

^a at exchange rates. ^b expressed in purchasing power unit value, which means value expressed in Euro on the basis of purchasing power parity.

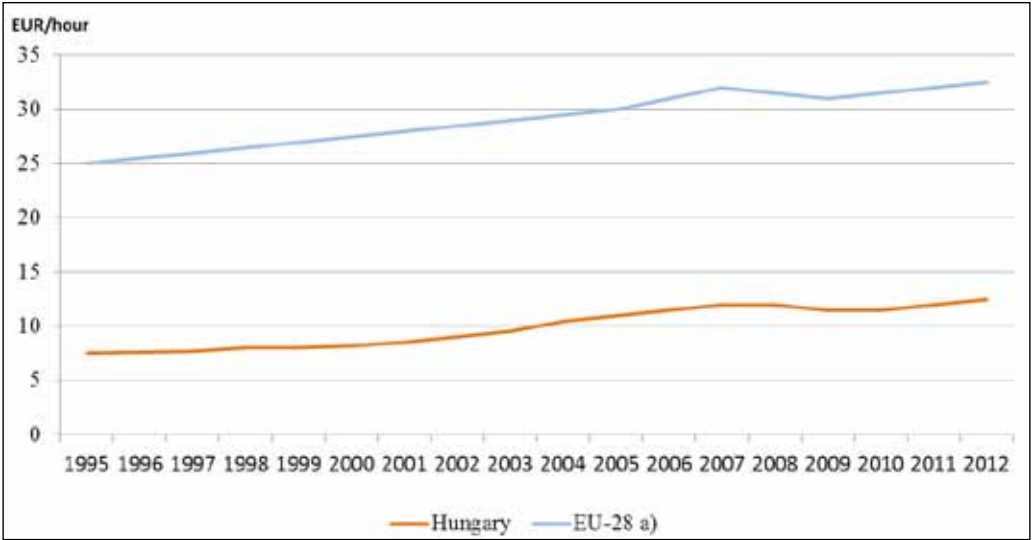
Source: Hungarian Central Statistical Office, 2015

For the sake of environmental security indicators should be used to measure sustainability. VALENTINE and SPANGENBERG (2000) based their research on the sustainability prism model on how to develop sustainability indicators at the local level (using the bottom-up method) and how they can reduce the complexity of sustainability.

The Hungarian Central Statistical Office (HCSO) has been publishing the comprehensive data of the indicators on sustainable development. The main indexes are presented below. One of the key indicators is labour productivity since an increase in the indicator shows the increasing competitiveness of the economy. Labour productivity is the quotient of gross domestic product (GDP) volume index and the input of hours worked, providing a figure of labour productivity in a country,

also comparable internationally. Until 2006 labour productivity rose in Hungary, then between 2006 and 2011 it stagnated. (Figure 1)

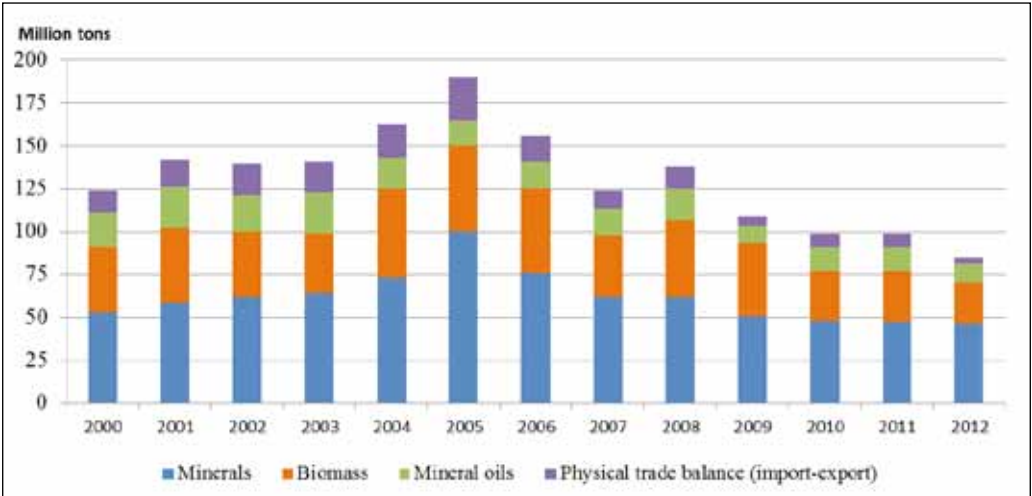
Figure 1 Labour productivity

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

From an environment point of view the indicator is used to measure all the environmental pressures associated with the use of materials within the national economy throughout their life cycle, irrespective of whether the environmental pressures occurred in the country itself or in the country from which the product was imported. (Figure 2)

Figure 2 The components of the domestic material consumption

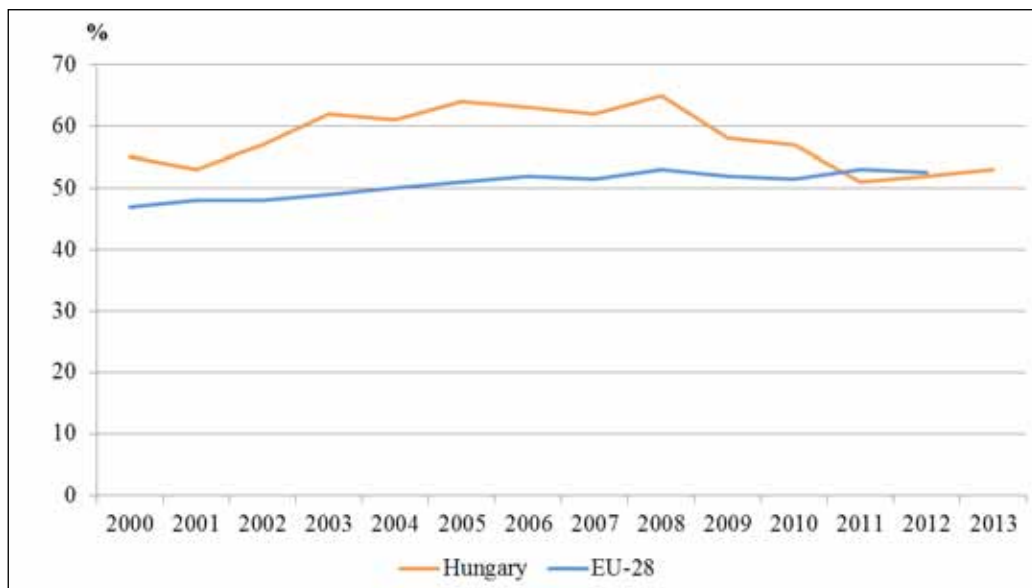

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

2 Hungary's energy consumption

The country's energy import dependency is identical to that of the EU average. In order to secure the supply of energy it is of utmost importance to diversify the sources of our imports. Hungary's import in this respect is significant. Beside the import of fossil energy resources Hungary's purchase of electricity is growing fast as well. (Figure 3)

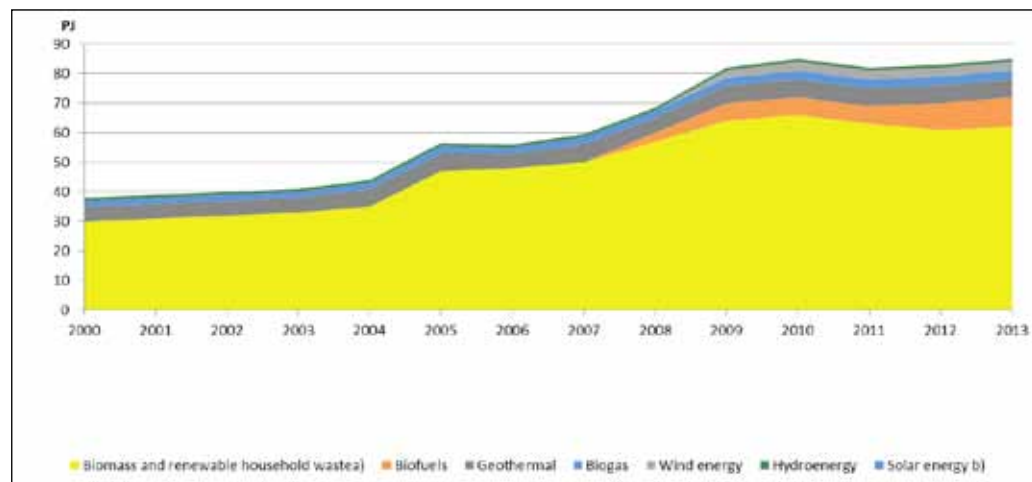
Figure 3 Energy import dependency

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

The consumption of renewable energy resources is increasing continuously. At the moment the most important renewable energy source is biomass. (Figure 4)

Figure 4 Energy produced from renewable energy sources

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

3 The environmental situation in Hungary

The most problematic area of environment protection is air pollution. Although the situation has improved significantly, further reduction in the emission of pollutants is necessary. The National Environmental Programme prioritises the sustainability of biodiversity.

Biodiversity provides essential ecosystem services for human life, among other aspects it provides the ecological foundations of healthy food, clean fresh water, and clean air. It regulates the climate and plays a role in eluding disasters, epidemics and diseases (MINISTRY OF ENVIRONMENT AND WATER, 2009).

Societies transform their habitats to meet their own needs and thus jeopardising many species. Infrastructure improvements have the worst effects as they divide and isolate habitats. Biodiversity has direct (e.g. medicinal herbs) and indirect (e.g. insect pollination) values. Scientists are trying to estimate the value of ecosystem services, at the millennium its value was considered to have reached US\$ 32 trillion (CONSTANZA et al., 1997).

The unsustainable relationship between the economy and the environment – such as biodiversity loss – increases costs and reduces the conditions for production. Mankind is obliged to protect biodiversity for its own best interests (FÁBIÁN et al., 2008).

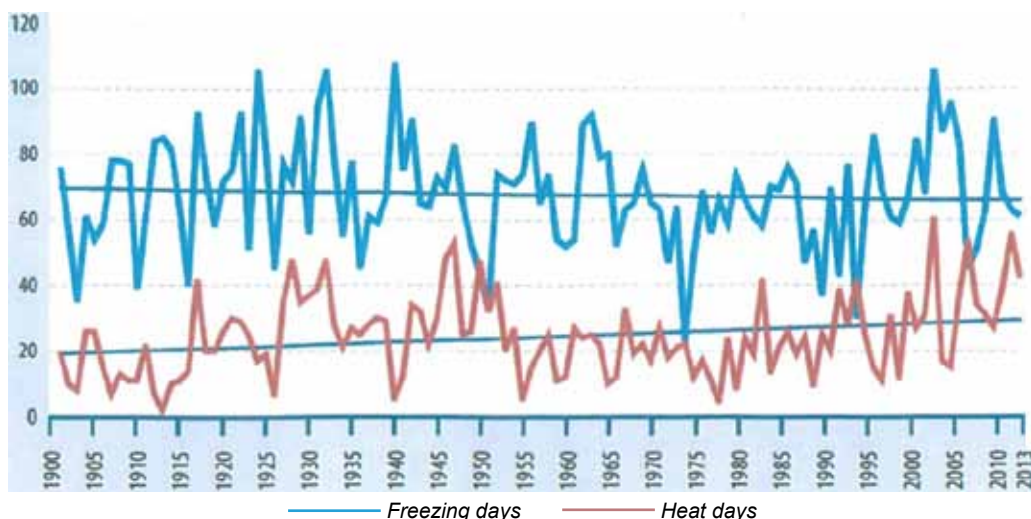
Hungary has drawn up a strategy based on the United Nations Framework Convention on Climate Change (1992) and its Kyoto Protocol (1997). Our country has targeted to reduce greenhouse gas emissions by 6% compared to the base period of 1985 - 1987.

The UN Climate Change Conference was held in 2009 in Copenhagen. The climate summit was not successful because it failed to conclude a legally binding agreement.

In 2008 the Parliament approved the National Climate Change Strategy. The target is a 20% GHG reduction by 2020 compared to 1990. CSETE – LÁNG (2005) believe that climate change is one of the greatest economic, social and environmental problems today. Our country's climate showed variability in the past, and it is also expected in the future. The changes may be significant.

In the past hundred years the number of freezing days has fallen significantly while that of the heat days has increased. (Figure 5)

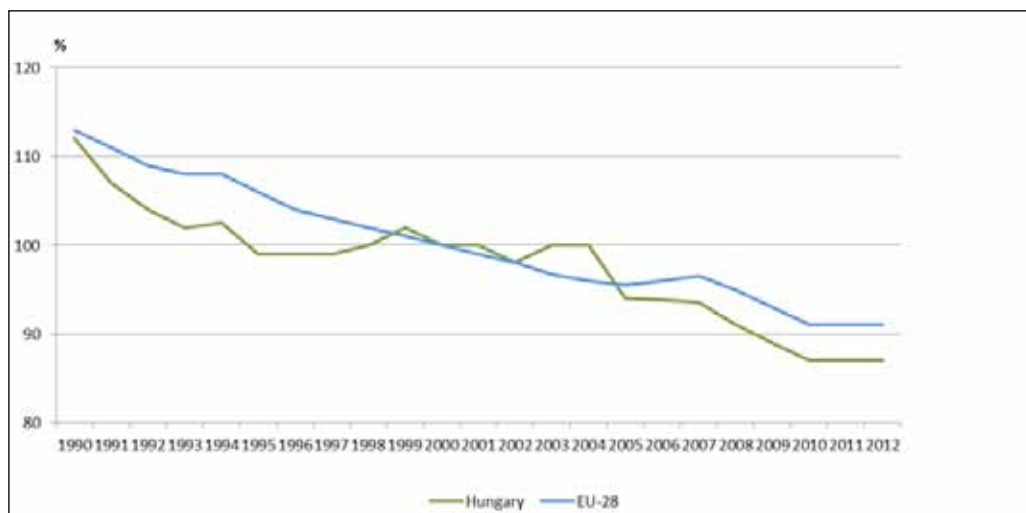
Figure 5 The number of heat days and freezing days in Budapest

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

The greenhouse gas intensity of energy consumption is lower than the EU-28 average. (Figure 6)

Figure 6 Greenhouse gas intensity of energy consumption (2000=100,0)

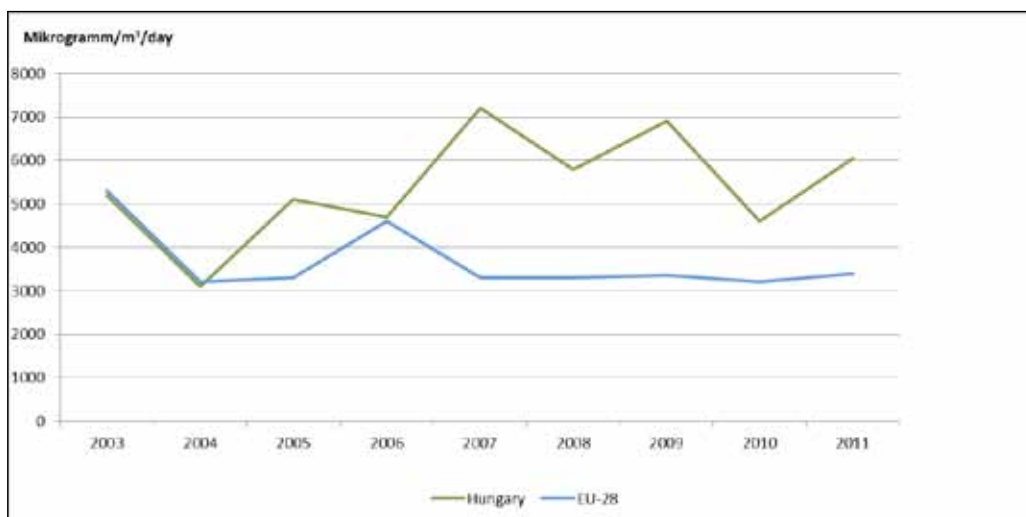

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

In Hungary this result is caused by the increasing proportion of switching to renewable energy sources as well as by the growing environment-consciousness.

The other important type of pollution is the ozone precursors emission. In this respect our threat is above the EU average. (Figure 7)

Figure 7 Population exposure to air pollution by ozone

Source: HCSO, *The indicators of sustainable development for Hungary, 2015*

It must be noted though that the values greatly depend on the weather. The indicator of ozone precursors emission shows the trend of nitrogen oxides, non-methane volatile compounds, carbon monoxide, and methane in NMVOC-equivalent. Ozone precursors emissions from transport shows the trend of nitrogen oxides, carbon monoxide, methane, and non-methane organic volatile compounds in NMOVC.equivalent.

Acidification is yet another important indicator of environment pollution. The relevant data is revealed in table 3.

Table 3 Acidifying gases

(thousand tonnes)									
Acidifying gases	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nitrogen-oxides (NO_x)^c									
total	169	172	167	164	157	154	140	124	121
transport	79	86	82	82	82	76	65	54	49
energy industry	28	24	25	26	54	24	21	20	18
fertilisers	10	12	13	12	11	11	12	12	14
Sulphur-dioxide (SO₂)									
total	41	39	35	35	30	31	34	31	29
households	17	19	11	14	13	14	16	16	15
energy industry	1	12	16	15	13	12	13	10	10
Ammonia (NH₃)									
total	89	90	90	81	77	77	77	77	81
pig breeding	16	15	16	14	13	13	12	11	11
cattle breeding	13	12	13	12	12	12	12	12	13
fertilisers	21	23	24	18	16	16	28	18	23

Source: HCSO, 2015

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua047d.html Downloaded: 21/10/2015

Beside the other mentioned elements the environment is also affected by the amount of water consumption and sewage treatment, the amount of pollutants created during land use, the amount of the generated waste and its reuse and disposal as well as by environment management. BOZSIK (2004) writes about the competitiveness of agricultural production. The decreasing amount of fertilisers result in a smaller average yield, today only one third of the optimal amount is used. However, the amount of pesticides has increased, which can be one of the most harmful factors in environment protection if it is not use professionally.

Conclusions

As a result of the continuously growing population and the reckless energy consumption we have crossed the border of the ecological carrying capacity of the Earth. The existing economic model of Hungary must be changed by a less material and energy intensive one which also causes less pollution. This requires the development of new technologies. The danger of climate change is still looming, we must strive to reduce – at a global scale as well – the amount of greenhouse gases emitted. Renewable energy sources are becoming widely used in Hungary but we cannot be gratified as more rapid development would be welcome.

Energy import may be reduced through sub-regional and autonomous local energy production and supply solutions based on renewable sources and through the promotion and implementation of a more energy conscious lifestyle. Energy recovery from biomass and biofuel production poses difficult questions but safe food production, as well as environmental and nature conservation should enjoy a priority.

From an economic point of view we have achieved an acceptable level of growth but there are still deficiencies. Labour productivity is still significantly behind the EU average and our energy import dependency is still substantial.

We have only partially managed to fulfil the three main requirements of sustainability. Equal rights do not prevail among nations or indeed within societies. The current efficiency of the economy could render higher wages possible similarly to other EU member states. The protection of our natural capital and the natural environment is not ideal but acceptable. From the point of view of environmental protection the proportion of investments has decreased and the rate of environmental taxes compared to the total amount of taxes has also decreased. Waste management, reuse and recycling are continuously improving in our country but it still lags behind the EU average. We must strive to reduce airborne dust. All in all the current regulations concerning environment protection are acceptable but further improvements are necessary.

References

- [1] BOZSIK, N. 2004. *Research of the competitiveness of the Hungarian agricultural products*. (In: Hung.) Gazdálkodás, 9. sz. különkiadás. 21 - 34. p.
- [2] CARSON, R. 2007. *Néma tavasz*. Budapest: Katalizátor Kiadó.
- [3] COSTANZA, D. C. – D'ARGE, R. – DEGROOT, R. – FARBER, S. 1997. *The value of the world's ecosystem services and natural capital*. Nature. 387: 253 - 260. p.
- [4] CSETE L. – LÁNG I. 2005. *A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 1-313. p.
- [5] ELLWOOD, W. 2001. *A globalizáció*. Budapest: HVG Könyvek, 1-166. p.
- [6] FÁBIÁN, G. Y. – ABAYNÉ HAMAR, E. – HERCZEG, B. 2008. *A biodiverzitás néhány ökonómiai összefüggésének vizsgálata*. Gyongyos: Károly Róbert Főiskola, XI. Nemzetközi Tudományos Napok, 250 - 258. p.
- [7] Gro Harlem Brundtland. 1988. *Közös jövőnk. A Környezet és Fejlesztés Világbizottság jelentése*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 1-404. p.
- [8] HELTAI, I. 2006. Fenntartható fejlődés In *Világgazdaság*. (szerk.: Andor L.). Budapest: Pannonica Kiadó, 2006. 223 - 251. p.
- [9] HOPFENBECK, W. 1994. *Umweltorientiertes Management und Marketing*. Verlag Moderne Industrie.
- [10] Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. 2007. *Klímapolitika, a biomassza energetikai alkalmazásának jövője, aktuális problémái*. Budapest. 1 - 133. p.
- [11] Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. 2009. *Nemzeti Környezetvédelmi Program*. Budapest. 1 -158. p.
- [12] Központi Statisztikai Hivatal. 2015. *A fenntartható fejlődés indikátorai*. 2014. Budapest. 1 – 228 p.
- [13] Központi Statisztikai Hivatal. 2015.
- [14] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua047d.html.
- [15] MEADOWS, D. – RANDERS, J. – MEADOWS, D. 2005. *A növekedés határai harminc év múlva*. Budapest: Kossuth Kiadó, 1 - 318 p.
- [16] Millennium Ecosystem Assessment. 2005. *Ecosystems and Human Well-being*. Synthesis.
- [17] MOLNÁR, M. – SZABÓ, F. – TÓTH, Z. 2006. *Fenntartható fejlődés Észak-Magyarországon*. X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Nemzetközi Konferencia. Gyöngyös. 1 - 8. p.
- [18] STIGLITZ, J. – SEN, A. – FITOUSSI, J. 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.
- [19] http://www.stiglitz_sen_fitoussi.fr/documents/rapoport_anglais.pdf.
- [20] VALENTIN, A. – SPANGENBERG, J. H. 2000. *A guide to community sustainability indicators. Environmental Impact Assessment Review*. 2000. 381 - 392. p.

Role and meaning of Transcarpathia in the Pan – European area of frontier regions

A. Y. HORBOVYI* – M. V. RESLER**

Abstract

The article deals with cross-border cooperation that is aimed to strengthen and deepen good neighbourhood between the local communities or authorities which are under the jurisdiction of two or more contracting parties and, for this purpose, to conclude the necessary deals and agreements.

Keywords: cross-border cooperation, border territories, safety, economy development

JEL Classification: F20

Introduction

The history of European integration of Transcarpathia enumerates several centuries, during our ancestors lived in peace and harmony in the heart of Europe, despite the course of political processes which were dictated by that time. Suffice it to recall that in less than 100 years, Transcarpathia was a part of six countries. In connection with the integration processes in Europe, the activities in the field of cross-border and interregional cooperation and production sector safety get a great importance for Transcarpathia.

In terms of Transcarpathian region development, cross-border cooperation – is an effective instrument of European integration, strengthening of international relations and solution of regional problems, especially through active participation of local communities of border countries in cooperation with neighbors. In this way, were all Eastern European countries joined to European Union in recent decades.

The unique geopolitical and geographical position of the of Transcarpathian region at the confluence of Ukraine's borders with 4 countries – neighbors and EU members Poland, Slovakia, Hungary and Romania since Ukraine gained independence in 1991, always placed the issue on CBC in the region as a strategic and constantly strengthening and improving platform for economic, cultural and spiritual development of Transcarpathia and its communities.

The place of Transcarpathia in the pan-European area of frontier regions, Transcarpathian region is a part of 4 European cross-border regions:

- Ukrainian-Slovak (in Kosice and Presov self-governing Slovakia edges, without participation of other Ukrainian regions);
- Ukrainian-Hungarian areas Szabolcs - Szatmár - Bereg and Borsod - Abaúj - Zemplén of Hungary, without participation of other Ukrainian regions);
- Ukrainian-Romanian (districts Satu Mare and Maramures of Romania, along with Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Odessa regions of Ukraine that borders with Suceava, Botosani and Tulcea districts in Romania);
- Ukrainian-Polish (with Podkarpaty province in Poland, along with Lviv and Volyn regions that border on Podkarpaty and Lublin provinces in Poland).

From the standpoint of the European Charter Treaty of regional and spatial development through the Transcarpathia passes the corridor №5: Trieste - Ljubljana - Budapest (Bratislava) – Lviv within the framework of building a pan-European network of transport corridors which is part of the European economic and political space.

* prof. Artur Y. Horbovyi, Rector of Volyn Institute for Economics and Management, Elektroaparatna St. 3, 430 20 Lutsk, Ukraine, e-mail: horbovyia@gmail.com

** prof. Dr. Maryna Resler, Mukachevo State University, Uzhgorodska str. 26, 896 00 Mukachevo, Ukraine e-mail: reslermarina76@gmail.com

Fig. 1 Contour map of border areas 5 countries

Source: 9

The contour map (Fig. 1) clearly shows us that among border regions of 5 countries, which are members of the Interregional Association "Carpathian Euroregion" both spatial-territorial and approach of passing pan-European network of transport corridors; in this Carpathian macroregion – Transcarpathia occupies a central and key position of geographical and geopolitical location.

It is very difficult to find a region in Europe which would have a unique geographical location at the confluence of 5 border countries. To the geographical and geopolitical factors should be added and ethno cultural and civilization dimension centuries-long of peaceful coexistence of many ethnic groups and sub-ethnos in Transcarpathia which is an important component of the security architecture in the European macro-region and Europe as a whole.

In terms of strengthening Ukraine's integration into the world economy, commodity imbalance of exports and imports in Ukraine also its influence on the standard of living and economic development is an evidence of foreign policy imperfection that, consequently, negatively affects the country's economic security. This causes the need for a new mechanism apply for economic security strengthening based on a decreasing dependence of production from import, improving production technologies, structural changes in import and improving trade balance. Strengthening of economic security will be sustainable real process providing implementation of a complex of necessary measures in various areas: in a foreign trade, production sphere, finance, food and raw-resource support, investment, environmental protection etc. A decisive impact on the CBC and the level of economic security has innovation component. Innovation potential of Ukraine and its border territories in many ways corresponds to the level of developed countries (availability of skilled labor, wide network of educational, scientific and scientific and technical institutions). Therefore it seems an appropriate formation of innovative investment model of cross-border cooperation, priorities should be:

- resource concentration of border territories to conduct the fundamental and applied research in directions, available is scientific, technological, industrial potential;
- introduction of program-oriented approach to the innovative cross-border activity;
- promotion of small and medium businesses in investment and innovative cooperation;
- creation of new and improving existing organizational forms of innovation and investment development of border areas.

One of the important directions of the regional economy is the revival of economic activity and improvement of financial results of business activities. In recent years the number of enterprises has a slight tendency to increase in particular enterprises has increased from 5627 in 2014 to 6024 – in 2014. According to the Central Statistical Office in the Transcarpathian region at the beginning of 2014 the largest share among companies in the region is occupied by the objects of trade – 22.6%, agriculture and forestry – 20.1%, industry – 16.1%, real estate operations – 9.0%. The number of companies for 10 thousand people of present population, average number of employees and the volume of sales are given in Table 1.

Tab. 1 Key figures of business enterprise entrepreneurship of Transcarpathian region

Index-number	2010 p.	2011 p.	2012 p.	2013 p.	2014 p.
The number of companies for 10 thousand people of present population	60	37	44	45	47
volume of sales (work, service), mln. UAH.	16411,7	20199,0	26373,3	27533,7	30026,3
average number of employees	103476	99519	95856	88771	83815

Source: 10

According to Table 1 there is a significant fluctuation of the enterprises' number by 10 thousand people, particularly: a sharp decline in the number of enterprises in 2011 compared to 2010 (from 60 to 37 enterprises) and a slight increase in 2012 – 2014 years. (from 44 to 47 units). Notable is the constant increase in sales, in particular in 2009 it amounted to 16.412 million UAH and in 2014–30026,3 mln. UAH, i.e. increased by 13614,3 mln. UAH. There is also a decrease in the average number of employees. Compared with 2010 in 2014 the indicator the figure fell by 19,661 people that could be caused by decrease in the number of enterprises and optimization of their staff policy.

However, the determination of the average number of employees at one company not fully confirms the trend to reduce the number of employees. In particular, one can observe an increase in the number of employees in 2013 compared to 2012 by 2 people and a decrease in 2014 by 2 people compared to 2013 year.

In the forming and implementation of public policy of cross-border cooperation, must be taken into account the specific features of CBC, in particular: 1) basic emphasis should be addressed to collaboration, coordination and harmonization; 2) cross-border cooperation must be applied to all sectors of the population; 3) one of the main objects of policy must be border with regard to it must be solved twofold task: to provide the necessary state protection level and to achieve a free movement across the border; 4) territory transit; 5) rational and environmentally safe use of joint natural resources.

As part of the global cooperation with neighboring regions, as of today an important role plays the cross-border security of Ukraine's production sector, in the context of globalization and standardization of global economy grows the impact of separate country's economy distress and other.

Provision of information and information security are extremely important in the cross-border area, inasmuch as well-timed reliable exchange of information contributes to the deepening of relations between communities, local authorities, public organizations and other members of cross-border which includes Euro regional cooperation, level of employment increase, effective decision-making and planning development of border areas, encourages the development of entrepreneurship etc.

Economic security in a cross-border area is provided under the influence of such factors, like climate investment improvement to attract the necessary amount of investment, to increase the share of innovative products, structural transformation of the economy, a development of border infrastructure, efficient use, own sources application and opportunities for regional development etc. Providing regional economic security depends on the ability of both central and local authorities create favorable environment to attract investment, small and medium enterprise's development, job

creation, welfare improvement and competitiveness provision, sustainable economic development of the region, which would effectively function as a separate, relatively independent part of the whole mechanism of county's economic system.

Therefore, the level of production security will be influenced by: technology development level, information security; existence of necessary resources, quality of production organization; the level of production and social infrastructure development.

Building on the current trends of economic theory referring to the search for new, humane factors of impact on the dynamic of National and World Economy, first of all one must pay attention to the institutional factors. According to one of the classifications of institutional factors of country's economic increase (accordingly K. Pech) the following groups can be allocated:

- general (idea, paradigm, dominant in society, the level of historical development);
- social and psychological (relatively stable characteristics of society that change evolutionary national culture, mentality, characterized by ethnic and religious behavior);
- political (level of quality and coordination of government agencies, business and scientific innovation institutions; their conformity with the non formal rules and traditions);
- economic (distinct rules that define effective and ineffective activities; management methods; property rights; trade rules; the effectiveness of banking and financial system; the tax system; formal economic institutions).

Conclusion

Cross-border security problems of the national economy worsened due to, firstly, prolonged effects of the global financial crisis, secondly, with the deepening problems of modern geo-economic development caused by recent events in Ukraine.

Hence, providing economic security taking into account peculiarities of the cross-border area must be one of the most fundamental elements of this policy.

References

- [1] KUSHNIRENKO, O. 2007. *State support of cross-border cooperation: Thesis for PhD degree in Public Administration: special. 25.00.02 "Mechanisms of Public Administration"* / Kushnirenko O.. - K., 2007. - 18 p.
- [2] CHUCHKA, I. 2010. *Cross-border cooperation in context of economic security of Ukraine* / I. Chuchka, R. Moldavchuk // Actual problems of economics – 2010. - 9(111). – p. 92 – 98.
- [3] PANCHISHYN, S. 2002. *Macroeconomics: course-book* / S. Panchishyn – K.: Lybid', 2002. – 614 p.
- [4] NAUMENKO, S. – NAUMENKO, L. *Conceptual approach to the formation of support mechanism of regional economic security*. // Scientific Journal of Volyn Institute of Economics and Management. Available at http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vviem/2011_1/17.pdf.
- [5] MUNTIYAN, V. 1998. *The economic security of Ukraine* / V. Muntiyany. – K.: Published at KHS, 1998. – 462 p.
- [6] KORISTYN, O. *The economic security*. Available at: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_-_koristin_oye.
- [7] PIECH, K. (ed.). 2003. *Economic Policy and Growth of Central and East European Countries*. London: University College London, 2003.
- [8] KHARDT, M. – NEGRY, A. 2004. *Empire*/ Translated from English under G. Kamenskaya. – M.: *Praxis Press*, 2004. – 440 p.
- [9] <http://zakarpattyachko.com.ua/>.
- [10] <https://ukrstat.org/uk/>.

Význam manažmentu rizika pri vytváraní nových podnikateľských zámerov MSP¹

Katarína BUGANOVÁ* - Mária HUDÁKOVÁ**

The importance of risk management in creating new business plans for SMEs

Abstract

The globalisation has been considerably changing the nature of the competitive environment in the specific industries and influencing the effect of many other strategically important factors. As one of these factors it creates the opportunities as well as threats arising for the companies in an industry which concern equally the small, medium-sized as well as the large enterprises. Every new company, in the period of its establishment, meets not only with the opportunities but also with many risks. These risks can greatly affect its future development. Therefore it is important to pay the proper attention to the risks and prepare the required documents for their management already at the stage of preparing a business plan.

Keywords: risk, new company, SME, risk management

JEL Classification: M13,M15

Úvod

Malé a stredné podniky na Slovensku sú dôležitou súčasťou hospodárstva s najväčším potenciálom rastu. Nezastupiteľnú úlohu majú predovšetkým v oblasti tvorby pracovných miest, vyrovňovania disparít regionálneho rozvoja a zavádzania inovácií do hospodárskej praxe. Na druhej strane sú však malé a stredné podniky vo zvýšenej miere citlivé na kvalitu podnikateľského prostredia. Z tohto dôvodu je dôležitou úlohou vlády systematické zlepšovanie prostredia pre podnikanie, ale aj úlohou samotných manažérov zaoberať sa podnikateľskými rizikami. Cieľom článku je poukázať na potrebu riadiť riziká už pri vytváraní podnikateľských zámerov malých a stredných podnikov, čo sa následne premieta do úspešnosti ich etablovania sa na domácom a európskom trhu a zlepšovania ich konkurenčnej schopnosti.

1 Vývoj podnikateľských aktivít MSP na Slovensku

Podnikateľské prostredie ovplyvnené snahou o podporu rozvoja malých a stredných podnikov zo strany vládnych orgánov, ako aj Európskych združení malo v poslednom období priaznivý vplyv na rozvoj podnikania MSP. V roku 2013 bol podľa údajov Štatistického úradu SR (2014) zaznamenaný medziročný nárast počtu malých a stredných podnikov o 2,2 %, hlavne v dôsledku medziročného nárastu malých a stredných podnikov – právnických osôb o 10,4 %. Počet fyzických osôb – podnikateľov sa medziročne znížil o 1,4 %. Z pohľadu jednotlivých veľkostných kategórií podnikov sa v roku 2013 zvýšil počet mikropodnikov o 1,9 %, počet malých podnikov o 13,5 % a stredných podnikov o 3,4 %. Na konci roka 2013 bolo z celkového počtu podnikateľských subjektov 96,8 % mikropodnikov, 2,6 % malých podnikov a 0,5 % stredných podnikov. Podiel veľkých podnikov predstavoval 0,1 %. Prehľad podnikateľských subjektov v jednotlivých krajoch SR v roku 2013 je uvedený v tab. 1 (SMSP, 2013).

¹ Výstup výskumného projektu - Riešenie ekonomických rizík v malom a strednom podnikaní

* Ing. Katarína Buganová, PhD., Žilinská univerzita v Žiline, Katedra krízového manažmentu, 1. mája 32, 010 26 Žilina, e-mail: katarina.buganova@fbi.uniza.sk

** Ing. Mária Hudáková, PhD., Žilinská univerzita v Žiline, Katedra krízového manažmentu, 1. mája 32, 010 26 Žilina, e-mail: maria.hudakova@fbi.uniza.sk

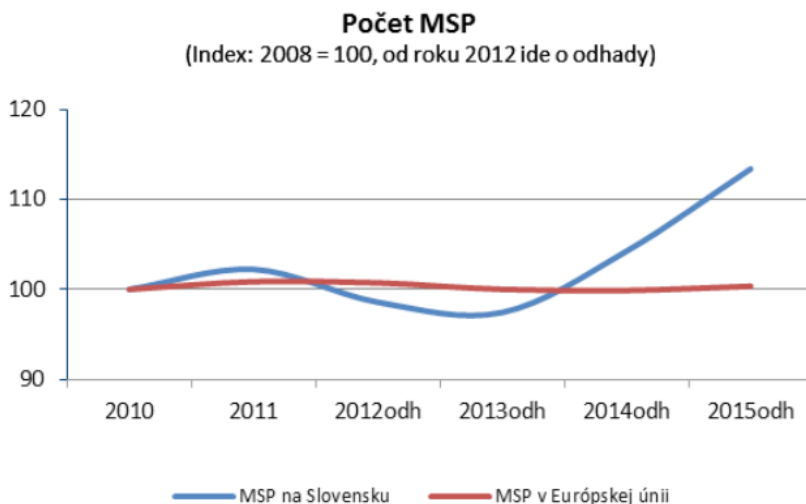
Tabuľka 1 Počet podnikateľských subjektov v jednotlivých krajoch SR v roku 2013

Kraj SR	Fyzické osoby - podnikatelia			Podniky			MSP	Spolu
	Živnostníci	Slobodné povolania	SHR	malé (0-49)	stredné (50-249)	veľké (250 a viac)		
Bratislavský	53724	4471	481	63304	755	203	121735	121938
Trnavský	37338	1932	866	16300	255	59	56690	56750
Trenčiansky	39035	2040	278	14135	277	82	55765	55847
Nitriansky	43873	2687	1388	19457	326	53	67731	67784
Žilinský	53810	2240	1011	17117	324	67	74502	74569
Banskobystrický	37669	2685	1388	15411	232	49	57385	57434
Prešovský	51625	2723	1105	15980	262	57	71694	71752
Košický	35635	3147	1062	17926	229	54	57999	58053
Spolu SR	352709	21952	7579	178630	2660	624	653501	564127

Zdroj: Spracované podľa údajov http://www.sbagency.sk/sites/default/files/stav_msp_sk_web.pdf

Celkovo sa demografia malých a stredných podnikov na Slovensku od roku 2008 vyvíjala veľmi nerovnomerne. Hneď po kríze nastalo rýchle oživenie, po ktorom nasledovalo spomalenie a v súčasnosti počet MSP zasa narastá. Po poklese v roku 2012, keď vzniklo 40 527 nových MSP, v roku 2013 počet začínajúcich podnikov opäť vzrástol (obr.1). Tento nárast spôsobili podnikatelia, ktorí sa ponáhľali so zakladaním spoločností s ručením obmedzeným pred nadobudnutím účinnosti novely zákona koncom roka 2013. V novom zákone sa ukladá každému, kto chce založiť spoločnosť s ručením obmedzeným, aby na bankový účet vložil základné imanie minimálne 5 000 EUR. Z tohto dôvodu vzniklo v októbri 2013 dvojnásobne viac spoločností s ručením obmedzeným ako v predchádzajúcich mesiacoch (SBA, 2014).

Obr. 1 Vývoj počtu malých a stredných podnikov SR

Zdroj: www.mhsr.sk/ext_dok-sba-factsheet-2014/143872c?ext=orig

Ku koncu decembra 2013 bolo na základe údajov v Registri organizácií ŠÚ SR evidovaných 41 274 malých a stredných podnikov, ktoré vznikli v priebehu roka 2013 (na základe dátumu vzniku). Oproti roku 2012 je teda celkový počet vzniknutých malých a stredných podnikov vyšší o 747

subjektov. Medzi najviac preferované odvetvia pre začiatok podnikania malých a stredných podnikov – právnických osôb patria v roku 2013 obchodné služby (32,9 %, čo je o 1,2 p. b. viac ako v rámci MSP – PO spolu), obchod (24,3 %, čo je o 4,8 p. b. menej ako u MSP – PO spolu) a stavebníctvo (9,2 %, čo je o 1,2 p. b. viac ako v rámci MSP – PO spolu). Vznik nových podnikateľských subjektov možno sledovať aj z pohľadu celkového počtu aktívnych a neaktívnych subjektov. Podľa uvedeného prístupu vzniklo v priebehu roka 2013 celkovo 60 817 MSP, z toho bolo 19 870 právnických osôb, 38 936 živnostníkov, 1 694 slobodných povolání a 317 SHR (SMSP, 2013).

Hodnotenie jednotlivých fáz podnikania na Slovensku je nasledujúce (SMSP, 2013):

- zámer začať podnikat' v najbližších 3 rokoch sa medziročne zvýšil z 12 % na 16,4 %,
- trend poklesu počiatočnej podnikateľskej aktivity pokračoval aj v roku 2013. V medziročnom porovnaní sa znížila z 10,2 % na 9,5 %, pričom v roku 2011 dosahovala úroveň 14,2 %,
- percento začínajúcich podnikateľov medziročne mierne vzrástlo z 6,7 % na 7,3 %,
- percento nových podnikateľov, naopak, medziročne pokleslo z 3,9 % na 3,6 % a
- percento etablovaných podnikateľov sa medziročne znížilo zo 6,4 % na 5,4 %,
- pokračovanie nárastu podielu obyvateľov, ktorí začali podnikat', lebo nemali inú možnosť na zabezpečenie príjmu (z 35,6% na 40,2 %), čo je druhá najvyššia úroveň v rámci krajín EÚ.

Podľa údajov Eurostatu, z celkového počtu novovzniknutých MSP na Slovensku vo vybraných odvetviach bolo aktívnych po prvom roku od svojho vzniku 74,9 % subjektov. Po piatom roku od svojho vzniku je na Slovensku aktívnych už len 44,4 % subjektov. Z toho vyplýva, že asi polovica novozaložených podnikov neprežije viac ako 5 rokov. Podľa prezentovaných údajov Eurostatu patrí Slovensko spomedzi krajín EÚ ku krajinám s nadpriemerným podielom vzniknutých a zaniknutých subjektov, a zároveň medzi krajiny s najnižšou mierou prežitia subjektov po dvoch rokoch od svojho vzniku (Centire, 2013).

V správe o stave malého a stredného podnikania v Slovenskej republike v roku 2013 (SMSP, 2013) sa uvádza, že v rokoch 2013-2014 bola podnikateľská činnosť v počiatočnom štádiu na Slovensku nad priemerom EÚ (Slovensko: 9.5; priem. EÚ: 8). Avšak podiel etablovaných podnikov (t. j. tých, ktoré podnikajú a platia mzdy dlhšie ako 3 a pol roka) je nižší (Slovensko: 5.4; priem. EÚ: 6.4), čo naznačuje nižšiu mieru prežitia. Podnikateľské zámery sú v porovnaní s EÚ (13,5%) však mierne nad priemerom, keďže 16,4 % Slovákov si chcelo v blízkej budúcnosti založiť nový podnik. Na druhej strane prieskumy ukázali, že podpora pre poctivých podnikateľov, ktorým sa nedarilo a chcú začať podnikat' odznova je pod priemerom (Slovensko: 78%; priem. EÚ: 82%). Paradoxom je, že napriek zisteným skutočnostiam má strach z neúspechu len 33% podnikateľov, čo je výrazne pod priemerom EÚ (40 %).

2 Vývoj podnikateľských aktivít MSP v Žilinskom kraji

Žilinský kraj patrí medzi významné hospodárske regióny na Slovensku s rozvinutým priemyslom. Má 48,8 % ekonomicky aktívnych obyvateľov a miera ekonomickej aktivity dosahuje 58 %. V rámci podnikateľských aktivít malo ku koncu roka 2013 v Žilinskom kraji sídlo 9,6 % zo všetkých ziskových organizácií na Slovensku a 14,9 % z celkového počtu fyzických osôb. V roku 2013 pracovalo v kraji 12,8 % zamestnaných osôb z ich celkového počtu v SR a medziročne sa ich počet zvýšil o 2,8 %. Priemerná nominálna mesačná mzda dosiahla 732 Eur a za celoslovenským priemerom zaostala o 11,2 %. V Žilinskom kraji bolo na konci roka 2013 evidovaných celkovo 17 441 aktívnych MSP – PO, čo bolo medziročne viac o 2 274 (o 15,0 %) subjektov. Z hľadiska veľkosti bolo zastúpených (SMSP, 2013):

- 89,6 % podielom mikropodnikov,
- 8,2 % podielom malých podnikov (10 – 49),
- 1,9 % podielom stredných podnikov (50 – 249),
- 0,4 % podielom veľkých podnikov (250 a viac).

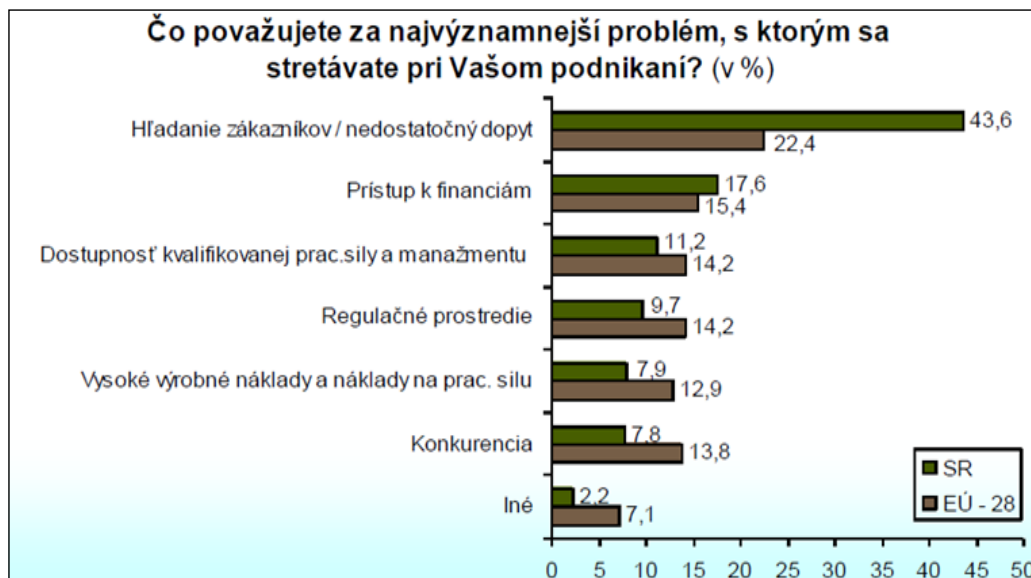
V štruktúre MSP – PO podľa druhu ekonomickej činnosti prevládali podnikateľské subjekty v oblasti obchodu 38,0 % (o 8,9 p. b. viac ako SR spolu), obchodných služieb (19,4 %, čo je o 12,4 p. b. menej ako SR spolu) a priemyslu (10,6 %). Žilinský kraj sa vyznačuje najvyšším zastúpením fyzických osôb – podnikateľov vo vekovej kategórii menej ako 30 rokov (17,3 %) a naopak, najnižším zastúpením podnikateľov vo vekovej kategórii 60 a viac rokov (7,1 %) spomedzi všetkých krajov SR.

V porovnaní s ostatnými krajmi má v Žilinskom kraji silnú pozíciu stavebníctvo, ktoré sa podieľa na ročnom obrate 13%. V kraji má relatívne významné postavenie automobilový priemysel, elektrotechnický priemysel a telekomunikácie. Jeho význam narastá najmä vďaka aktivitám zahraničných investorov. Informatika, komunikačné technológie a elektronika sú dôležitými odvetvami s dlhoročnou tradíciou najmä vo výskume a vývoji, ale aj v oblasti softwarovej a hardwarovej produkcie. Región má zároveň stálu výskumnú základňu, obzvlášť v oblasti logistiky, informačných a komunikačných technológií, chemického, textilného a potravinárskeho priemyslu (Ernst & Young, 2013).

V roku 2013 a 2014 bol uskutočnený prieskum „SMEs' Access to Finance Survey 2013-14“ ako hodnotiaci prístup malých a stredných podnikov k financiám, realizovaný Európskou komisiou (Generálne riaditeľstvo pre podnikanie a priemysel) v spolupráci s Európskou centrálnou bankou a nadväzoval na predchádzajúce prieskumy z roku 2011 a 2009. Prieskum sa uskutočnil na vzorke takmer 14 900 podnikateľských subjektov (z toho 13 900 v rámci krajín EÚ-28) a pokrýval celkovo 37 krajín (krajiny EÚ-28 a ďalšie krajiny zapojené do Programu podpory podnikania a inovácií – EIP). Zo Slovenska bolo do prieskumu zapojených 300 podnikateľských subjektov, z toho 270 malých a stredných podnikov s počtom zamestnancov menej ako 250. Výsledky prieskumu v roku 2013 sú znázornené na obrázku č. 2. Podľa výsledkov prieskumu (SMSP, 2013):

- viac ako dve pätiny (43,6 %, rast o 7,5 p. b. oproti roku 2011) slovenských malých a stredných podnikov považovalo nedostatočný dopyt za najzávažnejší problém, s ktorým sa stretávajú pri podnikaní (EÚ-28 22,4 %);
- za druhý najvýznamnejší problém považovalo 17,6 % respondentov prístup k finančným zdrojom, čo predstavuje mierne vyššiu úroveň ako u respondentov EÚ-28 (15,4 %).

Obr. 2 Prehľad najvýznamnejších problémov MSP

Zdroj: Európska komisia. 2013. „SMEs' Access to Finance Survey“. Spracované SBA. http://www.sbagency.sk/sites/default/files/stav_msp_sk_web.pdf

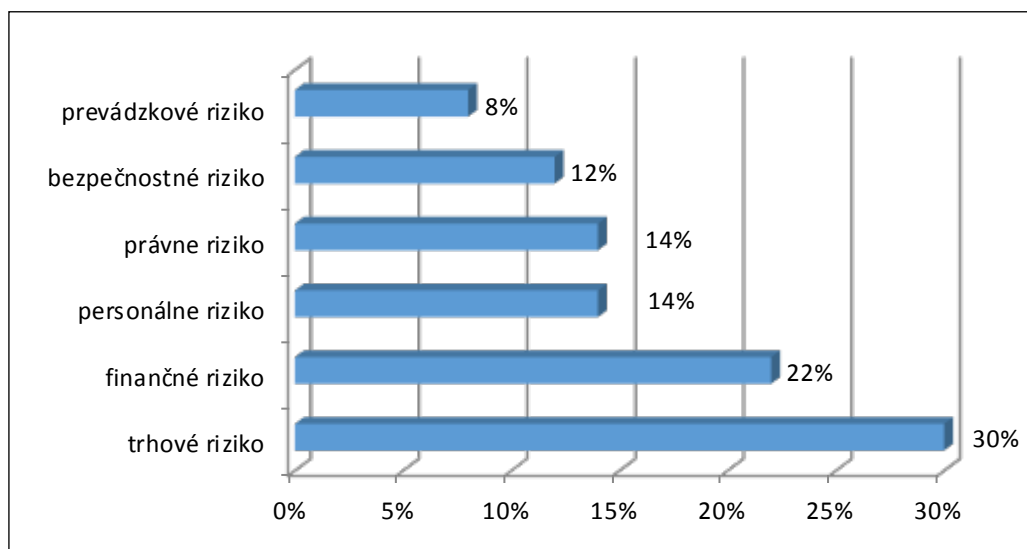
Veľmi blízke výsledky je možné deklarovať a výsledkami z uskutočneného štatistického prieskumu podnikateľských rizík malých a stredných podnikov v Žilinskom kraji v roku 2013, v rámci riešenia projektu FaME/2013/MSPRISK: „Aktuálne trendy v oblasti podnikateľských rizík malých a stredných firiem vo vybraných krajoch ČR a SR“. V tomto projekte spolupracovali Univerzita Tomáše Baťu v Zlíne, Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Žilinská a Trenčianska univerzita.

V Žilinskom kraji bolo oslovených 164 malých a stredných podnikov, formou empirického skúmania (dotazníkmi a rozhovormi s kompetentnými osobami MSP). Z oslovených malých a stredných podnikov v Žilinskom kraji podnikalo 38% viac než 10 rokov, 32% podnikov podnikalo od 1 do 5 rokov a 30% podnikov podnikalo od 1 do 5 rokov. Z pohľadu štruktúry podnikov najväčší podiel tvorili podniky, ktoré podnikali v iných odvetviach 38% (poradenstvo, distribúcia, atď.) a podľa počtu zamestnancov sa prieskumu zúčastnilo:

- 66% mikropodnikov,
- 20% malých podnikov,
- 14% stredných podnikov.

Percentuálne vyjadrenie identifikovaných rizík malých a stredných podnikov je znázornené na obr. č. 3.

Obr. 3 Percentuálne vyjadrenie identifikovaných kľúčových rizík MSP v Žilinskom kraji

Zdroj: Výstupy riešenia projektu FaME/2013/MSPRISK

Z celkového počtu 164 oslovených MSP až 30% (132) podnikateľov identifikovalo ako najväčšie trhové riziko, 22% (96) podnikateľov uviedlo ako ďalšie finančné riziko, 14% (63) personálne riziko, 14% (61) právne riziko, 12% (54) bezpečnostné riziko a 8% (37) podnikateľov považuje za najmenej závažné prevádzkové riziko.

Tieto skutočnosti potvrdzujú potrebu implementácie manažmentu rizika do podnikateľských aktivít MSP už v čase vytvárania podnikateľských zámerov. Pretože práve adekvátne riadené riziká zvyšujú možnosť prežitia a podporujú konkurenčnú schopnosť malých a stredných podnikov.

3 Význam manažmentu rizika pri vytváraní podnikateľských zámerov MSP

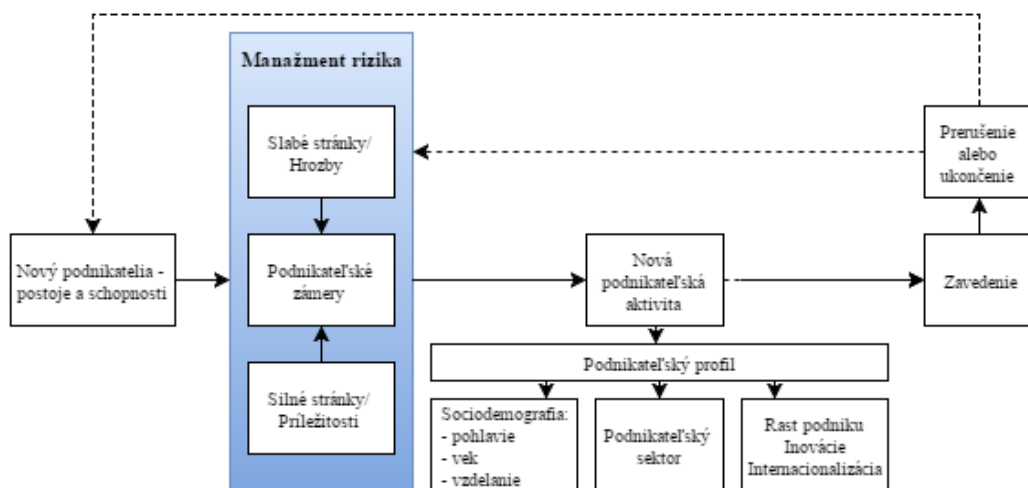
Vznik nových podnikateľských subjektov je významným indikátorom podnikateľskej aktivity v krajine. Úspešnosť malých a stredných podnikov závisí od ich schopností adaptovať sa na nestabilné a premenlivé podmienky podnikateľského prostredia, v ktorom vykonávajú svoje podnikateľské

aktivity. Riziká vyplývajúce z nestability podnikateľského prostredia predstavujú pre malé a stredné podniky potenciálne zdroje kríz, ktoré často vedú až k zániku podnikania. Potreba aktívne riadiť riziká je založená na skutočnosti, že veľké množstvo malých a stredných podnikov zaniká už v priebehu prvých 3 rokov od vzniku podnikateľskej činnosti. Toto podporuje teóriu nesprávneho alebo neefektívneho spracovania podnikateľských plánov, resp. podnikateľských zámerov z pohľadu manažmentu rizík.

Podnikateľský plán je možné charakterizovať ako dokument, ktorý obsahuje údaje o cieľoch podnikania ako aj metódach, nástrojoch a prostriedkoch na ich dosiahnutie. Tieto informácie majú zásadný význam pre potenciálnych investorov, ale aj pre spoločníkov, zamestnancov a odberateľov atď. Podnikateľský zámer je určitou formou podnikateľského plánu, ktorý sa pripravuje v prípade, že začínajúci podnikateľ nemá predchádzajúce údaje o činnosti firmy.

Na obrázku č. 4 je zobrazený podnikateľský proces so zohľadnením rizík a príležitostí pri príprave podnikateľského zámeru.

Obr. 4 Podnikateľský proces tvorby podnikateľských zámerov so zohľadnením rizika

Zdroj: upravené autormi podľa Konceptie podpory malých a stredných podnikateľov na obdobie 2014 – 2020. (KPMSP, 2014)

Najčastejšie príčiny zániku MSP v prvých troch rokoch podnikania sú podľa Zajka a kol. (2010) spôsobené chybami a nedostatkami už pri jeho zakladaní. Sú to najmä:

- nedostatočná kvalifikácia, znalosti a skúsenosti podnikateľa,
- formálne a právne nedostatky pri spracovaní zakladateľských dokumentov,
- nevhodne zvolený čas na začatie podnikania,
- neúplná koncepcia podnikania,
- chýbajúca analýza trhu a odbytových možností, resp. prehnane optimistická,
- nedostatočná finančná gramotnosť podnikateľa ako aj vstupné zdroje,
- vysoké vstupné výdavky na zariadenie a vybavenie,
- chyby vo vedení účtovníctva (dane, odvody),
- nesprávny výber, zaškolenie a riadenie zamestnancov,
- podceňovanie podnikateľských rizík.

Spracovanie kvalitného podnikateľského zámeru predpokladá dôkladné rozpracovanie podnikateľskej príležitosti so zohľadnením možných rizík, podnikateľského potenciálu a faktorov podnikateľského prostredia (politických, ekonomických, ekologických, sociálnych, environmentálnych, technologických atď.).

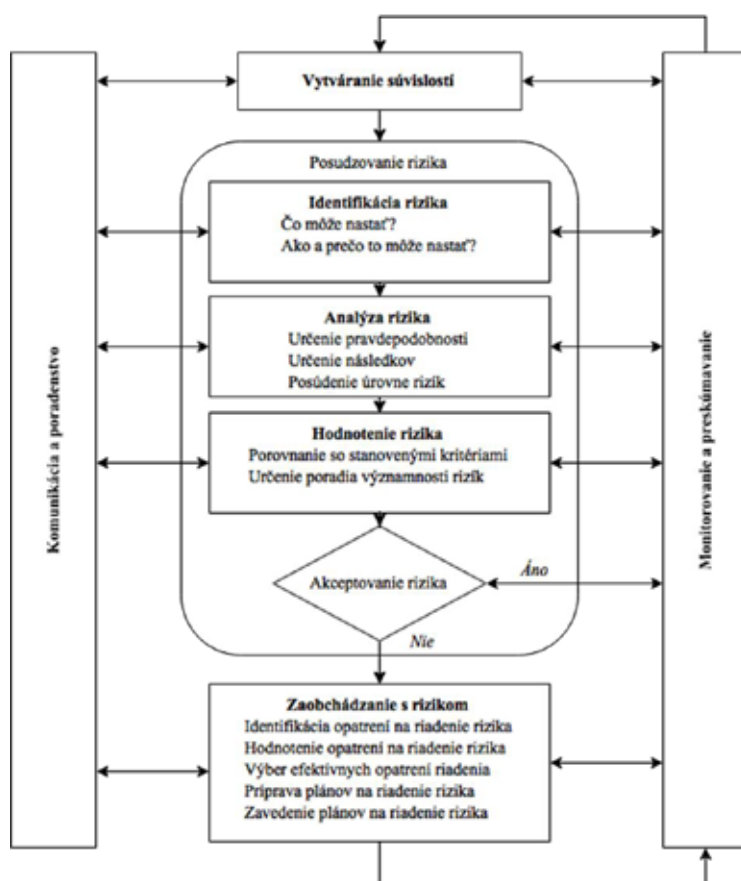
Manažment rizika je možné popísať ako racionálne konanie v rizikovej situácii tak, aby sa chránili a zveľaďovali súčasné a budúce aktíva podniku prostredníctvom systematickej integrácie rizika do kľúčových manažérskych rozhodnutí. Manažment rizika nemôže v malých a stredných podnikoch fungovať izolovane, odtrhnutý od celopodnikového diania. Musí byť integrovaný do systému a rešpektovaný všetkými podsystémami podniku. Zavedenie manažmentu rizika v malých a stredných podnikoch prispieva k udržaniu, prípadne rastu hodnoty podniku pre jeho vlastníkov. Vedie k vyššej kvalite strategického riadenia, väčšej stabilite, rýchlejšim reakciám na meniace sa trhové podmienky a k znižovaniu pravdepodobnosti vzniku chýb, omylov a podvodov (Buganová, In. Belas a kol., 2014).

Na Slovensku sa na implementáciu manažmentu rizika používa okrem iných zahraničných štandardov prevzatá austrálska norma:

- STN ISO 31000:2011 Manažérstvo rizika – Zásady a návod.
- STN EN ISO 31010:2009 (010380) Manažérstvo rizika. Techniky posúdenia rizika. Norma na priame používanie ako STN (vydaná 12/2010).

Normu môže využiť akákoľvek verejná, súkromná alebo spoločenská organizácia, asociácia, skupina alebo jednotlivec. Poskytuje všeobecný prístup zameraný na podporu noriem zaoberajúcich sa konkrétnymi rizikami alebo oblasťami, ale ich nenahrádza. Preto táto medzinárodná norma nie je špecifická pre nejaký druh priemyslu alebo pre nejaké odvetvie. Môže sa aplikovať na akýkoľvek druh rizika, akéhokoľvek charakteru bez ohľadu na to, či má pozitívne alebo negatívne následky.

Obr. 5 Rámcové etapy procesu manažmentu rizika podľa STN ISO 31000:2011 Manažérstvo rizika

Zdroj: upravené podľa STN ISO 31000:2011 Manažérstvo rizika

Buganová a kol. (2012) uvádza, že v norme STN ISO 31000:2011 sú uvedené etapy procesu manažmentu rizika (obr. 5):

- **Vytváranie súvislostí:** Proces manažmentu rizika sa začína špecifikovaním vnútorných a vonkajších súvislostí a to na základe spracovaných analýz externého prostredia (politického, ekonomického, sociálneho, technického, kultúrneho, konkurenčného atď.) a interného prostredia (organizačná štruktúra, ciele, stratégie, zamestnanci, kultúra, využívané zdroje atď.). Okrem toho je potrebné špecifikovať vnútorný rámec manažmentu rizika z pohľadu vymedzenia úloh a právomocí jednotlivcov a útvarov podniku v rámci jednotlivých súčastí podniku. Na základe zistených skutočností sú navrhnuté kritériá hodnotenia rizík (a príležitostí) a vymedzená štruktúra systému manažmentu rizika pre MSP. Práve pri vytváraní podnikateľských zámerov treba venovať analýze prostredia náležitú pozornosť, pretože práve v tejto etape získavame informácie o stave podnikateľského prostredia, v rámci ktorého je možné rozvíjať podnikateľské príležitosti, ale aj získať informácie o slabých stránkach a ohrozeniach, ktoré môžu spôsobiť neúspech podnikateľského zámeru. Ak je táto etapa spracovaná dôkladne, je predpokladom úspechu realizácie podnikateľského zámeru.
- **Posudzovanie rizika** je súhrnný proces identifikácie, analýzy a hodnotenia rizika. Táto etapa má v malých a stredných podnikoch veľký význam, lebo ak podnik nepozná alebo nedokáže pomenovať a vyhodnotiť svoje riziká, vystavuje seba, svojich zamestnancov, zákazníkov a partnerov nebezpečenstvu neúspechu, resp. strát v rôznej forme. Metódy používané v jednotlivých etapách (identifikácia, analýza, hodnotenie) sú zvyčajne využiteľné vo viacerých etapách združených v procese posudzovania rizika a nedajú sa úplne jednoznačne oddeliť:
 - **Identifikácia rizika** predstavuje proces hľadania, rozpoznávania a opisovania rizík (a príležitostí), výstupom je zoznam interných a externých zdrojov rizík (a príležitostí). Realizuje sa periodicky a priebežne.
 - **Analýza rizika** je zameraná na stanovenie miery, t. j. veľkosti zdrojov rizík z pohľadu pravdepodobnosti ich vzniku a výšky negatívnych následkov. V odbornej literatúre sa najčastejšie vyskytujú dva spôsoby na stanovenie významnosti (miery, úrovne) rizika: analýza citlivosti a expertné hodnotenie.
 - **Hodnotenie rizika** je proces prioritizácie rizika a porovnávanie výsledkov analýzy rizika s kritériami hodnotenia rizika s cieľom stanoviť, či je riziko pre podnik akceptovateľné alebo je potrebné zaviesť opatrenia na jeho minimalizovanie.
- **Zaobchádzanie s rizikom** je proces výberu opatrení na riadenie rizika, ich posúdenie, prípravu plánov (scenárov) zaobchádzania s rizikom a ich zavedenie. Účinnosť opatrení je vyjadrená mierou, s ktorou bude riziko odstránené alebo znížené zavedením navrhovaného kontrolného opatrenia. Náklady na zavedenie opatrení by mali byť vyčíslené čo najpresnejšie, pretože sú základným meradlom na posúdenie finančnej náročnosti a účinnosti opatrení. Okrem toho je potrebné odhadnúť predpokladané straty, ak by sa nerealizovali žiadne kroky na znižovanie rizika. Práve odhad a výška nákladov na opatrenia na riadenie rizika môžu ovplyvniť realizovateľnosť podnikateľského zámeru. V prevažnej väčšine nemôžeme hovoriť o minimalizácii podnikateľského rizika, pretože čím vyššie je riziko, tým vyššia je aj možnosť potenciálneho zisku a naopak, ale o jeho znížení na určitú ekonomicky prijateľnú mieru. Podnikateľská činnosť preto zostáva do určitej miery stále riziková a preto je nutné riziká monitorovať.
- **Monitorovanie a preskúmanie** je zamerané na riziká a preverovanie účinnosti zavedených opatrení, aby sa zabezpečilo, že meniace sa okolnosti nezmenia priority rizík. Význam monitorovania pri vzniku nových podnikov narastá najmä v súvislosti s ich rastom a rozvojom podnikateľských aktivít. Nové trhy, odberatelia, dodávatelia, konkurencia ako aj zmeny právneho, politického, ekonomického prostredia môžu ovplyvniť vývoj monitorovaných rizík, ale aj vznik rizík nových.
- **Komunikácia a konzultácie** zabezpečujú, aby zodpovední za zavádzanie a vykonávanie manažmentu rizika, vrátane všetkých zainteresovaných strán, chápali podstatu rozhodnutí a dôvody potreby realizácie konkrétnych opatrení. Obsahuje nepretržité a postupné procesy, ktoré podnik vykonáva za účelom poskytnutia informácií, alebo ich získania ako aj zapojenia

sa do dialógu so zainteresovanými stranami. V prípade tvorby podnikateľských zámerov sú jednou z najvýznamnejších zainteresovaných strán, s ktorou treba riešiť problematiku posudzovania a riadenia rizík investori.

Predpokladom efektívneho manažmentu rizika je kontinuálne uskutočňovanie jednotlivých činností, kde je zohľadnená zmena vplyvu rizík v čase a vznik nových rizík. V prípade vytvárania podnikateľských zámerov je dôležité realizovať pravidelný monitoring rizika a najmä prideliť zodpovednosť za riziká kompetentným osobám. Dôležité je jasne vymedziť úlohy a právomoci konkrétnych osôb pri realizácii všetkých etáp manažmentu rizika.

Záver

Postavenie malých a stredných podnikov má v ekonomike každej krajiny nezastupiteľné miesto. Preto je dôležité, aby sa zvyšovalo povedomie začínajúcich podnikateľov v oblasti manažmentu rizika. Úspech ich podnikateľských zámerov je podmienený ich pripravenosťou identifikovať, posudzovať a riadiť riziká, ktoré by mohli mať negatívny vplyv na dosiahnutie stanovených cieľov. Doterajšie prieskumy potvrdzujú, že tejto problematike sa stále nevenuje dostatočná pozornosť, pretože mnoho malých a stredných podnikov zanikne v prvých dvoch až troch rokoch podnikania. V podnikateľských zámeroch je venovaná rizikám len okrajová pozornosť a následne po začatí podnikateľskej činnosti sa často manažment rizika nerealizuje vôbec. Podnikatelia si síce uvedomujú existenciu rizík, ale skôr v oblasti bezpečnosti ako v oblasti rozvoja ich podnikateľských aktivít, zabezpečovania kvality výrobkov, zvyšovania konkurencieschopnosti atď. Podceňovanie významu manažmentu podnikateľských rizík je často príčinou predčasného ukončenia ich podnikateľskej činnosti. Na základe týchto skutočností je potrebné klásť veľký význam na vytváranie podnikateľských zámerov so zapracovaním návrhu manažmentu rizika nielen v dobe ich vytvárania, ale najmä už pri realizácii konkrétnych podnikateľských aktivít.

Literatúra

- [1] BELÁS, J a kol. 2014. *Podnikateľské prostredie malých a stredných firiem v Českej a Slovenskej republike*, 1. vyd. Žilina: GEORG, 2014. 153 s. ISBN 978-80-8154-074-5.
- [2] BUGANOVÁ, K. a kol. 2012. *Manažment rizika v podniku*, 1. vyd. Žilina: Žilinská univerzita, 2012. 226 s. [18,95 AH; 19,47 VH]: obr., tab. ISBN 978-80-554-0459-2.
- [3] EURÓPSKA KOMISIA. 2013. „SMEs' Access to Finance Survey“. spracované SBA. [online]. [cit. 05. 10. 2015]. Dostupné na: http://www.sbagency.sk/sites/default/files/stav_msp_sk_web.pdf.
- [4] CENTIRE. 2013. *Malé a stredné podniky*. Entire 01/2013. 2. ročník. ISSN 1338-7731. [cit. 21. 02. 2014]. Dostupné na: http://www.centire.com/sites/default/files/entire_web_1.pdf.
- [5] ERNST & YOUNG. 2013. *Doing business in the Slovak Republic*. [online]. [cit. 05. 10. 2015]. Dostupné na: http://export.government.bg/ianmsp/docs/Slovakia-ChP/2012/08/14/doing-business_2011.pdf.
- [6] KPMS. 2014. *Koncepcia podpory malých a stredných podnikateľov na obdobie 2014 – 2020*. [online]. [cit. 05. 10. 2015]. Dostupné na: www.mpo.cz/dokument119071.html.
- [7] SBA. 2014. *Prehľad základných skutočností o SBA 2014 Slovensko*. [online]. [cit. 05. 10. 2015]. Dostupné na: www.mhsr.sk/ext_dok-sba-factsheet-2014/143872c?ext=orig.
- [8] SMSP. 2013. *Správa o stave malého a stredného podnikania v Slovenskej republike v roku 2013* [online]. [cit. 21. 02. 2015]. Dostupné na: http://www.sbagency.sk/sites/default/files/stav_msp_sk_web.pdf.
- [9] STN ISO 31000:2011. *Manažérstvo rizika. Zásady a návod*. Slovenský ústav technickej normalizácie. 2011.
- [10] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2014. *Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2014*. [cit. 28.10.2015]. Dostupné na: <http://slovak.statistics.sk/>.
- [11] ZAJKO, M. a kol. 2010. *Riadenie malých a stredných podnikov*. Bratislava: STU v Bratislave, 2010. ISBN 978-80-227-3344-1.

Východiská ekonomického rozvoja Prešovského kraja

Michal LEVICKÝ*

The economic development background of Prešov region

Abstract

Region Prešov as part of the Euroregion Tatry is in terms of economic performance of the weakest regions of Slovakia. Despite efforts to reduce disparities between regions presented strong evidence that regional disparities on the other hand increasing. The paper deals with the development of the Prešov region in the context of economic performance, the state of the labor market and outlines the main obstacles and resources for further development of the Region Prešov.

Keywords: *economic development, regional disparities, regional economics, Euroregion Tatry, Region Prešov*

JEL Classification: O18, R23

Úvod

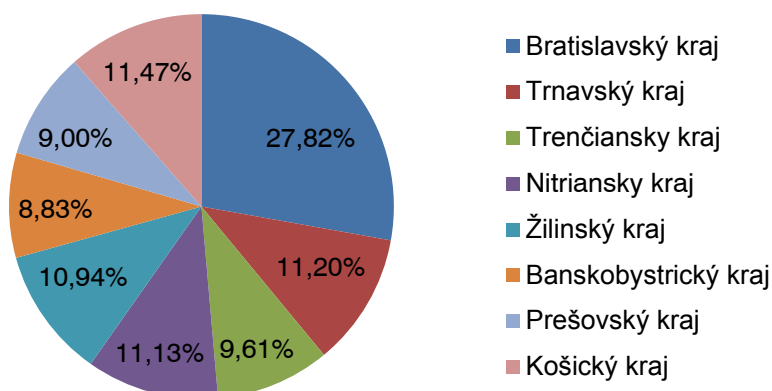
Prešovský kraj sa rozprestiera na severovýchode Slovenskej republiky. Svojou rozlohou 8 973 km² zaberá 18,3 % rozlohy štátu a je po Banskobystrickom kraji druhým najväčším na Slovensku. Dlhá severná hranica je zároveň štátnou hranicou s Poľskou republikou. Na východe hraničí s Ukrajinou, na juhu s Košickým krajom, na juhozápade na malom úseku susedí s Banskobystrickým krajom a západným susedom je Žilinský kraj. Najsevernejší bod kraja sa nachádza v katastri obce Becherov, najjužnejší v obci Sečovská Polianka, najzápadnejší v obci Vysoké Tatry a najvýchodnejší bod, ktorý je zároveň najvýchodnejším bodom Slovenska, sa nachádza v obci Nová Sedlica (8).

1 Ekonomická výkonnosť Prešovského kraja

Ekonomická výkonnosť a miera konkurencieschopnosti sú najvýznamnejšie faktory majúce podstatný vplyv na kvalitu života a rozvoj v regióne. Ekonomická vyspelosť kraja je potom v značnej miere závislá na odvetvovej štruktúre ekonomických aktivít všetkých subjektov, kvalite a miere úspešnosti zavádzania inovácií, stupni zapojenia vedy a výskumu do ekonomiky, dostupnosti všetkých oblastí regiónu (infraštruktúra), úrovni vzdelanosti pracovných síl a ich profesijnej flexibility. Základným ukazovateľom pre porovnanie regionálnej konkurencieschopnosti a socio-ekonomickej úrovne regiónu je hrubý domáci produkt. Prešovský kraj v ekonomickej výkonnosti a v príjmoch obyvateľstva zaostáva v hospodárskom rozvoji za úrovňou Slovenskej republiky. Na tvorbe národného hrubého domáceho produktu sa Prešovský kraj podieľa objemom deväť percent, čo predstavuje druhý najmenší podiel zo všetkých ôsmich krajov Slovenska. Ako je zrejmé z obrázku 1, posledný Banskobystrický kraj dosiahol podiel na národnom hrubom domácom produkte ešte o sedemnást' stotín percenta nižší ako Prešovský kraj (5).

* Ing. Michal Levický, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.levicky@vsemvs.sk

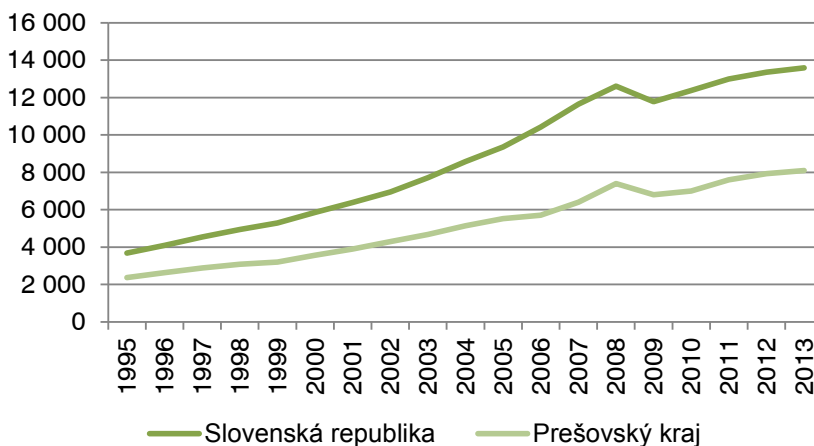
Obr. 1 Podiel jednotlivých krajov na národnom HDP

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

V absolútnej miere regionálny HDP postupne rastie, ale napriek tomu patrí stále k podpriemerným v rámci regiónov Slovenska i Európskej únie. Napriek snahám vlád o redukciu regionálnych disparít v rámci Slovenska sa objektívna realita vyvíja opačným smerom. Obrázok 2 znázorňuje komparáciu vývoja hrubého domáceho produktu na obyvateľa medzi priemerom Slovenska a priemerom Prešovského kraja za obdobie rokov 1995 až 2013. Je z neho zrejmé, že disparita sa čím ďalej tým viac prehĺbuje a pomyselné nožnice sa otvárajú čoraz intenzívnejšie. V roku 2013 dosiahla úroveň hrubého domáceho produktu Prešovského kraja 59,56 % slovenského priemeru. V porovnaní s najvýkonnejším krajom Slovenska bol Prešovský kraj na úrovni 24,35 %.

Obr. 2 Vývoj HDP na obyvateľa (v €)

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

Vývojové možnosti poľnohospodárstva v jednotlivých krajoch SR sú podmienené ich pôdno-klimatickými podmienkami. Z hľadiska poľnohospodárskej výroby vedúce postavenie spomedzi krajov SR má Nitriansky a Trnavský kraj. Kvalita a štruktúra pôdneho fondu je rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim poľnohospodárstvo a lesníctvo. Poľnohospodárstvo Prešovského kraja je charakterizované veľmi ťažkými výrobnými podmienkami, keďže podstatná časť územia je situovaná v podhorských a horských oblastiach. Viac ako polovica ornej pôdy kraja je erózne ohrozená a značná časť poľnohospodárskej pôdy je výrazne ekologicky limitovaná z titulu určenia ochranných prírodných oblastí. Z hľadiska živočíšnej produkcie hornaté časti

Prešovského kraja možno charakterizovať ako oblasti s vyšším podielom trávnatých porastov a pastvín a relatívne intenzívnejšou živočíšnou výrobou, charakteristickou najmä chovom hovädzieho dobytku, oviec a ošípaných.

Napriek tomu, že je rastlinná výroba v Prešovskom kraji v niektorých plodinách pomerne významná, sú hektárové výnosy v prevažnej väčšine podstatne nižšie ako v najproduktívnejších oblastiach Slovenska, čo vyplýva z horších prírodných i ekonomických podmienok. Aj keď v poľnohospodárstve pracuje viac obyvateľov ako je celoštátny priemer, počet pracujúcich v danom sektore v Prešovskom kraji klesá, poľnohospodárstvo, ktoré poskytovalo najviac pracovných príležitostí, je ochromené. Dôvody sú aj v stále narastajúcich počtoch záplav, ktoré daný región postihujú. Každoročne spôsobujú záplavy na povodí riek Poprad, Hornád či Bodrog miliónové škody nielen na súkromnom, ale aj obecnom majetku, povodne zaplavujú aj poľnohospodárske pôdy. V mnohých prípadoch je dôsledkom záplav pôda dlhodobo kontaminovaná.

Na rozdiel od národného hospodárstva, kde z hľadiska výkonnosti zohráva prím priemysel, najvýznamnejším odvetvím hospodárstva v Prešovskom kraji je obchodná činnosť, ktorej sa v regióne venuje najviac podnikateľských subjektov. K najvýznamnejším hospodárskym odvetviam patrí spracovateľský priemysel, predovšetkým potravinársky, založený na poľnohospodárskej produkcii, odevný, textilný, drevospracujúci, strojársky, ale aj elektrotechnický, chemický a farmaceutický priemysel. V priemysle je zamestnaných približne 34 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Potenciál územia Prešovského kraja je pre cestovný ruch, rekreáciu a kúpeľníctvo značne rozsiahly a hlboko diferencovaný. Nachádzajú sa tu priestory poskytujúce možnosti pre rozvoj rekreácie a cestovného ruchu od vysokohorskej a horskej krajiny Vysokých Tatier, Spišskej Magury, Pienin, Čergova, Slánskych vrchov, Vihorlatu a Bukovských vrchov, významné prvky kultúrneho a historického dedičstva slúžiace ako cieľ poznávacieho turizmu, až po možnosť kúpania vo vodných nádržiach a termálnych kúpaliskách. Najcennejšou devízou územia Prešovského kraja je vysoko hodnotná, zatiaľ relatívne málo narušená horská i podhorská krajina osobitá nielen v celoslovenskom, ale i stredoeurópskom kontexte poskytujúca nevšedné turistické a rekreačné vyžitie v prírodnom prostredí. Vzhľadom na obrovský potenciál kraja v oblasti rozvoja cestovného ruchu sa však prejavujú značné rezervy v poskytovaní ubytovacích a stravovacích služieb (4, 5, 7, 9).

2 Stav na trhu práce

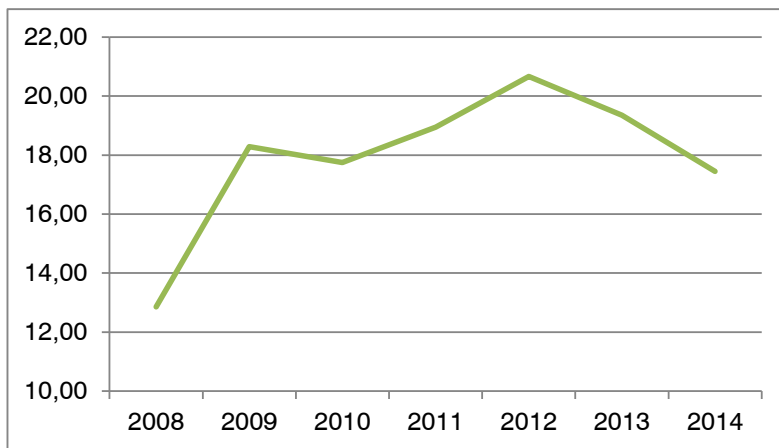
Početom 818 916 obyvateľov k 31. 12. 2013 je Prešovský kraj najväčším v Slovenskej republike. Jeho podiel na celkovom počte obyvateľov republiky predstavuje 15,1 %. Hustota osídlenia 91 obyvateľov na km² dosahuje druhú najnižšiu hodnotu po Banskobystrickom kraji a je o pätinu nižšia ako priemerná hustota zaľudnenia v Slovenskej republike. Najviac obyvateľov žije v krajskom meste Prešov, ktorý je zároveň tretím najväčším mestom Slovenska. Druhým najväčším centrom kraja je mesto Poprad.

V kraji je najvyššia pôrodnosť, dosahuje sa najvyšší prirodzený prírastok, ale vplyvom migračnému úbytku je celkový prírastok obyvateľstva druhý najvyšší v rámci krajov SR. Vo vekovom zložení sa znižuje podiel predproduktívnej zložky a narastá počet obyvateľov v produktívnom a poproduktívnom veku. Obyvateľstvo kraja aj pri miernom zvyšovaní priemerného veku (37,24 rokov) patrí k najmladším v SR.

V Prešovskom kraji je dlhodobo pozorovaný prirodzený prírastok obyvateľstva (prírastok v roku 2013 bol 2 640 osôb). Na rozdiel od prirodzeného prírastku, je v kraji vykazovaný najvýraznejší v rámci Slovenska úbytok obyvateľstva sťahovaním, kde v prepočte na 1 000 obyvateľov stredného stavu predstavoval hodnotu – 1,4 %. V Prešovskom kraji sa tak napriek dosiahnutému najvyššiemu prirodzenému prírastku obyvateľov na Slovensku celkový prírastok obyvateľov znížil a to v dôsledku rozdielných spoločensko-ekonomických podmienkach života obyvateľstva v jednotlivých regiónoch ovplyvňujúcich migráciu obyvateľstva.

Z hľadiska evidovanej miery nezamestnanosti možno na obrázku 3 vidieť od roku 2012 pozitívny vývoj po etape hospodárskeho poklesu zapríčineného finančnou svetovou krízou v období rokov 2009 až 2012 (8, 9).

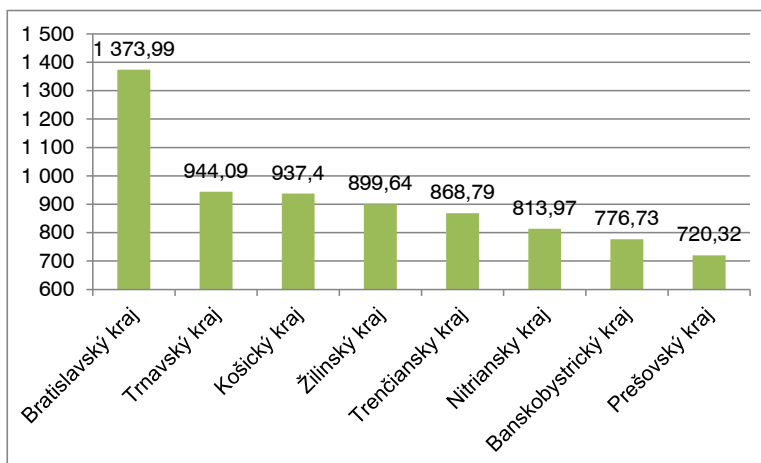
Obr. 3 Vývoj evidovanej miery nezamestnanosti v Prešovskom kraji

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

V rámci kraja však existujú disparity vo vývoji nezamestnanosti. Kým vo väčších mestách ako sú Prešov či Poprad sú ekonomické ukazovatele priaznivejšie, a teda majú na zamestnanosti kraja najväčší podiel. Naopak, v malých okresoch je pracovných príležitostí oveľa menej a efekt národnej a nadnárodnej ekonomickej migrácie je tu oveľa intenzívnejší. Z obrázku 4 je evidentné, že výška priemernej mesačnej mzdy dosiahla v roku 2014 úroveň 720,32 €, čo je najmenej zo všetkých krajov SR a aj hlboko pod priemerom v SR. V porovnaní s Prešovským krajom bola priemerná nominálna mzda v Bratislavskom kraji bola takmer dvojnásobná. Túto skutočnosť výrazne determinuje aj vysoká miera nezamestnanosti v regióne (3, 6, 8).

Obr. 4 Priemerná nominálna mesačná mzda v roku 2014 v krajoch SR (v €)

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

3 Prekážky a zdroje ekonomického rozvoja Prešovského kraja

Z hľadiska redukcie regionálnych disparít považujeme za potenciálne zdroje ekonomického rozvoja Prešovského kraja relatívne priaznivý demografický vývoj, existenciu významných dopravných koridorov, prírodný potenciál pre rozvoj turizmu a tradičných premyslených odvetví. Dopravná dostupnosť v podobe diaľničnej a železničnej siete či existencia medzinárodného letiska v Poprade je dôležitým predpokladom rozvoja ako priemyslu, tak turizmu na území kraja. Nakoľko je využitie prírodných zdrojov pre potreby poľnohospodárstva v regióne limitujúce, ako nosné sa z hľadiska ich využitia javí turistický ruch. Príležitosti je možné vidieť v rozvoji drevospracujúceho a nábytkárskeho priemyslu, ako i v legislatíve týkajúcej sa podpory tvorby priemyselných parkov, nakoľko obmedzená miera investícií a nevyhovujúca štruktúra priemyslu znížovaniu regionálnych disparít nenapomáha. Veľmi pozitívnym signálom je silné zastúpenie malých a stredných podnikov v regióne, ktoré, ako je známe, sú dôležitým prvkom ekonomického rozvoja. Ich činnosť sa orientuje predovšetkým na terciárny sektor a rozvoj remesiel. Vytváranie nových pracovných príležitostí vidíme i v intenzívnejšej cezhraničnej spolupráci, hlavne na úseku rozvoja cestovného ruchu (1, 2).

Záver

Prešovský kraj má svojou geografickou polohou všetky predpoklady na rozvoj cestovného ruchu, z čoho by kraj mohol v budúcnosti výrazne profitovať. Na jeho území sa nachádza najvyššie horstvo Slovenska - Vysoké Tatry, jednotlivé mestá kraja majú bohatú históriu a je možné v nich nájsť množstvo historických a kultúrnych pamiatok. V kraji sa nachádza množstvo minerálnych prameňov a rovnako kúpeľné zariadenia, ktoré boli po mnohé roky vyhľadávaným miestom oddychu návštevníkov z okolitých krajín. Určitou brzdou výrazného rozvoja cestovného ruchu v oblasti sú nevyjasnené kompetencie v regióne Vysoké Tatry, alebo nedostatok prostriedkov na rekonštrukciu a prevádzkovanie historických pamiatok. Kraj zatiaľ nedokázal využiť v plnej miere svoj potenciál v prírodnom a historickom bohatstve v prospech rozvoja cestovného ruchu. Nedostatkom je aj kvalita poskytovaných služieb. Ekonomickému rozvoju môže napomôcť podpora budovania priemyselných zón. Priemysel v kraji je rôznorodý bez výraznej orientácie na niektoré výrobné odvetvia. Štruktúra ekonomických aktivít v Prešovskom kraji je značne diverzifikovaná, čo znižuje závislosť. Prešovského kraja od niekoľkých silných odvetví v regióne. Zároveň ale chýba odvetvie, ktoré by bolo lídom a ktoré by ťahalo kraj dopredu. Základným dokumentom z hľadiska formulácie stratégie rozvoja je Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2014 – 2020, ktorý bol spracovaný v intenciách Národnej stratégie regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, a ktorý má za úlohu cielene a koncepcne usmerňovať a podporovať celkový sociálno – ekonomický rozvoj Prešovského kraja (1, 7, 9).

Literatúra

- [1] BAJAN, V. 2006. Ekonomický a sociálny rozvoj regiónov. In *Verejná správa a regionálny rozvoj: vedecký časopis VŠEMvs v Bratislave*. Bratislava: Merkury, spol. s r.o., 2006. s. 13 - 30. ISSN 1337-2955.
- [2] GOZORA, V. et al. 2013. *Regionálne disparity v malom a strednom podnikaní*. Bratislava: Merkury, spol. s r.o., 2013. 143 s. ISBN 978-80-89458-29-5.
- [3] HUDÁKOVÁ, M. 2011. Význam ľudského činiteľa pri rozvoji malého a stredného podnikania v Slovenskej republike In *Ekonomicko-sociálne účinky vstupu krajín V4 do Európskej únie: zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Merkury, spol. s r.o., 2012. s. 44 - 50. ISBN 978-80-89458-21-9.
- [4] KUČERA, A. 2009. Sociálno-ekonomické a regionálne disparity v českom poľnohospodárstve In *Verejná správa a regionálny rozvoj: vedecký časopis VŠEMvs v Bratislave*. Bratislava: Merkury, spol. s r.o., 2009. s. 59 - 70. ISSN 1337-2955.
- [5] Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2008 - 2015.

- [6] Regionálna analýza trhu práce v okresoch Prešov a Sabinov v roku 2012. [cit. 2015-10-12]. Dostupné na internete: <<http://lnk.sk/494>>.
- [7] Regionálne analýzy: Postavenie Prešovského kraja v rámci SR. [cit. 2015-10-20]. Dostupné na internete: <http://www.slovakrating.sk/sk/analyzy/regiony/kraj_Presov.html>.
- [8] Regionálne štatistiky Štatistického úradu Slovenskej republiky. [cit. 2015-10-18]. Dostupné na internete: <<http://ix.sk/yuh5YI>>.
- [9] Správa o naplňaní priorít a cieľov Národnej stratégie regionálneho rozvoja Prešovského kraja. [cit. 2015-10-18]. Dostupné na internete: <<http://abbr.sk/bINwE6>>.

Consumer Education in Finance¹

L'ubica SABADOŠOVÁ* – Vojtech KOLLÁR**

Abstract

Educating consumers with concise information and ensuring transparency are essential regulatory tools, decisive for empowering consumers and creating fair and effective markets. Nevertheless, providing information does not always lead to well-informed and knowledgeable consumers. The form how the information is communicated to consumers appears to be decisive. The objective of the article is to present different forms of consumer education in finance to college students. The strengths and weaknesses of various course designs used to teach personal finance at the University of Georgia, the United States of America, will be examined.

Keywords: consumer protection, financial education, online learning

JEL Classification: D14, D18

Introduction

Consumer education is a powerful tool in the system of consumer protection in the financial market. Educating provides consumers with the knowledge, competencies and skills that enable consumers to be active in contact with financial institutions, to understand conditions of financial institutions, and to defend their own rights. Financial education is critical for students in higher education. Today's college students live in turbulent economic times, resulting in high money management stress and amplified student borrowing. As a result, many universities worldwide are taking the initiative and providing financial education to their students on campus. Nevertheless, the form in which the information is communicated to students is decisive. The objective of this article is to present various approaches to consumer education in finance to college students. The strengths and weaknesses of different course designs used to teach personal finance at the University of Georgia, the United States of America, will be examined.

University of Georgia (further only "UGA") was founded on January 27, 1785, and it is the first state-chartered university in America. The main campus of UGA is located in Athens, Georgia, the United States of America. UGA offers 22 Baccalaureate degrees, 35 Master's degrees, and 5 Doctoral degrees. 35,197 undergraduate and graduate students were enrolled at UGA in Fall Semester 2014. Kiplinger Magazine ranks UGA 10th in its 2015 list of "Top Public College Values." U.S. News & World Report's has UGA ranked 21st among public universities in the 2016 Best Colleges rankings.

The Financial Planning program at UGA is one of the top 10 programs in the US according to *Financial Planning magazine* (Marsh, 2012). The Program provides students with knowledge, skills, and technical expertise to become financial planners or financial counsellors. Outside of training professionals, UGA also offers personal finance classes whose objective is to teach real life money skills to all students at UGA.

1 Methodology

In Fall Semester 2015, there were three designs of personal finance classes offered at UGA: (1) *FHCE 3200 Introduction to Personal Finance*, (2) *FHCE 3110 Money Skills for Life*, (3) *FHCE 3200E*

1 The paper is an output of the project VEGA No. 1/0635/14 - "Status and prospects of development of the organic food market, traditional and regional foods in Slovakia"

* Mgr. L'ubica Sabadošová, MBA, University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of Commodity Science and Product Quality, Dolnozemska cesta 1, Bratislava 852 35, Slovakia, e-mail: lubica.sabadosova@gmail.com

** prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., School of Economics and Management of Public Administration in Bratislava, Furdekova 16, Bratislava 851 04, Slovakia, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

Introduction to Personal Finance online. These classes were identified for case studies in this qualitative research as examples of different college courses whose intent is to increase college student financial literacy. *Peer Financial Counseling Program*, which recently existed and had similar objectives, also was reviewed. The focus of this qualitative research was to explore different approaches in delivering personal finance classes at UGA and to investigate differences in goals and objectives of these programs, target groups, content, and delivery methods.

The information presented is based mainly on structured interviews conducted with the highly qualified professionals teaching these courses. Research visits were made to UGA to interview professors and observe. Other sources of information include syllabuses, university website, program guides, and other reviewed documents related to these programs.

2 Results and discussion

2.1 FHCE 3200 Introduction to Personal Finance

FHCE 3200 Introduction to Personal Finance is a three credit personal finance course offered on-campus in a traditional format. It is an in-class lecture hall, and students meet three times a week for 50 minutes for the period of one semester. The course covers a vast range of topics: cash flow management and budgeting, spending and borrowing, personal income taxation, saving and investing, risk management and insurance. An interview with the professor of the course, Dr. Lance Palmer, was conducted on 18 September 2015.

As Dr. Palmer explains, the focus is placed on what students should know individually for their personal finances, and the aim is to build confidence, so when students are confronted with certain issues, they can act on it, instead of being scared, or paralysed by it. For example, students learn about investing, but it's more how to make investing easy, so students can get started with it, and not be overwhelmed by it. The interviewee believes that if students are confident with a limited amount of knowledge they have, the chances are that they will make a decent decision. Although it may not be a perfect decision, but it will be an ok decision. And that is the goal that the faculty is striving for at this course. They are teaching the course for personal individual enrichment. Focus is only on students and their finances and how to prepare students for the future experiences with money. According to the syllabus, the intent of this course is to provide students with a fun and engaging overview of personal finance because the goal of financial planning education is to help students get closer to reaching their personal dreams and goals.

The course is available as elective to all UGA students. Now there are up to 300 students per semester taking this class, plus another 300 students taking the same class with another professor. There are more students who want to take the class than the number of available seats.

According to the interviewee, his biggest goal is to engage students through the experiential learning process. It means students are experiencing real-life situations for themselves, rather than just passively learning about a topic. In the process of experiential learning students become more self-aware of their goals, what money means to them, how they spend their money, and where they place values in their life as reflected by how they spend their money. Students are learning about the goal based financial planning. They are taught that finances are not their goal. Through assignments and lectures, students are encouraged to think of their priorities in life, what they want out of life, and then how they can structure their finances in a way to help them achieve that in life. That's the focus of this class, as the interviewee explained. The professor is not telling students that how they are spending the money is right or wrong, because it all depends on their values and their goals in life. He might be telling them what is perhaps better and worse and what good practice is in financial planning. A big portion of the class is spent on just helping students understand what financial success is, or what successful life is to them. Students are finding what motivates them, and using that to align their personal finances around. They are taught that finances simply support their goals. In line with focus on experiential learning, students are required to do a lot of self-awareness assignments in the class. These exercises give students the fundamental grounded experience.

The biggest is the three-month budgeting assignment. Students are requested to track all their expenses for the period of three months. This exercise helps them become aware of how they are spending their money and if the current method reflects their current values in life. That is a key message communicated in the course. Other real life assignments in the class are preparation of a tax return, and saving for the retirement plan. So as part of the class, students actually have to do some real world personal financial planning. And according to the interviewee, that's where the most learning takes place. By doing many real-life exercises and experiencing it first hand, students are learning what's right and wrong for themselves and that is the main objective of this course. It's a very experiential self discovering process. The experiential learning aspect of the course is by far its greatest strength.

2.2 FHCE 3110 Money Skills for Life

FHCE 3110 Money Skills for Life is a concise, brief but comprehensive, one credit personal finance course, taught by the professor Dr. Brenda Cude. This course focuses on teaching practical money skills that students need immediately as they finish college and begin to work. Students meet in a class once a week for 75 minutes for the period of one semester. Topics covered by this course are: budgeting, credit management, health care, savings and investments, especially employer-provided options.

The unique feature of this course is that it was initiated by college seniors who requested a one credit hour course that would cover basic and the most important issues for their upcoming financial life after graduation. Based on these requests, the professor asked college students to help her develop the content of this course and identify topics considered by those students as important for their life. The course was, therefore, designed by college seniors. They chose topics, prepared much of the content, and determined the basic grading scheme. As stated in the syllabus, course objectives are to identify money attitudes and behaviors that lead to more effective financial management decisions, to apply knowledge learned to selected financial management decisions, and to learn to responsibly manage finances.

An interview with the professor of the course, Dr. Brenda Cude, was conducted on 15 September 2015. As the interviewee explained, the course differs from the other personal finance courses at UGA more in approach than in content, but there are also important differences in the content.

The professor does not try to cover topics which are covered in a traditional three credit hour course with extensive textbooks and materials. She tries to boil every topic down to the most important information that students need to know during the first six months after they graduate from the college. They need to know very concise and above all practical information about issues like: how students know if they have to pay the income tax, what kind of documents they need, what kind of information they will be asked for, how they can do it online, what triggers the liability, and what reduces their liability. It means to leave out some other important issues that are taught in the traditional course, but time limitation of a one credit hour course forces to focus provided information on the key issues needed for students, who are just leaving the college and entering real life. As the professor describes it, the greatest challenge is making sure that she is choosing the information most relevant to them in the given time.

In order to make the course very relevant, the content of the course developed over time, and some topics were taken out, other practical examples were added. As the professor explains, she spends more time now teaching less and teaching it well. The most important are real life examples and case studies. For example, if students want to save for their retirement, it is necessary to show them what website they need to go to, what are the questions they will be asked, what choices they will have to make, what they need to know, and how they can trace their retirement account in the future. The greatest strength of this course is that it is very practically oriented.

The class has grown in size over time, but the number of seats in the classroom limits the potential. Up to 100 students take this class every semester.

At the end of the course, the professor asks students to write what is the most important thing they have learned, and what is the most important thing they will do because of this course. Moreover, the professor asks students whether there is a quantitative amount they can attribute to what they have done about money this semester, based on what they learned in the course in relation to financial goal assignments. It can be saving money or reducing debt by any amount or a combination of both. The results show that students are 500 dollars better off on average when they finish this course.

2.3 FHCE 3200E Introduction to Personal Finance online

An interview with the professor of this course, Dr. Sophia Anong, was conducted on 18 September 2015. *FHCE 3200E Introduction to Personal Finance* online is three credit hour course, and has been offered at UGA since 2013. It is a full online course. The course is self-paced, but there are given deadlines throughout the course that students must comply with. It covers a broad range of topics, which include cash flow management and consumption expenditures, credit and debt, simple applications of personal income taxes, risk management, property and health insurance, and employee benefits. The course is available to all students at UGA as an elective. Access to the online course is provided only to students who are enrolled in the class. The technology needed for the course is basic, available to students without difficulties. Online resources for this class include syllabus, instructions, PowerPoint presentations, financial calculators, narration of certain chapters, budgeting worksheets, informational pieces about financial literacy, financial tips, and links on various financial news. At the start of the course, the instructor provides the welcome video and the self-introduction. Navigation throughout the course and material is clear and simple. The weekly modules of the course follow the chapters of the book assigned for this course, and assignments are relevant to the studied material. In addition, the professor provides a significant amount of extra material for each module as well.

Online learning is not suitable for every student. Whether a student will do well in online classes depends on his/her personality and learning style. Pre-conditions for students to take this course are basic computer and Internet literacy and a high degree of self-motivation and discipline. As stated in the syllabus, „self-motivated independent students who recognize that they are primarily responsible for their academic success and are confident in their abilities tend to do well in distance-delivered courses“. Students often wrongly assume that online courses are easier than regular on-campus classes. The opposite is true, online courses take at least as much time and effort as traditional on-campus classes, and in some cases even more. The online classes are convenient in terms of scheduling, but often an extra effort must be invested on students' side to study the content and materials on their own.

As the interviewee points out, although current generation of students is technologically savvy, there are still some students who are intimidated by the online format. Certain amount of yearning for a personal contact will always be present. Interaction with the instructor and with other students are important in the online learning. Accordingly, the professor incorporated live video chats and live sessions in groups in order to establish student-to-student and faculty-to-student connections to eliminate the feeling of isolation in the online environment.

The content of the course has developed over time. Recent major developments were related to students' evaluation. In general, evaluating students in online classes can be challenging. Some instructors in different online classes are prone to using testing centres to make sure exams are being taken by enrolled student and there is no cheating. There are significant issues in the online teaching with respect to security and academic integrity.

First two years of this class, two-thirds of the final grade was based on the multiple choice exam online. Tests were open book, and the questions on the test were rather focused on application of the concepts, not definitions. For example, questions were aimed at calculating credit card finance charge, or calculating how the home policy is enforced when there is a claim, etc. Starting this year,

the professor stopped testing students online using multiple choice exams. Instead, students are required to choose a project for the semester. This could be a simulated stock investing game or a financial diary. For the financial diary, they can use any one of the trendy financial apps that are available, for mobile, computer, or tablet, and they have to use it for a month and report on it. They were provided with the list of top financial apps for this year to choose from. This shift shall improve the evaluation mechanism of the course, and enhance project-based learning.

To keep students fully engaged, the professor also requires discussion assignments on the basis of which students are graded. The aim is to get students to discuss current issues not only with the professor but also with themselves. The topics for discussion refer to course-relevant, current, newsworthy issues in the U.S. and elsewhere. Students are asked to comment on a given subject and to respond to other students' opinions. After each discussion, students are given feedback from the professor, so they learn how they can improve in the future. Because there are up to 100 students in the class this year, the professor had to break the class into four groups for the first time, and each group had a different topic per assignment. Students have access only to their own discussion group. They have to post their comments to the given topic, and they are asked to comment on each other.

The interviewee emphasized that it is important to include up-to-date topics in the teaching. Material covered in the course follows the chapters in the assigned book, but the professor provides numerous additional resources in order to deepen and broaden students' understanding of the given area. Within each topic, she is trying to bring up the current policy issues that have occurred. She provides links to different resources, from the internet, or from financial news. The professor explains that bringing in examples reinforces what the book already introduced as a topic.

Over time, the course has significantly grown in size. The professor started off with 20 students per semester, later it was up to 50, and this semester the professor is teaching up to 100 students in the online class. The class of this size is not optimal for online teaching. In online pedagogy, the optimal ratio is 30:1 at the maximum. The professor believes that the demand for this class is so high because the content of this class is relevant for everyone. High interest in the class is rooted in the personal finance topics that students are interested in regardless of their major.

A typical sign for the online classes is that when it gets rigorous, some students withdraw from the class. It is to be expected. For example in the fall semester 2015, the initial enrolment in the class was 109, and after one month into the course, there were 16 withdrawals. This is considered to be a healthy development and it is in line with the supposition that some students enrol in the online classes because they expect it to be easier than the regular classes, and they find out that they must study most of the content by themselves. Another reason might be that there are students who find out that online learning is not suitable for them.

In order to keep students motivated in this self-paced online course, there are weekly expectations followed by weekly deadlines, to force students stay on track. The professor is trying to avoid the situation that without regular deadlines students tend to wait until the last week and last few days they try to cram in the 15 week online course. By incorporating the weekly deadlines, the professor is guiding students through the work load, keeping them engaged.

As the interviewee further explains, there is a misconception worldwide about the rigor of the online courses. First organisations that started delivering courses online were for-profit educators. Unfortunately, many of these often focus on profit making instead of delivering good quality education. So the validity of online degrees and quality of learning outcomes became questionable. Now, many traditional school like UGA, are fighting this reputation. Traditional institutions started to offer online classes because there is a demand for online education, but they are trying to do it the right way in order not to restore the validity of online education, and keep the high quality of the education offered.

2.4 Peer Financial Counselling

In past, UGA implemented the peer financial counselling program to improve financial and debt management practices among its students. The interview with Ms. Branch-Friar from the Office of Student Financial Aid was conducted on 16 September 2015. She administered the peer financial counselling program at UGA for several years.

Peer financial counselling means that trained college student volunteers go out into the campus community and give presentations on certain financial topics to other college students. They are called student counsellors. The basic philosophy of the program is rooted in the idea that students will be more likely to learn the information if it is presented by other college students. Students are empowering each other to build effective financial management skills.

PowerPoint presentations and other content delivered through peer financial counselling program is created by college students for college students. They choose the information that needs to be delivered, so college students can relate to it and apply it to their everyday lives. Student counsellors deliver seminars/workshops on different topics on the basis of requests for classroom or group presentations initiated by faculty, advisors or other organisations on campus. They present topics such as how to create and manage a budget, credit and debt, how to evaluate a credit report, savings and investments, leasing home, or identity theft. The seminars usually do not allow enough time for in-depth treatment of personal financial topics, but it brings awareness to some financial issues that college students will encounter.

Peer financial counselling program requires a student coordinator who recruits student counsellors, trains or arranges training of student counsellors, markets program on campus, schedules presentations, and collects evaluations. The interviewee emphasizes that a great student coordinator is the key to success of this program. The student coordinator is responsible for day-to-day operations of peer financial counselling program, and he/she is also in an on-going contact with students who volunteer as counsellors. It is recommended that a student coordinator holds the position for at least a year.

The program is designed to be delivered by volunteers. The program provides an opportunity for students studying for careers in financial services to educate and help others by applying what they have learned in the classroom. Other students may volunteer to become counsellors for different reasons. Some may be interested in learning more about personal finance, some may want a teaching experience, and others may want to help others. But they must possess certain amount of knowledge and presentation skills together with interest in financial topics and willingness to help other college students. Rewards for volunteers are non-tangible like training, experience in teaching, sense of helping others, and recognition of their work.

Peer financial counselling program proved to be very successful at UGA. The key to this success according to their experience was a dedicated student coordinator who was paid by a grant at that time. Under her coordination, the program was reaching 1,200 to 2,000 students per year, and the program had between 25 - 30 volunteers that would go out and give presentations on demanded topics.

According to the interviewee, the greatest strength of the program was to have students relating to students and telling their personal stories, because students have their own financial problems. Gaining information from someone, who is going through what they are going through, is very helpful for them. They talked about how they had difficulties with the lease, because for example they didn't read the lease fully, and then when they tried to leave their apartment they had some fees they weren't aware of, etc. Dynamics between students teaching students worked very well.

Overall, student evaluations of the program were very positive. Since inception, the program had served hundreds of students on UGA campus through financial education seminars. The students generally agreed that the workshop were very helpful, and they appreciated having a student presenter. The data collected after the seminars on students' knowledge and potential practice

changes are further evidence of the positive impact of the program. Other benefits of the program related to students volunteering as presenters who developed many of the skills needed when they begin their employment, such as strong abilities in program development, client communication, and public presenting, which certainly eased their transition into the professional world (Goetz et al., 2005). Essentially, students' desire to help others turns into a learning experience for them alone.

Conclusion

Financial education provided at UGA was focused on improving a student's financial knowledge, cultivating money management skills, and increasing confidence in financial decision-making. All these components describe a student's financial capability, which is a key characteristic of a powerful consumer.

The objective of this article was to present different course designs to teaching personal finance. These case studies provide good examples as to how the lines between the traditional and online classes are nowadays becoming blurry. Web-based technology transformed the teaching and learning environment. All courses at UGA extensively use e-learning platform for content delivery. PowerPoint presentations, readings, videos, and other learning materials are all available for students to consume online, and students are required to study individual topics using web-based materials and a book. Assignments for students to complete and submit are also available online, and in many cases it is graded online automatically.

Online learning has some indisputable advantages. It improves access to education. It provides increased convenience, flexibility, customized learning, currency of material and feedback over traditional on-campus classes (Hackbarth, 1996; Harasim, 1990; Kiser, 1999; Matthews, 1999; Swan et al., 2000). Another strong point is that online learning is for students more cost effective. They can cut the price of traveling, food and other related expenses.

A decisive difference between the traditional class and the full online class appears to be in the level of human interaction. Online version of personal finance course contains the limited mode of interaction between the instructor and students as well as that among students. Most learning in the online environment is based on reading. Most communication between the professor and students is carried out by writing and then posting that writing. A lack of personal contact may lead to feelings of isolation and a lack of motivation (Brown, 1996). Some students might be more prone to procrastination in the online environment, and their learning effectiveness may be reduced (Maki et al., 2000). To tackle these issues, the professor of the online course at UGA has incorporated live video sessions in her class.

Personal interaction in the traditional classes has an invaluable potential. A good professor knows how to make a traditional classroom an exciting place. Personal messages cannot be replaced by technology. Face-to-face contact, social environment, facial expressions and body language, immediate feedback, discussions and the feelings of belonging to a social group, all together bring to the learning environment emotions and stimulation for questions which are fundamental for engaging students and creating „teachable moments“. Professors of the on-campus classes at UGA base a considerable amount of their grading on class attendance and participation. It underlines their confidence in their ability to communicate key messages most effectively in the face-to-face environment. Professor Dr. Cude, at the end of her class about credit cards, asked students to raise their hands and swear to her, that they will always pay their credit card monthly balance in full, or if they can't pay it in full, they will pay at least a dollar more than the minimum amount required. Because paying even a dollar more makes a significant difference. It's a perfect example of a „teachable moment“ that will hardly be forgotten.

After all, it is up to each educator to consider how to exploit and leverage the comparative advantages of different modes of instruction to personal finance classes. Offering not only fully face-to-face classes or online classes, but perhaps also hybrid classes, could be a possibility how to overcome the constraints of time, place, and resources.

References

- [1] BROWN, K. M. 1996. The role of internal and external factors in the discontinuation of off-campus students In *Distance Education*. ISSN 0158-7919. Vol. 17. No. 1. 1996. p. 14 – 71.
- [2] GOETZ, J. W. - TOMBS, J. W. - HAMPTON, V. 2005. Easing College students' transition into the financial planning profession. In *Financial Services Review*. ISSN 1057-0810. Vol. 14. No. 3. 2005. p. 231 - 251.
- [3] HACKBARTH, S. 1996. *The educational technology handbook: A comprehensive guide: Process and products for learning*. Englewood Cliffs. NJ: Educational Technology Publications, 1996. p. 351. ISBN 978-0877782926.
- [4] HARASIM, L. 1990. *Online education: Perspectives on a new environment*. New York: Praeger, 1990. p. 39 - 64.
- [5] KISER, K. 1999. 10 things we know so far about online training In *Training*. Vol. 36. No. 11. 1999. p. 66 – 74.
- [6] MAKI, R. H. - MAKI W. S. - PATTERSON, M. - WHITTAKER, P. D. 2000. Evaluation of a web-based introductory psychology course: I. Learning and satisfaction in on-line versus lecture courses In *Behavior Research Methods, Instruments and Computers*. ISSN 0743-3808. Vol. 32. No. 2. 2000. p. 230 – 239.
- [7] MARSH, A. 2016. 25 Great Schools for Future Financial Planners. Retrieved January 10. 2016. from http://www.financial-planning.com/fp_issues/42_11/25-Great-Schools-for-financial-planners-2681495-1.html.
- [8] D. 1999. The origins of distance education and its use in the United States In *T.H.E. Journal*. ISSN 0192-592X. Vol. 27. No. 2. 1999. p. 54 – 66.
- [9] SWAN, K. - SHEA, P. - FREDERICKSEN, E. - PICKETT, A. - PELZ, W. - MAHER, G. 2000. Building knowledge building communities: Consistency, contact, and communication in the virtual classroom In *Journal of Educational Computing Research*. ISSN 0735-6331. Vol. 23. No. 4. 2000. p. 359 - 383.

Vývoj priamych zahraničných investícií v Slovenskej republike a Poľsku po hospodárskej kríze¹

Michal FABUŠ*

Development of foreign direct investment after the economic crisis in Slovakia and Poland

Abstract

Investments represent an important source of economic growth of the country and form a significant part of GDP. FDI reflect additional external resources, which we can add to domestic investments in order to ensure faster, respectively higher GDP growth. These investments can help to address a number of longer-term problems such as completion of infrastructure, creation of new jobs, restoration and development of industry and the promotion of economic stability.

Keywords: foreign direct investment, investments, international trade, economic growth, economic crisis, Slovakia, Poland

JEL Classification: F10, F21

Úvod

Priame zahraničné investície (PZI) predstavujú jeden z hlavných rysov moderného globalizovaného sveta. Význam PZI pozostáva hlavne z dlhodobého investičného kapitálu, podieľajú sa na tvorbe pracovných miest, prinášajú nové technológie a prispievajú k rastu exportnej výkonnosti ekonomiky, umožňujú taktiež prístup na európsky a svetový trh. Podieľajú sa na vzniku mnoho nadnárodných spoločností a to už od ich vzniku v druhej polovici 60. rokov minulého storočia a svoju dôležitosť zaznamenali hlavne v posledných desaťročiach 21. storočia. PZI predstavujú pre Slovensko kľúčový faktor pri rozvoji a raste ekonomiky. Možnosti zvyšovania atraktívnosti krajiny pre zahraničných investorov je viacero, pričom mnohé z nich majú pozitívny, ako aj negatívny efekt.

Príspevok sa venuje vývoju PZI v Slovenskej republike a Poľska počas ekonomickej krízy. Na základe komparácie vybraných ukazovateľov porovnáva vývoj v týchto krajinách v období rokov 2006 až 2014.

1 Priame zahraničné investície v ekonomickej teórii

Investície predstavujú najdôležitejší faktor rozvoja ekonomiky, prostredníctvom ktorého sa realizuje hospodárska politika. Určujú dynamiku vývoja ekonomiky, dlhodobý ekonomický rast a celkovú výkonnosť ekonomiky. Významne ovplyvňujú agregátny dopyt a vedú k akumulácii kapitálu, čím sa zvyšuje potenciálny produkt krajiny. (Tuhárska, 1996)

O investíciách v ekonomickom zmysle podľa P.A. Samuelsona možno hovoriť iba vtedy, keď sa uskutoční výroba fyzického kapitálového statku, napr. výstavba domu alebo výroba nákladného auta, či iná podobná činnosť. Inak ide len o zmenu finančných aktív (napr. nákup akcií, obligácií a pod.), čo sa v literatúre označuje ako portfóliové investície. (Samuelson, 2000)

PZI patrí k zahraničným investíciám, ktoré vyjadrujú zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície). Trvalý podiel vyjadruje existenciu dlhodobého vzťahu medzi priamym investorom

1 IGP 1/2014-M Čiastkový projekt: Monitorovanie účinkov svetovej finančnej a hospodárskej krízy v podmienkach poľského a slovenského hospodárstva.

* Ing. Michal Fabuš, PhD., Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemvs.sk

a podnikom priamej investície a významný stupeň vplyvu na riadenie podniku. Pri určovaní existencie vzťahu priamej investície sa v súlade s medzinárodnými štandardmi používa – kritérium 10 % podielu na základnom kapitáli alebo hlasovacích právach podniku. PZI zahŕňa úvodnú transakciu medzi dvoma entitami a všetky ich následné transakcie, ako aj transakcie medzi sesterskými podnikmi (s právnou subjektivitou alebo bez právnej subjektivity).

„Priame zahraničné investície majú podľa predpokladov dvojaký pozitívny efekt – dokážu doplniť chýbajúce domáce zdroje potrebné na uskutočnenie hospodárskej transformácie a zahraničné spoločnosti prinášajú ďalšie pozitívne sekundárne efekty.“ (Ferenčíková, Dudáš, 2005)

Otázka determinantov investičnej atraktivity je v súčasnosti veľmi aktuálna a spracovávaná téma v mnohých publikáciách slovenských a zahraničných autorov. Významom faktorov ovplyvňujúcich investičnú atraktivitu sa zaoberajú napríklad A. Bevan (2000, 2004), S. Estrin (2000, 2004) a K. Meyer (2004), ktorí tieto faktory rozdeľujú do dvoch základných skupín (politické a ekonomické faktory) a odlišujú aj medzi faktormi ovplyvňujúcich hostujúce a domáce ekonomiky. S. Brakman a H. Garretsen (2008) hľadajú hlavne dôvody, ktoré vedú spoločnosti k investovaniu v zahraničí, ako aj spôsoby akými možno na zahraničný trh vstúpiť.

Teoretické pozadie investičnej atraktivity a teórií tvorby, resp. motivácie pre vznik a pohyb PZI boli položené poprednými zahraničnými autormi. Najznámejší je J. H. Dunning (1979, 2001) a jeho eklektická teória založená na troch kategóriách faktorov, ktoré určujú rozhodovanie investorov. Dunningova dobre známa, OLI paradigma a motívy, ktoré sú predpokladom pre investičné rozhodovanie, ako sú výhody vyplývajúce z vlastníctva a vlastníckych práv, výhody, ktoré plynú z informácií o ľudských zdrojoch a nových informácií a špecifické výhody vyplývajúce z lokality. S. A. Hymer (1976) hovorí o tom, prečo firmy medzi krajinami prelievajú medziprodukty (znanosti, technológie a pod.). Taktiež prezentuje názor, že PZI sa dajú objasniť prostredníctvom kontroly v zahraničí.

1.1 Priame zahraničné investície v Poľsku

Poľskej ekonomike sa v uplynulých rokoch darilo relatívne dobre napredovať, napriek problémom v EÚ a vo svete. V období rokov 2009 - 2014 dosiahla poľská ekonomika priemerný rast 3 % (viď obr.1), Poľsku sa ako jedinej krajine EÚ podarilo zvrátiť recesiú v roku 2009, kedy vrcholila kríza, a to vďaka dobrej makroekonomickej politike vlády. Od tohto obdobia dosahujú jeden z najvyšších rastov ekonomiky v EÚ (s výnimkou v rokoch 2012 a 2013). V roku 2014 bol podľa údajov UNCTAD zaznamenaný rast HDP na úrovni 3,4 %.

Obr. 1 Vývoj ročného rastu HDP Poľska

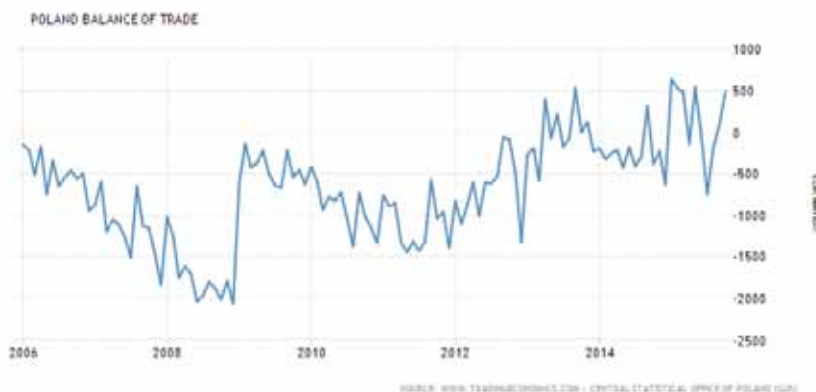

Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/poland/gdp-growth-annual>

Intenzita zapojenia Poľska do medzinárodnej výmeny tovaru je stále na pomerne nízkej úrovni. Ekonomika Poľska je šiesta najväčšia ekonomika v EÚ a má tak dostatočne veľký vnútorný trh. Od

jeho vstupu do EÚ v roku 2004 vzrástol jeho zahraničný obchod v priebehu štyroch rokov o 130 %. Pre poľský zahraničný obchod je typická dlhodobá záporná obchodná bilancia, ktorá sa ale znižuje (viď obr.2). Podľa údajov Poľského štatistického úradu (GUS) dosiahol export v roku 2011 úroveň 135,8 mld. €. A bol teda o 12,8 % vyšší ako v predošlom roku. Import dosiahol 150,5 mld. € a vzrástol oproti predošlému roku o 12,1 %. V teritoriálnej štruktúre zahraničného obchodu Poľska má najväčší podiel obchodu v rámci EÚ a dosahuje 78 % vo vývoze a 59 % v dovoze.

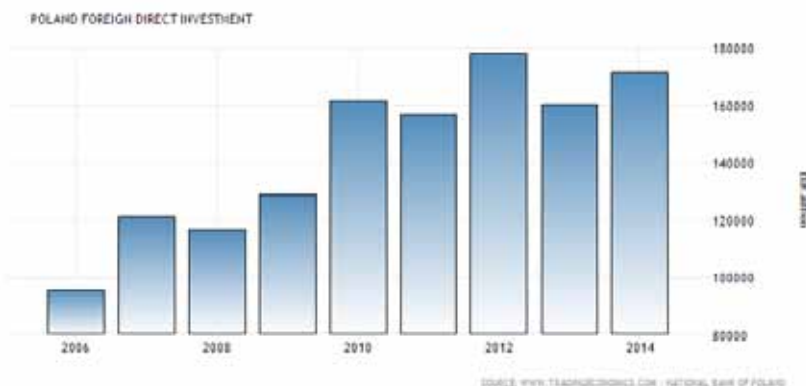
Obr. 2 Vývoj salda zahraničného obchodu Poľska

Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/poland/balance-of-trade>

Poľsko nepatrilo ku krajinám, ktoré lákali zahraničných investorov, je to veľká krajina s ekonomikou závislou na domácom dopyte. PZI prúdila skôr do regiónov ako je Sliezsko. Napriek tomu zaznamenalo vysoký rast prílevu PZI do krajiny (viď obr.3), najvyšší z krajín V4. V roku 2014 zaznamenalo stav PZI vo výške 171 674,30 mil. € a prílev vo výške 13,882 mil. €.

Obr. 3 Vývoj priamych zahraničných investícií Poľska

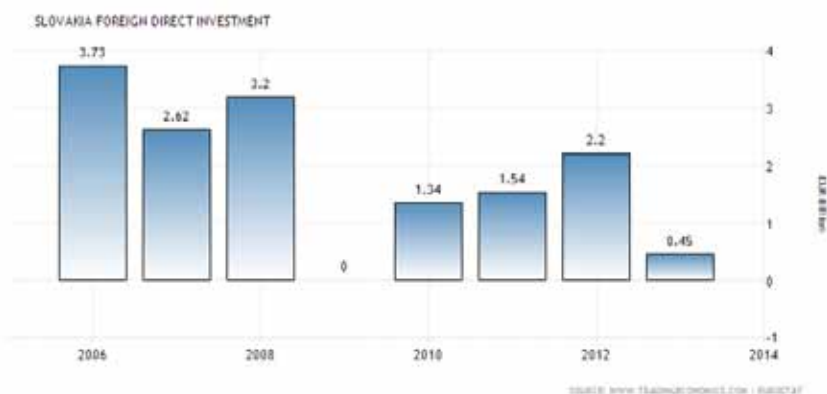
Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/poland/foreign-direct-investment>

1.2 Priame zahraničné investície v Slovenskej republike

Vývoj v Slovenskej republike bol odlišný od Poľska, napriek strategickým výhodám sa Slovensko nezúčastnilo na expanzii prílevu PZI v rokoch 1993 až 1999. Situácia v príleve PZI sa výrazne zmenila s rokom 2000. Predovšetkým bola táto zmena vyvolaná zlepšovaním obrazu krajiny v zahraničí a hlavne pokračujúcim procesom integrácie SR do medzinárodných štruktúr. Zlepšovanie politickej a ekonomickej situácie viedlo k postupnému vstupu SR do OECD, NATO a neskôr do EÚ a EMÚ. Výsledkom zlepšujúcej sa ekonomickej stability bolo prehodnotenie ratingu a jeho

posunutie do investičného pásma medzinárodnými ratingovými agentúrami Moody's a Standard & Poor's koncom roku 2001. Rovnako v tomto období pripravila vláda SR zmenu privatizačnej stratégie, pričom prišlo k predaju 49 %-ného podielu v štátnych monopoloch, o ktoré mohli mať zahraničné spoločnosti záujem. Postupne dochádzalo k predaju bánk v štátnom vlastníctve, menšinových podielov v Slovenských telekomunikáciách, v SPP, v energetických podnikoch a v mnohých ďalších. Tento trend vývoja pokračoval do roku 2008, kedy dôsledky hospodárskej krízy vo svete spôsobili prepád prílevu PZI do SR a dokonca došlo v odlivu PZI z krajiny. Našťastie tento prepád bol zaznamenaný len v roku 2009 a od roku 2010 pomaly pokračoval prílev PZI. Vývoj prílevu PZI v čase ekonomickej krízy je možné sledovať na obr. 4. Tento vývoj je v porovnaní s Poľskom výrazne v neprospech SR. V roku 2014 sme zaznamenali prílev PZI iba vo výške 487 mil. €, čo bolo najmenej z krajín V4.

Obr. 4 Vývoj priamych zahraničných investícií Slovenskej republiky

Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/slovakia/foreign-direct-investment>

Prílev PZI výrazne ovplyvnil aj hospodársky rast, čo bolo príčinou rastu HDP (viď obr.5), avšak ekonomická kríza výrazne zasiahla ekonomiku SR (oveľa horšie, ako to bolo v Poľsku). Po kríze nenastal obrat k tempu rastu HDP, ako to bolo v prípade Poľska.

Obr. 5 Vývoj tempa rastu HPD Slovenskej republiky

Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/slovakia/gdp-growth-annual>

Vývoj v príleve zahraničných investícií výrazne ovplyvnil aj obchodnú bilanciu SR (viď obr. 6), pričom bol zaznamenaný pozitívny vývoj v oblasti exportu, ktorý od vzniku samostatnej republiky bol

negatívny voči dovozu. Postupné spustenie prevádzok najmä zahraničných investorov naštartovalo export krajiny a SR zaznamenáva kladnú obchodnú bilanciu.

Obr. 6 Vývoj salda zahraničného obchodu Slovenskej republiky

Zdroj: <http://www.tradingeconomics.com/slovakia/balance-of-trade>

Záver

Vývoj PZI v sledovaných krajinách nebol v čase a po ekonomickej kríze rovnaký. Na základe komparácie vybraných makroekonomických ukazovateľov bolo preukázané, že Poľsko lepšie nastavilo hospodársku politiku krajiny v čase krízy. Tým pádom lepšie čelilo výzvam a ekonomika krajiny sa rýchlejšie spamätala z vývoja vo svete. To viedlo k rýchlemu napredovaniu ekonomického rastu Poľska, ktorý je do značnej miery závislý od domáceho dopytu. Rýchle tempo rastu HDP však prilákalo nových zahraničných investorov a prudko začal rásť prílev PZI do krajiny. Poľsko sa v regióne stalo významným hráčom na poli PZI (mnohí investori vstupujúci do tohto regiónu si vyberajú vhodnejšiu krajinu, čím dochádza k istému súboju medzi krajinami o investora).

Naopak v Slovenskej republike, ktorá mala pred krízou rýchly rast HDP na úrovni aj viac ako 10 % sa pod vplyvom ekonomickej krízy nepodarilo vrátiť na úroveň pred krízou. Ekonomický rast sa síce do zápornej hodnoty dostal iba na jeden rok, avšak nedokázali sme sa vyrovnáť ekonomickému rastu Poľska. Napriek horšiemu vývoju prílevu PZI a tempa rastu HDP pri komparácii salda zahraničného obchodu vykazuje v sledovanom období lepšie ukazovatele SR (čo poukazuje na vysokú mieru závislosti ekonomiky od exportu, na rozdiel od Poľska zameraného na vysoký domáci dopyt).

Literatúra

- [1] BEVAN, A. - ESTRIN, S. 2000. *The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies*. London: Centre for New and Emerging Markets, London Business School, 2001. <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/39726/wp342.pdf?sequence=3>.
- [2] BEVAN, A. - ESTRIN, S. - MEYER, K. 2004 Foreign investment location and institutional development in transition economies. In *International Business Review*. 13(1). 43-64. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593103001082>.
- [3] BRAKMAN, S. - GARRETSEN, H. 2008. *Foreign direct investment and the multinational enterprise*. Association for evolutionary economics. http://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262026451_sch_0001.pdf.
- [4] DUDÁŠ, T. 2010. *Príame zahraničné investície v slovenskej ekonomike*. Bratislava: EKONÓM, 2010. ISBN 978-80-225-3084-2.

- [5] DUNNING, J. H. 1979. Explaining changing patterns of international production: in defence of the eclectic theory. In *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 41(4). 269-295. doi: 10.1111/j.1468-0084.1979.mp41004003.x.
- [6] DUNNING, J. H. 2001. The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future. In *International Journal of the Economics of Business*. 8(2). 173-190. doi: 10.1080/13571510110051441.
- [7] FABUŠ, M. 2011. Priame zahraničné investície a ich vývoj v rámci krajov Slovenskej republiky. In *Sociálno-ekonomická revue*. 2011. roč. 9. č. 3. s. 22-31. ISSN 1336-3727.
- [8] FABUŠ, M. 2013. Vývoj priamych zahraničných investícií po hospodárskej kríze, 2013. In *Jak úspešne podnikat v príhraničných regiónoch Jihovýchodní Moravy*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2013. ISBN 978-80-7314-296-4, s. 84-87.
- [9] FABUŠ, M. 2014. Foreign direct investment and its impact on the Slovak Republic's economy. In *Economic Annals-XXI*. 9-10(1). 42-45. http://soskin.info/userfiles/file/2014/9-10_2014/1/Fabus.pdf.
- [10] FABUŠ, M. - PRNO, I. 2014. *Investície a inovácie v podnikaní*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2014. s. 226. ISBN 978-80-89654-04-8.
- [11] FERENČIKOVÁ, S. - DUDÁŠ, T. 2005. Vplyv prílevu priamych zahraničných investícií na hospodársky rast v nových členských štátoch Európskej únie zo strednej a z východnej Európy. In: *Ekonomický časopis*. 53. 2005. č. 3. s. 261 – 272. ISSN 0013-3035. SAMUELSON, P. A. - NORDHAUS, W. D. 2000. *Ekonomia*. Bratislava: 2000, ISBN 80-7127-030-X.
- [12] TÁNCOŠOVÁ, J. 2013. Foreign direct investments and their influence on the economic development of Slovakia. In *Economic Annals-XXI*. 3-4(1). 31-34.
- [13] TÁNCOŠOVÁ, J. 2014. Investment attractiveness of Slovak republic and its determinants. In *Economic Annals-XXI*. 3-4(1). 8-11. http://soskin.info/userfiles/file/2014/3-4_2014/1/Tancosova.pdf.
- [14] TUHÁRSKA, E. a kol. 1996. *Investičná teória a politika*. Bratislava: EKONÓM, 1996. ISBN 80-225-0738-5.
- [15] VIDOVÁ, J. 2008. *Investičná politika a teória*. Bratislava: Daniel NETRI, 2008. s. 83. ISBN 978-80-969567-7-7.
- [16] TRADING ECONOMICS. (Official website). Štatistické údaje. <http://www.tradingeconomics.com/>.
- [17] UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. (Official website). Štatistické údaje. www.unctad.org.

Vplyv finančných nástrojov regionálnej politiky EÚ na rozvoj regiónov SR

Ľubomír NEBESKÝ*

Impact of financial instruments of EU regional policy on regional development SR

Abstract

The article dealing with regional policy of the European Union in terms of regional development, which includes its part of the Carpathian region. Therefore, we describe the specific tools of regional policy of the European Union, whose purpose is to increase their competitiveness, which means reducing regional disparities between developed and underdeveloped areas. The management of regional policy of the European Union are crucial three basic bodies: the European Commission, the EU Council and the European Parliament, they are also the creators of this policy and also indicate its basic rules for the functioning. In the area of management and use of instruments of regional policy of the European Union during the programming period occurred more external changes. Therefore, it is necessary to react to change settings in order to maintain the principle of supporting the Member States of the European Union. The article concludes deal with reform of EU regional policy, which should lead to more targeted support eligible regions.

Keywords: regional policy, structural funds, regional policy instruments

JEL Classification: O10

Úvod

Slovenská republika je od 1. mája 2004 členskou krajinou Európskej únie. Od toho momentu sa stala Slovenská republika oprávneným prijímateľom pomoci zo štrukturálnych fondov Európskej únie. V tomto období už boli priority regionálnej politiky nastavené a čerpanie štrukturálnych fondov bolo v záverečnej fáze programového obdobia 2000 – 2006. Z uvedeného dôvodu mala Slovenská republika obmedzené možnosti využitia finančnej pomoci zo štrukturálnych fondov a vo veľmi krátkom období.

Pre nové programové obdobie 2007 – 2013 mala Slovenská republika diametrálne rozličné možnosti pri nastavovaní čerpania finančnej pomoci zo štrukturálnych fondov. Už ako plnohodnotný členský štát sme mohli vo väčšej miere ovplyvňovať nastavenie regionálnej politiky Európskej únie a taktiež sa uchádzať o neporovnateľne väčší balík finančnej pomoci počas celého programového obdobia.

Pomoc zo štrukturálnych fondov Európskej únie predstavuje pre Slovenskú republiku veľmi významný zdroj finančných prostriedkov, ktoré pomáhajú k rozvoju zaostalých regiónov Slovenskej republiky. Na základe stanovených kritérií prideľovanej pomoci v oblasti regionálnej politiky Európskej únie je Slovenská republika z titulu posudzovanej ekonomickej výkonnosti oprávnená pre pomoc v zmysle cieľov kohéznej politiky Európskej únie, ktorá tvorí súhrn cieľov, opatrení a nástrojov, ktorými je možné znížiť regionálne disparity na územní celej Európskej únie¹ a taktiež využiť pomoc v zmysle cieľov regionálnej politiky Európskej únie, ktorá predstavuje koncepčnú a cieľavedomú činnosť usilujúcu sa o elimináciu negatívnych dôsledkov v teritoriálnej nerovnomernom rozvoji a nerovnomerne prebiehajúcich štrukturálnych zmien.²

* PhDr. Ľubomír Nebeský, Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, e-mail: lubomir.nebesky@gmail.com

1 NEUBAUEROVÁ, E. a kol. 2010. *Vplyv kohéznej politiky Európskej únie na konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky*. Bratislava: EKONÓM, 2010. s. 9. ISBN 978-80-225-3100-9.

2 PAWERA, R. a kol. 2013. *Regionálna politika a politika súdržnosti Európskej únie a jej vplyvy na Slovensko*. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013. s. 19. ISBN 978-80-223-3549-2.

S cieľom dosiahnuť efektívne využitie finančných prostriedkov alokovaných do nástrojov regionálnej a kohéznej politiky, členské štáty úzko spolupracujú s Európskou komisiou pri napĺňaní cieľov. Takáto forma spolupráce sa nazýva „partnerstvo“. Partnerstvo si vyžaduje kooperáciu oboch strán pri príprave, vykonávaní, monitorovaní a hodnotení operačných programov. Za vykonávanie operačných programov zodpovedajú členské štáty na príslušnej úrovni v súlade s inštitucionálnym systémom osobitým pre každý členský štát.

Je dôležité poznamenať, že príspevky zo štrukturálnych fondov neslúžia ako náhrada verejných alebo rovnocenných štrukturálnych výdavkov členského štátu, ale ako doplnok na podporu celkového rozvoja. Ciele týchto štrukturálnych fondov sa naplňajú prostredníctvom sedemročného programového rámca a sú členené do stanovených priorít daného programového obdobia s presne definovaným systémom riadenia a kontroly ich využívania. Z uvedených dôvodov sa v našom článku zameriavame na charakteristiku regionálnej politiky Európskej únie, na význam štrukturálnych fondov ako nástroja regionálnej politiky.

1 Regionálna politika Európskej únie

V tejto časti článku sa venujeme základným definíciám pojmov týkajúcich sa štrukturálnych fondov, ktoré sú využívané v zmysle nastavenej regionálnej politiky Európskej únie. Regionálna politika je viazaná vždy na časové obdobie, v ktorom sú presne zadefinované pravidlá využívania pomoci pre menej rozvinuté regióny. Pojem programové obdobie používame na pomenovanie obdobia, v ktorom sa dajú počas sedemročného obdobia využívať financie zo štrukturálnych fondov. Oprávnenými subjektmi, ktoré môžu využívať zdroje zo štrukturálnych fondov sú členské štáty Európskej únie. Európska únia pôsobí na regionálnu politiku svojich členských a kandidátskych krajín uplatňovaním svojej nastavenej regionálnej politiky konsenzuálne formovanej a akceptovanej všetkými jej členmi.³

V systéme riadenia štrukturálnych fondov vždy dochádza pri zmene programového obdobia aj k zmene štruktúry a povahy riadiaceho subjektu v danom členskom štáte. Táto zmena je ovplyvnená aktuálnou regionálnou politikou európskeho spoločenstva, ktorá je platná pre celé nadchádzajúce programové obdobie. V týchto prípadoch dochádza k transformácii existujúceho subjektu, ako aj modelu riadenia, ktorý je podporovaný zmenou organizačnej štruktúry.

Potreba takýchto zmien vyplýva priamo z titulu zmien prostredia, v ktorom subjekt pôsobí. V týchto prípadoch sme názoru, že je potrebné v rámci tvorenej organizačnej štruktúry a nového modelu riadenia subjektu uplatňovať tieto vybrané princípy jej tvorby: „a to aby bola jednoduchá, plochá, flexibilná, tímová, sieťová, ďalej by mala vytvárať podmienky na zabezpečenie vysokej kvality procesu manažmentu ako celku a mala by vytvárať podmienky na globalizáciu činností organizácie.“⁴

Uvedené princípy uplatňované pri tvorbe organizačnej štruktúry majú za cieľ efektívne riadiť daný subjekt. Počas týchto transformačných procesov, je dôležité okrem uplatňovania vybraných princípov, aj uplatňovanie metodiky manažmentu projektového cyklu, ktorý predstavuje súbor nástrojov projektovej prípravy a jeho manažmentu. Uplatnením manažmentu projektového cyklu dochádza k zdokonaleniu projektového plánovania, čo má celkovo pozitívny vplyv na dosiahnutie výsledku efektívneho využívania štrukturálnych fondov a tým pádom aj úspešnosti uplatňovania regionálnej politiky.⁵

Zmenami a nastaveniami okrem strategických dokumentov, riadiacich orgánov či ich organizačných štruktúr, prechádzajú zmenami aj reálni vykonávatelia programov, teda zamestnanci v ústredných orgánoch štátnej správy, v riadiacich orgánoch alebo sprostredkovateľských orgánoch riadiacich orgánov. Preto je nevyhnutné zabezpečiť aj strategické riadenie ľudských zdrojov, ktorého primárnou činnosťou je správne nasmerovanie vzájomne previazaných programov i praktických postupov na

3 OKÁLI, I. a kol. 2004. *Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, 2004. s. 15. ISBN 80-7144-140-6.

4 RUDY, J. 1997. *Manažment a teória chaosu alebo nový model organizácie*. Bratislava: FABER, 1997. s. 57. ISBN 80-967503-6-4.

5 GOZORA, V. 2012. *Projektový manažment*. Bratislava: MERKURY, 2012. s. 183. ISBN 978-80-89143-70-2.

riešenie dlhodobých záležitostí týkajúcich sa zamestnancov, ako aj návod pre úspešné konanie podporujúce efektívne riadenie subjektu.⁶

V rámci riadenia štrukturálnych fondov hovoríme jednoznačne o strategickom riadení, lebo na to, aby sme zdroje zo štrukturálnych fondov mohli využívať, musia byť dopredu vyhodnotené všetky dopady a popísané očakávané ex ante výsledky alokácie finančných zdrojov zo štrukturálnych fondov v identifikovaných odvetvových oblastiach, ktoré sú v aktuálnom posudzovanom období vyhodnotené ako zaostávajúce oproti rovnakým porovnávaným odvetviám členských štátov EÚ. Preto v rámci strategického riadenia je nevyhnutné poznať východiskovú pozíciu, na ktorú nám môžu dať odpoveď len analytické a strategické dokumenty. Práve táto východisková pozícia v rozhodujúcej miere závisí od toho, čo sme robili v minulosti a ako sme reagovali na prebiehajúce zmeny v minulosti.⁷

Pri vytváraní regionálnej politiky si členské štáty Európskej únie uvedomovali, že bez cielenej koordinácie by sa hospodársky rozvoj sústreďoval len v rozvinutých oblastiach Spoločenstva. Menej vyspelé regióny členských krajín EÚ by tak zaostávali stále viac, čo by mohlo ohroziť súdržnosť Spoločenstva. Preto ciele Európskej únie môžeme v tejto oblasti chápať ako ciele odstraňovania rozdielov. Proporcionálny rast regiónov sa môže dosiahnuť podporovaním vyváženého a trvalého hospodárskeho a sociálneho pokroku, dosahovaný predovšetkým zavedením priestoru bez vnútorných hraníc a posilnením hospodárskej a sociálnej súdržnosti.

Vznik štrukturálnych fondov bol podmienený reálnym výkonom regionálnej politiky EÚ, ktorá predstavuje jednu z najvýznamnejších politik Európskej únie. Z veľkej časti sa Spoločenstvo pomocou nej snaží plniť svoje stanovené ciele. Hlavná úloha tejto politiky je vyrovnávať disproporcie v úrovni hospodárskeho rastu jednotlivých regiónov Európskej únie a podporovať ich rozvoj. Definícií regionálnej politiky existuje veľké množstvo, avšak pre naše potreby sme vybrali z nášho pohľadu tie najkomplexnejšie. Regionálnu politiku môžeme chápať aj ako riadiacu činnosť štátu a inštitúcií územnej pôsobnosti, ktorá smeruje k vytváraniu výhodnejších podmienok pre dynamický a všestranný rozvoj regiónov s maximálnym využitím ich geografického, ľudského a ekonomického potenciálu. Možno ju teda považovať za indikátor plnenia cieľov a zámerov regionálneho rozvoja.⁸

Regionálna politika môže byť chápaná aj ako „súbor cieľov, opatrení a nástrojov vedúcich k znižovaniu príliš veľkých rozdielov v socioekonomickej úrovni jednotlivých regiónov, teda vyjadruje akýsi nástroj solidarity.“⁹ V neposlednom rade môžeme chápať regionálnu politiku ako centrálnu riadenú snahu o redistribúciu zdrojov medzi regiónmi na základe kritérií, ktoré potvrdzujú integritu, spravodlivosť a nadradenosť.¹⁰

Z uvedených definícií regionálnej politiky, jednoznačne vyplýva, že je nevyhnutná existencia finančného nástroja, ktorý by dokázal naplniť jednotlivé ciele a tým pádom môžeme nazvať regionálnu politiku aj ako strategickú investičnú politiku, ktorá sa zameriava na všetky regióny a mestá v EÚ s cieľom podporiť ich hospodársky rast a zlepšiť kvalitu života ľudí. Takýmto výkonným finančným nástrojom regionálnej politiky EÚ sú práve štrukturálne fondy EÚ. Teda regionálnu politiku môžeme chápať ako štrukturálnu politiku, ktorá sa usiluje o také štrukturálne zmeny, na úrovni jednotlivých odvetví, pododvetví, odborov i oblastí, ktoré by posilnili homogenitu integračného priestoru, čím by sa odstránili nežiaduce disparity.¹¹ Pod pojmom štrukturálne fondy rozumieme aj Kohézny fond,

6 KACHAŇÁKOVÁ, A. 2003. *Riadenie ľudských zdrojov – Ľudský faktor a úspešnosť podniku*. Bratislava: SPRINT v.fra, 2003. s. 28. ISBN 80-89085-22-9.

7 PAPULA, J. 2012. *Stratégia a strategický manažment*. Bratislava: Iura Editon, 2012. s. 24. ISBN 978-80-8078-533-8.

8 RAJČÁKOVÁ, E. 2005. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. 1. vydanie. Bratislava: Extern, 2005. s. 14. ISBN 80-223-2038-2.

9 WOKOUN, R. 2003. *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. Praha: Oeconomica, 2003. s. 12. ISBN 80-245-0517-7.

10 OKÁLI, I. a kol. 2004. *Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, 2004. s. 264. ISBN 80-7144-140-6.

11 LIPKOVÁ, Ľ. 2006. *Regionálna politika Európskej únie a perspektívy účasti Slovenskej republiky na jej realizácii*. Bratislava: Ekonóm, 2006. s. 38. ISBN 978-80-225-2322-6.

aby sme sa vyhli stálemu rozpisovaniu pojmov. Neskôr v práci, kde je to potrebné, popisujeme jednotlivé druhy fondov samostatne kvôli porozumeniu rozdielov účelov vzniku daného typu fondu.

Na to, aby sa mohli štrukturálne fondy EÚ efektívne využívať a aby splnili svoj cieľ je nevyhnutné riadiť ich čerpanie spôsobom, ktorý je akceptovaný všetkými členskými štátmi EÚ. Preto príprava riadenia celého sedemročného programového obdobia, počas ktorého sa čerpajú zdroje zo štrukturálnych fondov musí byť v súlade so všetkými nariadeniami EÚ a zároveň navrhované čerpanie zdrojov pre konkrétnu členskú krajinu musí byť v súlade so základnými princípmi a pravidlami aktuálnej regionálnej politiky EÚ.

Hlavným cieľom regionálnej politiky Európskej únie je finančná solidarita, podpora komplexného harmonického rozvoja prostredníctvom posilnenia hospodárskej a sociálnej súdržnosti, znižovanie rozdielov medzi úrovňami rozvoja členských štátov a zmierňovanie zaostalosti v najznevýhodnenejších regiónoch alebo znevýhodnených ostrovoch vrátane vidieckych oblastí členských štátov EÚ.¹²

Všetky kroky, ktoré majú viesť k úspešnej regionálnej politike a čerpaniu štrukturálnych fondov EÚ sú teda podmienené uplatňovaním všetkých základných princípov manažmentu. Preto je veľmi dôležité zo strategického hľadiska vzdelanie pracovníkov podieľajúcich sa na príprave programového obdobia, ako jedna z funkcií personálneho manažmentu, ktorá predstavuje súhrn činnosti zabezpečujúcich rozšírenie kvalifikácie, rozvoj osobnosti a pracovnej spôsobilosti.¹³

Pre potrebu posudzovania a hodnotenia regiónov, ako aj pre posúdenie a určenie vhodnosti vybraných nástrojov regionálnej politiky EÚ pre oprávnené regióny, sa využíva metodika NUTS (La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques).¹⁴ Je to územná štatistická jednotka, ktorú vytvoril „Eurostat“ (Štatistický úrad EÚ). Hlavným cieľom metodiky NUTS je vytvorenie jednotnej klasifikácie územných jednotiek v rámci EÚ. Metodika NUTS sa taktiež využíva na štatistické monitorovanie a analyzovanie sociálnej a ekonomickej situácie v regiónoch spoločenstva. Prostredníctvom NUTS získavame štatistické ukazovatele pre potreby prípravy a hodnotenia regionálnej politiky EÚ. Systém NUTS rozlišuje päť kategórií regiónov, ktoré sú v podmienkach Slovenska a v zmysle kritérií NUTS rozdelené podľa vzoru tabuľky 1.

Tabuľka 1 Územné rozdelenie regiónov Slovenska podľa systému NUTS

Územné rozdelenie regiónov Slovenska podľa systému NUTS		
Územná jednotka	Počet	Územný celok
NUTS V	2933	Obce na Slovensku
NUTS IV	79	Okresy na Slovensku
NUTS III	8	Kraje na Slovensku
NUTS II	4	Bratislavský kraj, západné Slovensko, stredné Slovensko, východné Slovensko
NUTS I	1	Slovensko

Zdroj: Vlastné spracovanie

Nástroje a kritériá vyhodnocovania cielenej regionálnej politiky Európskej únie sa premietajú do implementácie regionálnej pomoci v rámci konkrétnych programov. Programy financované za pomoci štrukturálnych fondov je vo všeobecnosti možné deliť do dvoch základných kategórií. Prvú tvoria projekty, resp. iniciatívy Európskej únie. Druhú predstavujú regionálne rozvojové projekty, ktoré sú predkladané členskými štátmi Európskej únie a Európskej komisie na základe vlastných národných rozvojových plánov. Druhá kategória pokrýva zhruba 90 % prostriedkov štrukturálnych fondov.

12 EURACTIV. *Regionálna politika v EÚ* [online]. 31. 1. 2010 [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné na internete: http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam_liniek/regionalna-politika-v-eu.

13 RUDY, J. 1990. *Organizácia a riadenie Japonských priemyselných firiem*. 2. vydanie. Bratislava: ALFA, 1990. s. 98. ISBN 80-05-00383-8.

14 EUROPEAN PARLIAMENT. *Common classification of territorial units for statistics (NUTS)* [online]. 21. 1. 2010 [cit. 24. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.1.6.html.

Európska komisia sa snaží o čo najširšiu reflexiu potrieb členského štátu a jeho regiónov, a preto je nastavený systém tak, že štát sa v spolupráci so svojimi regiónmi podieľa na utváraní rozvojových priorít, teda stanoví si určitý rámec v podobe Národného rozvojového plánu, ktorý musí byť následne schválený zo strany Európskej komisie. Štandardne trvá schvaľovací proces zo strany Európskej komisie 5 mesiacov a výsledkom je vydanie tzv. „rámca podpory.“ Obsahom rámca podpory je stanovisko Európskej komisie o spôsobe čerpania finančných prostriedkov a určenia fondov, cez ktoré je najvhodnejšie zabezpečiť stanovené priority a splniť ciele regionálneho rozvoja členského štátu. Na úvodnú schvaľovaciu fázu nadväzuje nasledovne samotná implementácia programov členskými štátmi. V tejto fáze sú vytvárané i monitorovacie výbory na regionálnej, národnej a nadnárodnej úrovni. Dochádza taktiež k evaluácii predošlého priebehu a formulácií nových priorít štátu tak, aby mohli byť financované zo zdrojov Európskej únie v nasledujúcom programovom období.

2 Nástroje riadenia regionálnej politiky EÚ

V predchádzajúcej časti článku sme už uviedli, že výkon regionálnej politiky je podmienený existenciou nástrojov na jej vykonávanie. Na vzniku takýchto nástrojov regionálnej politiky sa dohodli všetky základné inštitúcie, ktoré sa podieľajú na tvorbe legislatívy EÚ, a to: Rada EÚ, Európsky parlament a Európska komisia. Na podporu vzniku týchto nástrojov sa pozitívne zhodli aj ostatné inštitúcie EÚ, a to: Hospodársky a sociálny výbor a Výbor regiónov. Všetky uvedené inštitúcie jednomyselne určili nasledujúce náležitosti vzťahujúce sa na vzniknuté štrukturálne fondy:¹⁵

- úlohy, prioritné ciele a organizáciu fondov, ktoré môžu zahŕňať zoskupovanie fondov;
- všeobecné pravidlá vzťahujúce sa na fondy;
- pravidiel nevyhnutné na zabezpečenie ich efektívnosti a na koordináciu fondov navzájom a s ďalšími existujúcimi finančnými nástrojmi.
- V priebehu vývoja hospodárskej a sociálnej súdržnosti došlo k viacerým zásadným reformám štrukturálnych fondov. V našej práci sa venujeme zmenám nastavenia štrukturálnych fondov, ktoré úzko súvisia s nastaveniami platnými pre druhé programové obdobie Slovenskej republiky a to v rokoch 2007 až 2013.

Predposledná zmena v nastaveniach štrukturálnych fondov bola spôsobená revíziou zakladajúcich zmlúv a to prostredníctvom Amsterdamskej zmluvy, po ktorej platnosti sa prijalo Nariadenie Rady (ES) č. 1260/1999 z 21. júna 1999 o všeobecných ustanoveniach o štrukturálnych fondoch. V tomto nariadení bol vytvorený základný rámec pre realizáciu regionálnej politiky prostredníctvom štrukturálnych fondov. Ďalej predmetné nariadenie definovalo tieto štrukturálne fondy:¹⁶

- Európsky fond pre regionálny rozvoj,
- Európsky sociálny fond,
- Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond,
- Finančný nástroj na usmerňovanie rybného hospodárstva.

Nariadenie Rady (ES) č. 1260/1999 bolo platné do 31. 12. 2006, t. z., že sa skončila jeho platnosť v prvom programovacom období Slovenskej republiky a bolo nahradené nariadením Rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, čo predstavovalo ďalšiu reformu nástrojov regionálnej politiky, a týmto nariadením boli určené z nášho pohľadu tri hlavné štrukturálne fondy:¹⁷

- Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR),
- Európsky sociálny fond (ESF),
- Kohézny fond (KF).

Ďalej nariadením Rady sa realizovala aj reforma pôvodného „Finančného nástroja na usmerňovanie rybného hospodárstva,“ a týmto nariadením sa zriadil ďalší fond pod názvom „Európsky fond pre

15 LIPKOVÁ, Ľ. 2006. *Regionálna politika Európskej únie a perspektívy účasti Slovenskej republiky na jej realizácii*. Bratislava: Ekonóm, 2006. s. 30. ISBN 978-80-225-2322-6.

16 Nariadenie Rady (ES) č. 1260/1999 z 21. júna 1999 o všeobecných ustanoveniach o štrukturálnych fondoch.

17 Nariadenie Rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006 o všeobecných ustanoveniach o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde.

rybné hospodárstvo“ (EFF).¹⁸ Nariadenie v ňom vymedzuje rámec pomoci Spoločenstva pre trvalo udržateľný rozvoj odvetvia rybného hospodárstva, rybolovných oblastí a vnútrozemského rybolovu. V druhom programovom období bol zriadený ešte jeden fond, a to „Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka“ (EAFRD), ktorý je zriadený nariadením Rady pre potreby podpory vidieka.¹⁹

Tento fond má za úlohu podporiť a doplniť politiku rozvoja trhu a príjmov spoločnej poľnohospodárskej politiky, politiky rybného hospodárstva a politiku súdržnosti. Predchodcom „Európskeho poľnohospodárskeho fondu“ bol „Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond,“ ktorého právnym základom bolo v roku 1962 účinnosť zmluvy o založení Európskeho spoločenstva.²⁰

Existuje aj tzv. Európske zoskupenie územnej spolupráce, ktoré je upravené nariadením Európskeho parlamentu a Rady.²¹ Je to opatrenie, ktorým sa chce dosiahnuť zlepšenie podmienok vykonávania územnej spolupráce susedných členských krajín, spravidla v pohraničnej oblasti. Jeho cieľom je uľahčovať a podporovať práve cezhraničnú spoluprácu, nadnárodnú alebo medziregionálnu spoluprácu medzi svojimi členmi s hlavným cieľom posilniť sociálnu a hospodársku súdržnosť.

Európskemu fondu regionálneho rozvoja predchádzal podobne zameraný „Európsky fond pre regionálny rozvoj,“ ktorý bol platný v prvom programovom období Slovenskej republiky, teda v rokoch 2004 až 2006 a predstavuje jeden zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Európsky fond pre regionálny rozvoj sa začal kreovať po dohode členských krajín na parížskom summite v roku 1972.²² Jeho prvé definovanie účelu bolo prostredníctvom nariadenia Rady Európskeho hospodárskeho spoločenstva z roku 1975.²³ Je dôležité spomenúť aj to, že Európsky fond regionálneho rozvoja sa od svojho vzniku hneď stal hlavným nástrojom regionálnej politiky celého Európskeho hospodárskeho spoločenstva, čo trvá až do súčasnosti, v rámci podmienok Európskej únie, samozrejme z rôznymi modifikáciami. Jeho účelom bolo vždy odstraňovať regionálne rozdiely medzi všetkými členskými krajinami.

Európsky fond regionálneho rozvoja, tak ako ho poznáme z druhého programového obdobia, je upravený nariadením Európskeho parlamentu a Rady z 6. júla 2006 s účinnosťou od 1. 1. 2007.²⁴ V tomto nariadení sú popísané priority financovania, ako sú napríklad výskum, inovácie, ochrana životného prostredia a aj investície do infraštruktúry v najmenej rozvinutých oblastiach. Generálne je Európsky fond regionálneho rozvoja zameraný na regionálny rozvoj, zvýšenie konkurencieschopnosti, územnú spoluprácu a na hospodárske zmeny v celej Európskej únii.

Európsky sociálny fond vznikol dňom platnosti zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva²⁵ v roku 1957 a je najstarším zo štrukturálnych fondov. Zámerom Európskeho sociálneho fondu je rozširovať možnosti zamestnania a zvyšovať geografickú a profesijnú mobilitu pracovníkov v rámci spoločenstva a uľahčovať ich adaptáciu na priemyselné zmeny a zmeny vo výrobných systémoch najmä odborným vzdelávaním a rekvalifikáciou. Európsky sociálny fond bol definovaný vo viacerých nariadeniach počas jeho existencie. Pre potreby našej práce uvádzame nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1081/2006 z 5. júla 2006 o Európskom sociálnom fonde, ktoré je platné pre druhé programové obdobie rokov 2007 – 2013.

Nariadenie ustanovuje úlohy Európskeho sociálneho fondu, rozsah jeho pomoci, osobitné ustanovenia a typy výdavkov, ktoré sú oprávnené na prijatie pomoci. Európsky sociálny fond

18 Nariadenie Rady (ES) č. 1198/2006 z 27. júla 2006 o Európskom fonde pre rybné hospodárstvo.

19 Nariadenie Rady (ES) č. 1698/2005 z 20. septembra 2005 o podpore rozvoja vidieka.

20 Fond bol zriadený na základe článku 40.4 Rímskej zmluvy a začal fungovať v roku 1962.

21 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 z 5. júla 2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS).

22 LIPKOVÁ, L. 2006. *Regionálna politika Európskej únie a perspektívy účasti Slovenskej republiky na jej realizácii*. Bratislava: Ekonóm, 2006. s. 32. ISBN 978-80-225-2322-6.

23 Nariadenie Rady (EHS) č. 724/75 z 18. marca 1975 o založení Európskeho fondu pre regionálny rozvoj.

24 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 z 5. júla 2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja.

25 Fond bol zriadený na základe Kapitoly 2 článkami 123 až 128 Rímskej zmluvy.

sa využíva v súlade s Európskou stratégiou zamestnanosti, ktorá definuje tieto kľúčové oblasti: posilnenie sociálneho začlenenia potláčaním diskriminácie, uľahčenie prístupu na trh práce zdravotne postihnutým osobám, zlepšenie prístupu k zamestnanosti, zvýšenie adaptability pracovníkov a podnikov a podpora partnerstva pre reformu v oblasti zamestnanosti a začlenenia.²⁶

Kohézny fond a jeho vznik bol podmienený na základe Maastrichtskej zmluvy a predstavuje fond pre podporu hospodárskej sociálnej súdržnosti. Jeho prvú definíciu upravovalo pôvodné nariadenie Rady (ES) č. 1164/94 zo 16. mája 1994. S účinnosťou od 1. 1. 2007 bol Kohézny fond upravený novým nariadením Rady z 11. júla 2006.²⁷

Kohézny fond poskytuje finančné príspevky pre oblasť podpory ochrany životného prostredia a pre rozvoj transeurópskych dopravných sietí (tzv. TEN-T koridorov).²⁸ Tento fond je určený pre členské štáty Európskej únie, v ktorých hrubý národný dôchodok nedosahuje 90 % priemeru v Európskej únii. Slovenská republika toto kritérium spĺňa a preto je zaradená medzi oprávnené členské štáty na čerpanie z Kohézneho fondu.

3 Reforma regionálnej politiky EÚ v rokoch 2007- 2013²⁹

Reforma regionálnej politiky pre obdobie 2007 – 2013 si kladla za svoj cieľ odstránenie niektorých problémov, ktoré boli objavené pri implementácii programov v období 2000 – 2006. Preto k zvýšeniu efektivity regionálnej politiky bolo navrhnuté:

- presadzovať strategickejší prístup k plánovaniu;
- ešte viac decentralizovať od základu zodpovednosť smerom na partnerstvá v členských štátoch a na orgány miestnej správy;
- zvýšiť kvalitu a výkonnosť spolufinancovaných programov prostredníctvom jasnejších a prísnejších monitorovacích mechanizmov a silnejšieho a transparentnejšieho partnerstva;
- zjednodušiť systém riadenia zlepšením miery diferenciácie, proporcionality a transparentnosti a zaručiť zdravé finančné riadenie.

Strategickejší prístup

Rada EÚ s posúdením Európskeho parlamentu prijala na základe odporúčenia Európskej komisie všeobecný strategický dokument pre kohéznú politiku vymedzujúci priority pre členské štáty a ich regióny. Tento strategický dokument: „Kohézna politika na podporu rastu a zamestnanosti - strategické usmernenia Spoločenstva na roky 2007 – 2013“³⁰ (strategické usmernenie Spoločenstva).

Tento strategický dokument určuje realizáciu regionálnej politiky Európskej únie (EÚ) a má posilniť politickú zodpovednosť. Chce dosiahnuť presnejšie vymedzenie požadovanej úrovne synergie medzi politikou súdržnosti a lisabonským³¹ a göteborgským programom³² a zároveň zaradiť a harmonizovať Kohéznú politiku so Všeobecnými pokynmi pre hospodársku politiku a s Európskou stratégiou zamestnanosti. Ďalej tento strategický dokument určuje čo bude z európskych fondov podporované,

26 EURÓPSKA KOMISIA. *Európska stratégia zamestnanosti* [online]. [cit. 8. 2. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/highlights/sk/1101.html>.

27 Nariadenie Rady (ES) č. 1084/2006 z 11. júla 2006 ktorým sa zriaďuje Kohézny fond.

28 TEN-T je komplexná sieť dopravných trás na regionálnej a vnútroštátnej úrovni, ktoré sa napájajú na základnú sieť okolitých štátov. Základným cieľom je zabezpečiť, aby sieť TEN-T postupne v celej EÚ prispievala k posilňovaniu hospodárskej, územnej a sociálnej súdržnosti, vnútorného trhu a k znižovaniu tvorby skleníkových plynov.

29 EURÓPSKA KOMISIA. *Politika súdržnosti 2007-2013 - Komentáre a oficiálne texty, Sprievodca január 2007* [online]. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_sk.pdf.

30 EUROPA. *Cohesion Policy in support of growth and jobs - Community Strategic Guidelines, 2007-13* [online]. 25. 1. 2007 [cit. 29. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/g24230_en.htm.

31 Program Európskej únie zameraný na ekonomický rast, konkurencieschopnosť a zamestnanosť.

32 Program Európskej únie na vytváranie trvalo udržateľného rozvoja.

definuje rámec a poskytuje postupy a návrhy pre tvorbu národných strategických dokumentov, ako je v prípade Slovenskej republiky „Národných strategických referenčných rámcov“ (NSRR).

Strategické usmernenie Spoločenstva formuluje všeobecné návrhy k tvorbe strategických priorít pre NSRR a definuje vo svojom obsahu okruhy navrhovaných oblastí operačných programov (OP). Ruší sa ním Rámec podpory spoločenstva a Jednotné programové dokumenty z obdobia 2000 – 2006. Harmonizuje z hľadiska regionálneho rozvoja všetky relevantné dokumenty, plány a programy Európskej únie s Kohéznu politiku a zaručujú najvyššiu mieru konzistentnosti a komplementárnosti. Jeho pôsobením sa usmerňuje spôsob tvorby rámca národných strategických dokumentov a usmernenia pre samotnú politiku súdržnosti už cez prijaté smernice a pravidlá ovplyvňujúce sféru záujmu Kohéznej politiky.

Taktiež sú v tomto strategickom dokumente definované všeobecné priority, ktorými treba venovať pozornosť v období 2007 – 2013 a usmerňuje členské štáty detailnými pokynmi pre národné a regionálne rámce a programy. Týmto prvkom reformy sa úsilie o konvergenciu jasnejšie spája s úsilím o rast a konkurencieschopnosť regiónov Európskej únie ako celku. Novinkou je aj zavedenie permanentnej diskusie a dôkladnejšej priebežnej evaluácie.

Od roku 2007 Európske inštitúcie každý rok preskúmajú pokrok vo sfére strategických priorít a posudzovať dosiahnuté účinky definovaných v Strategických smeroch spoločenstva v kohézii, v NSRR a v operačných programoch. Európska komisia za týmto účelom vypracuje správu, v ktorej zhrne správy o aktivitách členských štátov vypracované členskými štátmi odovzdané spolu so správou o uplatňovaní hlavných smerov hospodárskej politiky. Presné evaluácie členských štátov budú požadované, ak sa zistia veľké odlišnosti medzi realizáciou a cieľmi a v prípadoch previerky programov.

Ciele evaluácie sa preformulujú každý rok nanovo pre zvýšenie ich orientácie na účinky a zvýšenie strategického charakteru, teda nielen postupy. Reforma regionálnej politiky pokrýva oblasť transparentnosti zavedením dôkladnejšieho systému priebežnej kontroly, lepšej koordinácie, rýchlejšej implementácie, komplementárnosti s ostatnými politikami Európskej únie.

Zlepšenie má taktiež nastať v oblasti účinnosti regionálnej politiky v jej technickej časti prevedenia, teda v systéme realizácie, kedy má byť väčší dôraz kladený na komunikáciu medzi regionálnymi orgánmi, lokálnymi organizáciami, mimovládny sektorom, podnikateľskými subjektmi, atď. na národnej úrovni, ale i na komunikáciu vo vzťahu členských štátov s Európskou komisiou.

Decentralizácia a simplifikácia hlavných aspektov regionálnej politiky EÚ

Reforma sa zameriava na prehľadnú delimitáciu rámca, typu a rozdelenia rôznych zodpovedností medzi subjekty poskytujúce pomoc, poverené spravovaním rozpočtu Európskej únie a dohľadom nad správnu realizáciou programov, čiže implementujúce členské štáty, regióny a orgány na jednej strane a Európsku komisiu na strane druhej. Sú spresnené všeobecné ustanovenia o systéme riadenia a kontroly, o funkciách orgánov riadiacich každý program, o subjekte overujúcom výdavky, o audítorskom subjekte, ako i o kontrolnom výbore.³³ Je požadované zjednodušenie v nasledujúcich piatich bodoch:

- plánovací proces;
- riadenie financovania;
- kontrola financovania;
- dodržiavanie princípu doplnkovosti;
- partnerstvo a zosúladenie.

33 EUROPEAN COMMISSION. *Inforegio News: Newsletter, jún 2005, č. 135* [online]. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/newslet135/135_05_sk.pdf.

Proces plánovania programov je zjednodušený v:

- **politickej rovine** – každá členská krajina zdokumentuje svoju strategickú politiku vo forme Národného strategického referenčného rámca presne podľa pravidiel Strategických pokynov Európskej únie a prediskutuje ho s Európskou komisiou. NSRR stanovuje rámec pre tvorbu tematických a regionálnych operačných programov. V porovnaní s Rámcom podpory spoločenstva z obdobia 2000 – 2006 nie je dokument nástrojom riadenia;
- **operačnej rovine** – Európska komisia schváli v súlade s NSRR národné a regionálne programy pre každý členský štát. Schváleniu predchádzajú priebežné konzultácie, takže odsúhlasenie a schválenie zo strany Európskej komisie je formálnym procesom prijatia týchto dokumentov. Skladba programov obsahuje len celkové a najvyššie priority a najpodstatnejšie opatrenia. Nutnosť detailnejšieho spresnenia vo forme programového doplnku, ako ho poznáme z programovacieho obdobia 2000 – 2006, odpadá spolu s riadením podľa jednotlivých opatrení. Každý štát si bližšie špecifikované opatrenia určí a riadi sám. Európska komisia posúdi len súlad s európskou stratégiou.

Najpodstatnejšie zjednodušenie nastáva v redukcii počtu fondov na tri oproti šiestim fondom v období 2000 – 2006. Jednoduchšie sú aj vzťahy medzi jednotlivými programami a fondmi. Platí koherentné pravidlo: jeden program = jeden fond. Do úrovne 5% môže fond prispievať na činnosti patriace do iného fondu, ak sú priamo zapojené do činností jeho programu.

Pri Európskom sociálnom fonde je tento limit pohyblivý až do 10%, ak sa jedná o programy mestskej sociálnej revitalizácie. Od tohto kroku sa očakáva efekt zvýšenia účinnosti programovania. Kohézny fond už nefinancuje oddelené projekty, ale priority zahŕňajúce veľké projekty, prekračujúce výšku 25 miliónov EUR v odvetví životného prostredia a 50 miliónov EUR v ostatných odvetviach (dopravná infraštruktúra a pod.). Schvaľovanie veľkých projektov zostáva pod patronátom Európskej komisie, ale ich riadenie prebehne v rámci príslušných programov.³⁴

V dôsledku simplifikácie riadenia financovania:

- neprebiehajú platby v rovine opatrení, ale v rovine vyšších priorít. Zálohový a následný vyrovňovací platobný systém zostane zachovaný;
- pravidlo n+2 o automatickom zrušení alokovaných nevyužitých zdrojov sa pre obdobie 2007 – 2013 zmenilo na pravidlo n+3 pre všetky nové členské štáty a štáty s HDP na hlavu pod hranicou 85% priemeru EÚ – 25;
- príspevok Spoločenstva je odvodený na základe štátnych výdavkov;
- uznateľné náklady sa riadia národnými kritériami, až na výnimky typu DPH, pasívny úrok, technická pomoc apod., ktoré zostanú pod správou Spoločenstva s využitím doterajších postupov.

Kontrola financovania a overovanie výdavkov je proporcionálna, t. z., že Európska komisia sa na tomto procese zúčastní len v miere adekvátnej spolufinancovaniu z prostriedkov Európskej únie vzhľadom k primeranosti kontrolného systému na národnej a regionálnej úrovni. Táto zmena sleduje fakt, že členské krajiny prispievajú k regionálnej politike najväčšou čiastkou a Európska únia je len čiastočným prispievateľom. Každý členský štát môže od určitej hranice použiť svoj národný kontrolný systém a Európska komisia akceptuje oficiálnu záruku orgánu národnej kontroly. Objem kontrol a auditov realizovaných Európskou komisiou je nižší. Zjednodušené a pomerné riadenie a kontrola financovania a väčšia dôvera národným kontrolným systémom si vyžiadala zavedenie striktnějších postihov.

Opravy finančných priestupkov tak prebiehajú v progresívnej forme, ako napr. zastavenie platobného termínu, zastavenie 20% priebežných platieb a iné, ktoré sa využijú pri nedôvere k fungovaniu národného systému riadenia a kontroly. V relevantných prípadoch zistenia protiprávneho

34 EUROPEAN COMMISSION. *Inforegio News: Newsletter, jún 2005, č. 135* [online]. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/newslet135/135_05_sk.pdf.

konania alebo sprenevery dôjde k okamžitému odňatiu prostriedkov alebo aspoň ich časti. Zosúladenie a partnerstvo sú v novej reforme regionálnej politiky Európskej únie zdôrazňované viac ako doteraz. Doposiaľ boli súčasťou projektov, ale po reforme politiky súdržnosti dostávajú nový rozmer na európskej úrovni. Európska komisia a členské štáty musia zaistiť, aby bola pomoc z fondov previazaná s činnosťami, politikami a prioritami Európskej únie a vzájomne sa dopĺňala s ďalšími finančnými nástrojmi. Táto previazanosť musí byť uvedená najmä v Strategických zásadách Európskej únie pre súdržnosť, v NSRR a v operačných programoch. Členské krajiny musia do jednotlivých fáz programovania – prípravy, implementácie, monitorovania i evaluácie zapojiť vhodných partnerov zo sociálnej, hospodárskej i mimovládnej sféry. Už pri koncipovaní NSRR a jeho monitorovaní je požadovaná ich účasť.

Väčšia koncentrácia

V úsilí o väčšiu koncentráciu na strategické priority Európskej únie chce reforma regionálnej politiky Európskej únie preniesť pozornosť na regióny najmenej rozvinutých členských štátov a regiónov, najmä v nových členských štátoch. Ku koncentrácii priorít politiky súdržnosti pre obdobie 2007 – 2013 došlo hlavne pri zostavovaní rozvojových programov, a to na lisabonské ciele – rast, konkurencieschopnosť a zamestnanosť, göteborgský cieľ – trvalo udržateľný rozvoj a cieľ vytvárania inštitucionálnej kapacity v regiónoch menej rozvinutých členských krajín. Sústreďenie sa na mikrogeografickú úroveň obcí, obvodov a komunít v rámci Cieľa č. 2 v období 2000 – 2006 sa prehodnotilo. Nový cieľ „Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť“ rešpektuje doterajšie skúsenosti, že vyriešenie problémov najslabších častí regiónov je možné len zavedením koherentnej stratégie pre celý región. Za predpokladu zachovania zemepisnej koncentrácie prostriedkov do najviac postihnutých miest sa pomoc venuje aj zlepšeniu celého regiónu okolo nich. Mikro-územné členenie sa prestáva používať.³⁵

Zvýšenie kvality a výkonu

Doterajšie výsledky efektívnosti regionálnej politiky Európskej únie signalizujú, že sa treba viac sústrediť na lepšie determinovanie želaných efektov. Permanentná diskusia s európskymi inštitúciami konaná každý rok za účelom preskúmania progresu a efektov národných a regionálnych programov má vyzdvihnúť transparentnosť a upevniť pocit zodpovednosti voči občanom a inštitúciám a tak aj účinnosť politiky súdržnosti. Správa Európskej komisie má obsahovať prílohu s odporúčaniami pre ďalší postup. Každý rok od roku 2007 zahŕňa každý členský štát do svojej výročnej správy o prevádzaní národného programu reforiem aj stručný oddiel o príspevku z operačných programov spolufinancovaných fondmi.

Do konca roku 2009 a do roku 2012 predložili členské štáty strategickú správu obsahujúcu informácie:

- naplňovaní Cieľov politiky súdržnosti;
- naplňaní priorít Spoločenstva pre súdržnosť;
- naplňaní úloh fondov;
- dosahovaní Cieľa podpory konkurencieschopnosti a vytváraní pracovných miest.

Európska komisia zahŕňa každoročne do svojej výročnej správy o pokroku oddiel o pokroku členských štátov v dosahovaní priorít Európskej únie, ktorý predkladá Rade EÚ. V rokoch 2010 a 2013 vypracovala Európska komisia strategickú správu, ktorá zhrnula strategické správy členských štátov, predložila ju Rade EÚ a následne Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov.³⁶ Hodnotenie programov je v trojakej forme, a teda pred zahájením, počas a po ukončení programov. Hodnotenie ex-ante musia všetky členské štáty previesť

35 EUROPEAN COMMISSION. *Inforegio News: Newsletter*, jún 2005, č. 135 [online]. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/newslet135/135_05_sk.pdf.

36 EUROPA. *Nariadenie rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1260/1999* [online]. [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/general/ce_1083%282006%29_sk.pdf.

za každý Cieľ zvlášť. V prípade Cieľa Konvergenca je hodnotenie vykonané oddelene pre každý operačný program. Pri zostavení operačných programov treba predpovedať zmeny v regiónoch vyplývajúce z globalizácie a liberalizácie obchodu.

Dobrovoľné vytvorenie rezervy z prostriedkov na cieľ Konvergenca a Konkurencieschopnosť regiónov a zamestnanosť do výšky 3% u každého z nich sleduje cieľ motivácie členských štátov a regiónov, pretože Európska komisia do konca roku 2011 rozhodla o jej pridelení regiónom z najvýraznejším pokrokom. Do výšky 1% ročného príspevku zo štrukturálnych fondov na cieľ Konvergenca a 3% na cieľ Konkurencieschopnosť regiónov a zamestnanosť je možné vytvoriť národnú rezervu pre nepredvídateľné udalosti. Tá je určená pre flexibilnú reakciu na neočakávané lokálne alebo sektorové krízy spôsobené reštrukturalizáciou hospodárstva a liberalizáciou obchodu. Je tak v zálohe druhotná pomoc na rozloženie ekonomických aktivít a preškolenie dotknutých pracovníkov.

Literatúra

- [1] GOZORA, V. 2012. *Projektový manažment*. Bratislava: MERKURY, 2012. 216 s. ISBN 978-80-89143-70-2.
- [2] KACHAŇÁKOVÁ, A. 2003. *Riadenie ľudských zdrojov – Ľudský faktor a úspešnosť podniku*. Bratislava: SPRINT v.fra, 2003. 212 s. ISBN 80-89085-22-9.
- [3] LIPKOVÁ, Ľ. 2006. *Regionálna politika Európskej únie a perspektívy účasti Slovenskej republiky na jej realizácii*. Bratislava: Ekonóm, 2006. 270 s. ISBN 978-80-225-2322-6.
- [4] NEUBAUEROVÁ, E. a kol. 2010. *Vplyv kohéznej politiky Európskej únie na konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky*. Bratislava: EKONÓM, 2010. 232 s. ISBN 978-80-225-3100-9.
- [5] OKÁLI, I. a kol. 2004. *Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, 2004. 352 s. ISBN 80-7144-140-6.
- [6] PAPULA, J. 2012. *Stratégia a strategický manažment*. Bratislava: Iura Editon, 2012. 276 s. ISBN 978-80-8078-533-8.
- [7] PAWERA, R. a kol. 2013. *Regionálna politika a politika súdržnosti Európskej únie a jej vplyvy na Slovensko*. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013. 306 s. ISBN 978-80-223-3549-2.
- [8] RAJČÁKOVÁ, E. 2005. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. 1. vydanie. Bratislava: Extern, 2005. 119 s. ISBN 80-223-2038-2.
- [9] RUDY, J. 1990. *Organizácia a riadenie Japonských priemyselných firiem*. 2. vydanie. Bratislava: ALFA, 1990. 208 s. ISBN 80-05-00383-8.
- [10] RUDY, J. 1997. *Manažment a teória chaosu alebo nový model organizácie*. Bratislava: FABER, 1997. 162 s. ISBN 80-967503-6-4.
- [11] WOKOUN, R. 2003. *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. Praha: Oeconomica, 2003. 326 s. ISBN 80-245-0517-7.
- [12] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1080/2006 z 5. júla 2006 o Európskom fonde regionálneho rozvoja.
- [13] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1082/2006 z 5. júla 2006 o Európskom zoskupení územnej spolupráce (EZÚS).
- [14] Nariadenie Rady (EHS) č. 724/75 z 18. marca 1975 o založení Európskeho fondu pre regionálny rozvoj.
- [15] Nariadenie rady (ES) č. 1260/1999 z 21. júna 1999 o všeobecných ustanoveniach o štrukturálnych fondoch.
- [16] Nariadenie rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006 o všeobecných ustanoveniach o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde.

- [17] Nariadenie Rady (ES) č. 1084/2006 z 11. júla 2006 ktorým sa zriaďuje Kohézny fond.
- [18] Nariadenie rady (ES) č. 1198/2006 z 27. júla 2006 o Európskom fonde pre rybné hospodárstvo.
- [19] Nariadenie rady (ES) č. 1698/2005 z 20. septembra 2005 o podpore rozvoja vidieka.
- [20] EURACTIV. *Regionálna politika v EÚ* [online]. 31. 1. 2010 [cit. 1. 2. 2015]. Dostupné na internete: http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam_liniek/regionalna-politika-v-eu.
- [21] EUROPA. *Nariadenie rady (ES) č. 1083/2006 z 11. júla 2006, ktorým sa ustanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde a Kohéznom fonde a ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1260/1999* [online]. [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/general/ce_1083%282006%29_sk.pdf.
- [22] EUROPA. *Cohesion Policy in support of growth and jobs - Community Strategic Guidelines, 2007-13* [online]. 25. 1. 2007 [cit. 29. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/g24230_en.htm.
- [23] EUROPEAN COMMISSION. *Inforegio News: Newsletter, jún 2005, č. 135* [online]. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/newsroom/newslet135/135_05_sk.pdf.
- [24] EUROPEAN PARLIAMENT. *Common classification of territorial units for statistics (NUTS)* [online]. 21. 1. 2010 [cit. 24. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.1.6.html.
- [25] EURÓPSKA KOMISIA. *Európska stratégia zamestnanosti* [online]. [cit. 8. 2. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/highlights/sk/1101.html>.
- [26] EURÓPSKA KOMISIA. *Politika súdržnosti 2007-2013 - Komentáre a oficiálne texty, Sprievodca január 2007* [online]. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_sk.pdf.

Recenzia: Jozef Papula a kolektív: Podnikanie a podnikateľské myslenie I. (Kto a prečo podniká)

Anna KACHAŇÁKOVÁ*

Posudzovaná monografia je výsledkom práce skupiny skúsených autorov, ktorí v danej oblasti dlhodobo pedagogicky aj výskumne pôsobia, a preto mohli inšpiratívnym spôsobom preniknúť do podstaty podnikania, identifikovať základné faktory, ktoré podnikanie ovplyvňujú a hlavne naznačiť možnosti ako ho zdokonaľovať. Predmetom skúmania autorov v hodnotenej publikácii bola prvá časť rozsiahlej problematiky podnikania, od vzniku a dôsledkov vývoja teórie podnikania k subjektom podnikania. Osobitnú pozornosť autori venujú špecifikám malých a stredných podnikov a rodinnému podnikaniu.

Autori upozorňujú na to, že v priebehu doterajšieho vývoja ľudstva je možné hodnotiť rôzne prejavy podnikania spájané s jednotlivými etapami vývoja spoločnosti. Upozorňujú jednak na pozitíva podnikania v súčasnosti, ako aj na množstvo otvorených otázok, pri riešení ktorých sa očakáva aj podpora zo strany teórie. V súvislosti s rozvíjaním teórie podnikania možno považovať za inšpiratívne hodnotenie názorov a návodov ako podnikanie usmerňovať a zdokonaľovať. Autori vymedzili dvanásť základných oblastí, na ktoré by sa mal teoretický výskum a vzdelávanie v najbližšom období zamerať, všetky uvedené oblasti sú mimoriadne aktuálne a ich riešenie potrebné. Upozorňujú tiež na to, že v súvislosti s budúcnosťou podnikania nemožno ostať len pri tradičnom pohľade na podnikateľa jednotlivca, v mnohých oblastiach sa do podnikateľskej činnosti zapájajú viacerí odborníci z rôznych oblastí a takéto podnikanie má oveľa väčšie predpoklady na úspech. Za veľmi prínosnú možno považovať aj piatu časť monografie, v ktorej sa autori venujú vymedzeniu základných pojmov teórie podnikania. V praktickej činnosti podnikania dochádza často k ich rôznej interpretácii a vzájomnému zamieňaniu.

Šiesta časť monografie je venovaná malému a strednému podnikaniu a názorom na perspektívu ich budúceho rozvoja. Autori poukazujú na škálu ich výhod a predností, zároveň však upozorňujú na ich základné nevýhody a obmedzenia, ktoré vyplývajú z ich sily a váhy, prípadne z tradícií a postojov, ktoré možno prekonávať a oslabovať. V rámci EÚ zamestnávajú malé a stredné podniky veľký počet zamestnancov a taktiež je vysoký podiel týchto podnikov na tvorbe hrubého národného produktu, preto Európske spoločenstvo venuje otázkam ich rozvoja a podpory veľkú pozornosť. Za pozitívum možno považovať aj to, že autori monografie poukazujú na pomerne široké možnosti podpory malého a stredného podnikania jednak v SR, ako aj v rámci EÚ.

Do obsahu monografie bola zaradená aj kapitola o rodinnom podnikaní, čo možno považovať v súčasnosti za aktuálnu tému hlavne čo sa týka legislatívnej úpravy a foriem jeho podpory aj zo strany teórie. Autori uvádzajú základné špecifiká rodinného podnikania, ktoré je potrebné rozvíjať a legislatívne upraviť tak, ako je to vo svete. Uvádzajú aj základné výzvy pre podporu rodinného podnikania, ktoré by mali vytvoriť predpoklady na úspešný rozvoj rodinného podnikania.

Na záver možno konštatovať, že recenzovaná monografia znamená významný prínos v oblasti odbornej ekonomickej literatúry, jednak pokiaľ ide obsah, ako aj formu spracovania a jej vydanie znamená prínos ako pre študentov vysokých škôl, tak aj pre odborníkov zaoberajúcich sa podnikaním v praxi. Autori pripravujú nadväzujúci druhý diel danej publikácie, v ktorej sa venujú problematike: Ako viesť a smerovať podniky k udržateľnému úspechu? Jej vydanie v nadväznosti na hodnotenú monografiu bude taktiež prínosné.

PAPULA, J. a kol. 2014. *Podnikanie a podnikateľské myslenie I. (Kto a prečo podniká)*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 1.vyd. 240 s. ISBN 978-80-7478-950-2.

* doc. Ing. Anna Kachaňáková, CSc. Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.kachanakova@vsemvs.sk

INFORMÁCIE A POKYNY PRE AUTOROV PRÍSPEVKOV

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku a boli recenzentom odporúčané na publikovanie.

PRÍSPEVKY SA PREDKLADAJÚ:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk),
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu Verejná správa a regionálny rozvoj: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava. Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word (2003 alebo staršom). Rozsah príspevku je limitovaný na max. 15 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

POPLATKY ZA ZVEREJNENIE

- Poplatok za uverejnenie príspevku pre externých prispievateľov je 50,-€.
- Poplatok je potrebné zaplatiť až po akceptácii príspevku redakčnou radou časopisu.
- Platbu uhrádzajte na účet SK4011000000002624520927 s variabilným symbolom 200 a do správy pre prijímateľa uveďte meno autora príspevku.
- Doklad o úhrade je potrebné predložiť najneskôr do 31. mája pre júnové číslo alebo do 30. novembra pre decembrové číslo časopisu buď elektronicky na edita.kulova@vsemvs.sk alebo doporučenou poštou na adresu VŠEMvs.
- Nie sme platcami DPH.

PREHLÁSENIE O PÔVODNOSTI PRÍSPEVKU

Spolu s príspevkom odovzdá autor prehlásenie o tom, že príspevok je originálny a nebol doteraz ponúknutý k publikovaniu inému vydavateľovi.

ZÁKLADNÉ FORMÁTOVANIE

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je A4.
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2 cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25 cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRÁZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, z a ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.

- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisom

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď <https://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>).

LITERATÚRU:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry tak, že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler,2001/14)

RECENZOVANIE PRÍSPEVKOV:

- Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

PRÍSPEVKY NIE SÚ HONOROVANÉ.

Instructions for authors

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech, Russian or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Publication fees

Publication fees for external contributors is 50,- €. Please, pay the publication fee after the acceptance from the Editorial Board.

Payment details

Account No.: SK4011000000002624520927

Variable symbol: 200

Message to the recipient: Indicate name of the author

Recipe of the payment must send before publication of the article to the email edita.kulova@vsemvs.sk or send by post to the address of VSEMvs.

We are not VAT payers.

Title of Article (size 12 pt bold)

Name and surname ¹ (size 10,5pt normal)

Abstract (size 10pt bold)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords: (size 10pt bold)

Text (size 10pt, italic)

JEL Classification: (size 10pt bold)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

1.1 Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

References

¹ Contact information of author (or authors), workplace, address, email address

Autori príspevkov

Prof. Romuald Poliński, Warsaw University, Department of Finance and Banking, e-mail: r.polinski@o2.pl

Dr.h.c. prof. mp.x.h.c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD., MBA, Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

doc. Ing. Antonín Kučera, CSc., MBA, Institut manažerské ekonomie Litoměřice o.s., Česká republika

prof. Ing. Jozef Hudák, PhD., Svätourbanská 4, Nitra, SR

Róbert Magda Phd., Szent István University, 2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1, Hungary, e-mail: rmagda72@gmail.com

Csaba Szűcs Phd. Károly Róbert University College, 3200 Gyöngyös, Mátrai u. 36. Hungary, e-mail: szucscsaba@karolyrobert.hu

Prof. Sándor Marselek Csc., Károly Róbert University College, 3200 Gyöngyös, Mátrai u. 36. Hungary, e-mail: smarselek@karolyrobert.hu

prof. Artur Y. Horbovyi, Rector of Volyn Institute for Economics and Management, Elektroaparatna St. 3, 430 20 Lutsk, Ukraine, e-mail: horbovyia@gmail.com

prof. Dr. Maryna Resler, Mukachevo State University, Uzhgorodska str. 26, 896 00 Mukachevo, Ukraine e-mail: reslermarina76@gmail.com

Ing. Michal Levický, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.levicky@vsemvs.sk

Mgr. Ľubica Sabadošová, MBA, University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of Commodity Science and Product Quality, Dolnozemska cesta 1, Bratislava 852 35, Slovakia, e-mail: lubica.sabadosova@gmail.com

prof. Ing. Vojtech Kollár, PhD., School of Economics and Management of Public Administration in Bratislava, Furdekova 16, Bratislava 851 04, Slovakia, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

Ing. Michal Fabuš, PhD., Katedra ekonómie a financií, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemvs.sk

PhDr. Ľubomír Nebeský, Fakulta managementu, Univerzita Komenského v Bratislave, e-mail: lubomir.nebesky@gmail.com

doc. Ing. Anna Kachanáková, CSc. Katedra manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: anna.kachanakova@vsemvs.sk

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

School of Economics and Management in Public Administration

Chairperson of Editorial Board: Dr. h. c. prof. Ing. Viera Cibáková, CSc., rector

Editor in Chief: prof. Ing. Vojtech Kollár, CSc.

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.

Reg. No 2950/09

Scientific Journal

No. 1, March 2016, Volume XII.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Vychádza 3-krát ročne.

ISSN 1337-2955